

"גם לנשמה מגיע אוכל"

הלות לחסה חידוים ואקטוליה לפי סדר פרשיות השבוע

חג הפסח ושביעי של פסח שנת תשפ"ד

גיליון מספר: 426

חידות

1. מתי יש מצווה לאכול מצה בערב פסח?
2. איך יתכן שלכתחילה אדם לא יאמר בעצמו את ההגדה אלא ישמע מאחרים?
3. האם מותר לצום בליל הסדר? מתי קרה בהיסטוריה שצמו בליל הסדר?
4. מה הם שבעת הדברים שאסור לעשותם כל השנה ובליל הסדר מצווה לעשותם?
5. האם צריכים להקנות את המצות לאורחים בליל פסח?
6. אפה מצות לשם מצת מצוה האם מותר לו לאכלם ביום חול המועד?
7. אדם המקדש על חמץ בפסח משום פיקוח נפש, האם יאמר בקידוש 'חג המצות'?
8. איך יתכן שיהיה אסור לבכור לצום בערב פסח?
9. איך יתכן שאדם שאפה מצות בכלל ההידורים ולא יצא ידי חובתו?
10. כיצד יתכן שאדם הדר בבית וגם יגור בביתו בפסח וחייב לבדוק את חמצו, ואף על פי כן לא יברך על הבדיקה?
11. איך יתכן שלכתחילה אדם לא יאמר בעצמו את ההגדה אלא ישמע מאחרים?
12. מתי יש חיוב לספר לבנו את סיפור יציאת מצרים בנוסף על ליל פסח?
13. איך יתכן שלאדם אחד יהיה אסור לאכול סעודה שלישית עם פת ולאחד יהיה מותר?
14. איך יתכן אדם האוכל את הכזית מצה הראשונה שיברך עליה המוציא לחם מן הארץ, ואינו יכול לברך "על אכילת מצה"?
15. איך יכול להיות מצב שבו חצי שנה אחרי פסח (או יותר או פחות) מזהיר הרב את אחד משומעיו שאם יעשה פעולה מסוימת הוא יעבור למפרע כל יראה וכל ימצא מן התורה על חמץ בפסח שהיה?

חג הפסח

16. איזה היתר יש להיות אצל הסבא בליל הסדר, והרי האבא אינו מספר מיציאת מצרים וזה חיוב גמור?
17. מדוע אין מברכים על מצות סיפור יציאת מצרים?
18. האם בחג הפסח יש מצווה של ושמחת בחגך כמו בחג הסוכות וחג השבועות?
19. מדוע אין חיוב לאכול ארבע מצות בליל פסח כנגד ארבעה לשונות גאולה?
20. קנה גביע מיוחד שישמש רק ל"כוס של אליהו" האם חייב טבילה?
21. האם מותר לשתות את הארבע כוסות עם קש?
22. האם בליל פסח אפשר לעשות קידוש בפלג המנחה מבעוד יום כמו שאפשר בכל שבתות השנה ולמים טובים?
23. איזה חיוב של סיפור יציאת מצרים יש בפסח בלילה יותר מכל ימות השנה?
24. האם בחג הפסח מותר להסתכל על חמץ דהרי חמץ אסור בהנאה?

עלון זה יוצא לאור בס"ד ע"י בית המדרש "בית - יוסף"

לע"נ רבי יוסף ב"ר יצחק ז"ל ויצמן

רחוב קרית יערים 32 גבעת זאב

ניתן לקבל את העלון מידי שבוע: בהודעה לווצאפ: 052-8144488 או בהודעה למייל: beitmidrash2@gmail.com

25. האם מותר להזמין חמץ בפסח דרך האינטרנט מאתר בבעלות גויים בכדי שיגיע לאחר הפסח?
26. האם המסדר והעורך של הסדר צריך לומר מה נשתנה לאחר שבניו שואלים אותו את השאלות?
27. האם כשהסבא מספר לנכדיו את סיפור יציאת מצרים עדיין חלה חובה על האב לספר?
28. מדוע המרבה לספר ביציאת מצרים משובח הרי יש איסור להרבות בשבחי של הקב"ה?
29. מדוע המרבה לספר משובח הרי זה חיוב גמור להרבות בסיפור יציאת מצרים?
30. מדוע אסור לאכול ולשתות אחר האפיקומן כדי שישאר טעם מצוה בפיו והרי כבר ממילא אין טעם מצוה שהרי שותים עוד שני כוסות יין?
31. מדוע בסדר בליל הסדר חילקו את ההלל לשנים ולא תיקנו לאומרה בפעם אחת?
32. מי שיש לו כמה בנים האם יש חיוב לספר לכל אחד מהבנים או שמספיק לספר לבן אחד?
33. מדוע יושבים כשמברכים ברכת על אכילת מצה הרי ברכת המצות צריך לברך בעמידה?
34. איך יכול להיות שבלייל פסח חוששים לסכנה יותר משאר השנה הרי ליל שמורים הוא?
- שביעי של פסח**
35. האם מעלת שביעי של פסח גדול יותר מליל הסדר?
36. מי ששכח לברך שהחיינו בליל הראשון של פסח האם עדיף שימתין לליל שביעי של פסח?
37. מי שאמר בטעות שהחיינו בליל שביעי של פסח בקידוש האם חוזר דהויא הפסק?
38. מאיפה היה הרכוש של ביזת הים והרי בבית מצרים רוקנו את המצריים לגמרי?

פתח דבר: ההבדל בין חמץ לבין לא - חמץ, הבדל בין דבר המותר לבין איסור כרת, הינו "חוט השערה" בלבד - רגע, כפשוטו. כך הוא גם ההבדל הכתוב בין 'חמץ' לבין 'מצה'. אותיותיהן של המילים שוות, למעט "חוט השערה": החיבור שבין רגלה של אות ה"א לבין גגה. עד כמה שהחיבור לא הושלם, האותיות מאייתים את המילה 'מצה'. עם השלמת החיבור, הופכות למילה 'חמץ'. חיי היהודי הם "הרים התלויים בחוט השערה" - החלטות שנראות לנו קטנות וחסרי-משמעות, אך בהן טמון השלכות שכלל לא ניתן לשער. בבחירות קלילות, כגון אם לקום לתפילה אם לאו, או אם להימנע מדיבור לשון הרע או שלא, וכך עשרות ביום, בונה היהודי עולמות ומחריבם. אכן, "הרים התלויים בחוט השערה".

זוהי הגדלות והרוממות של חיי היהודי. זוהי אף הסיכון שבהם. אותם חיים קיבלנו בפסח, עת יצאנו ממצרים, בזמן איסור חמץ. ואולי מכאן מנהג ישראל להיזהר בזהירות משנה בנוגע לכל משהו של חמץ, גם אם אין בכך איסור מן הדין. עסקם של יהודים אינו בגסויות, אלא בדקויות. "בנים אתם לה' אלוהיכם". הבחירה שלנו בתור עם ה' נעשית בחג הפסח. לכן אנו מדגישים בליל הסדר: "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו". לידתו בתור עם נעשה כמעשה בחירה של הקב"ה - שאותו אנו חוגגים בפסח. כבני עליון, מוכנים אנו לדקויות של התורה, לבנות כל אחד את העולם הפרטי שלו, ויחדיו לתקן עולם במלכות ש-די.

****

השמש המצרית קופחת במלוא עוזה, מחממת את עבדי פרעה. אוריה בן ה-68 נאנח, בעודו מעררב בקופסת העץ שלפניו את הטיט הנוקשה. מידי פעם מנסר קול השוט של הנוגש המצרי את חלל האוויר ולאחריו נשמעת גניחה קורעת לב, מפיו של אחד היהודים, שניסה להרפות לרגע ולנוח מעבודתו המפרכת. הנוגשים לא חדלו מהשגחתם הקפדנית, למרות השרב הכבד. המצרים אכלו ארוחת צהרים דשנה, הכוללת בשר וקישואים, אבטיחים ובצלים עסיסיים וחרפים, וכעת יש להם כח, חשק ומסירות, כדי להכות את ניניו של יעקב אבינו, עבדי פרעה ב-209 השנים האחרונות. אוריה ראה את הנוגש המצרי מתקרב לעברו. הוא שב להכנת הטיט, בכוחות הדלים שעוד נותרו בקרבו. במרחק של שני צעדים עמלו בניו, שמעון בן ה-23 וישוב בן ה-14, על איסוף ערימת קש וגבבה, כשהנוגש "שלחם" מצליף בגבם. אבא ידע שישוּב לא אכל ושתה ביממה האחרונה. אך מה יוכל לעשות? האם יש עדיין מה לעשות, כדי להציל את בני משפחתו מהגורל האכזר, המלווה אותם ואת אבותיהם, במשך 209 השנים האחרונות?! באישון ליל עזבו הנוגשים את השדה, מותירים אחריהם יהודים כואבים ודווים. המסורים שבבני החבורה שכחו את עצמם, רעבונם ועייפותם הבלתי-נגמרת, והם עברו מאחד לאחד, משקים במעט מים את הפצועים, מנגבים אגלי זיעה ומנסים לחבוש את פצעי החבורות, שהותירו הנוגשים על בשרם החי. "עוד מעט יפציע השחר", לחש אוריה לשפרה רעייתו, "יוכבד ושרה צריכים לאכול דבר-מה, לפני שיקומו לעוד יום מפרך של עמל כפיים. תשתדלי להשיג פת לחם לישוּב. היום הוא עבד קשה מאד ואינני יודע כמה זמן יחזיק מעמד, תחת פרגול הנוגש החייתי שעומד לידו". שפרה התרוממה ממקומה, מנסה להסתיר את כאביה, תרה אחר דבר מאכל, טרף לילדיה. אוריה ושמעון בנו ישוב יחדיו, מנסים להתחמם באֶשה של מגילת הקלף, שקיבלו בירושה מאבותיהם. בכל לילה, לפני שנפלו שדודים על משכבם הרעוע, הגו הם במגילות הקלף, אותם כתבו אבות האומה בדם ליבם. המגילות, כך מספר המדרש, נכתבו ע"י אדם הראשון, נח, אברהם, יצחק ויעקב. תורתם של ראשונים. לאחר הלימוד גלל שמעון את המגילה שבידו ובעיניים זולגות דמעות שאל את אביו אוריה, "מה יהיה הסוף?" "טוב שעוד יש לך דמעות לבכות", צחק אוריה צחוק חלול. "לי כבר מזמן הסתיימו הדמעות. 209 שנים אנו משועבדים כאן. לפני מספר דורות שלט כאן סבא של סבא שלי, יוסף הצדיק, שהוביל את מצרים לשגשוג כלכלי של נודע כמותו. אך מאז הכול היסטוריה ואין שום דבר מפתיע באופן, ככל הנראה. נכון, יעקב אבינו הבטיח לנו שנצא ממצרים ביד רמה, ואפילו ניקח את כל רכושה של מצרים אתנו..." "ניקח את הכסף וזהוה של מצרים?" תהה שמעון, "כסף וזהוה? מי חושב על זה בכלל? ! תן לי את חיי וחיי אחי ואחיותיי וזה מספיק לי, די והותר. אנו לא צריכים כעת כסף וזהוה. מה שחסר לנו הוא רק חצי שעה של מנוחה נוספת ונוגש פחות אכזרי ויותר מתחשב..." אוריה הביט בבנו ואמר: "תשמע טוב, שמעון בני היקר. כאשר סבא אברהם אמר להקב"ה "במה אדע כי אירשנה?", נענש אברהם אבינו ואנו נאלצנו לרדת מצרימה ולהשתעבד לפרעה הרשע. נכדו, יעקב אבינו ע"ה, מסר ליוסף הצדיק את פקודת הגאולה והבטיח לנו שביום אחד, בסתם יום של חול רגיל, גיע יהודי מתוכנו, שיאמר "פקוד פקדתי אתכם", ואז נצא ממצרים".

"נעזוב את מצרים?" קפץ שמעון כנשך נחש. "אין אפשרות כזאת בעולם!! טובי מכשפי פרעה כישפו בכישופים את הארץ ואיש לא יכול לעזוב אותה. כל עבד שינסה לברוח מכאן, נהרג מיד על ידי צרורות כישופי החרטומים. אבא יקר, איך נצא ממצרים?!"

"כך הבטיחו לנו אבותינו", אמר אוריה, "כך אמר לי אבי ז"ל לפני שהנוגש הרג אותו למוות. כך מקובלנו מאבותינו!!..."

"מסתבר שזה יקרה עוד זמן רב. אולי הנכדים, אולי הנינים שלנו, יזכו להגיע לרגע המיוחד הזה, אבא, זה נראה לך משהו שאתה ואני נזכה לראות?"

אוריה סגר את עיניו ולחש: "אי אפשר לדעת, יתכן שהנינים שלנו יזכו לזה. יתכן שהנכדים ואולי אפילו אנחנו, אולי עוד שנתיים, אולי עוד שנה וחצי, אולי עוד שנה. אולי, אתה יודע, שמעון? אולי אפילו מחר בבוקר!"

"מחר בבוקר?", צחק שמעון, בצחוק שהתערבב במהירות בדמעותיו המלוחות. "אתה חושב שאולי מחר בבוקר?". הוא המשיך לבכות, עד ששניהם נרדמו. עוד שלוש שעות יקרקרו התרנגולות והם יקומו להם לעוד יום עבודה מפרך, נורא וכואב.

מה יהיה? מה יהיה הסוף?

בדיוק שעתיים לאחר מכן נעמדו משה ואהרון ליד ארמונו של פרעה. מכאן ואילך החל כדור השלג להתגלגל במהירות. פרעה מסרב ומשה מטיל את מכת דם. פרעה מתעקש ומיליוני צפרדעים עלו על אדמת מצרים, היישר מהנילוס. כינים, ערוב ודבר, מכה אחר מכה, ובני ישראל מפסיקים לעבוד, כדברי חז"ל, בכל אותה השנה. לאחר שנה בדיוק מאותה שיחה לילית ואוריה ושמעון, שפרה ויוכבד, פוני וישוב ובכר, נוטלים שקיק מטלטלים דלה, מעמיסים בצק-מצות על גבם ויוצאים ממצרים.

אוריה מחייך באושר אל בנו שמעון ולוחש לו: "בני אהובי, אז יכול להיות שפשוט מחר, יבוא הגואל ונצא ממצרים?!"

ושמעון מביט בעיניו של אבא, צוחק ובוכה, צוחק ובוכה....

כמעט 2000 שנה אנו מחכים ומצפים למחר, לבוקר המחרת, בו נקום לשחר מאיר באור יקרות ולעידן חדש - לימות המשיח. במצרים עם ישראל המתינו במשך 210 שנים לבשורת הגאולה. הם הרגישו בדיוק כמונו. וכן, היה להם קשה ומר הרבה יותר. והם חיכו וחיכו, הם האמינו באמונה פשוטה ותמימה. ואז, בלי שום הודעה מוקדמת, בסתם יום רגיל ושגרתי של חול, יום פשוט, לכאורה עוד יום שגרתי תחת עול מצרים, התגלה הקב"ה לפני משה רבינו ע"ה מתוך הסנה ופקד עליו להיות שלוחו להוציא את ישראל ממצרים. איש לא ידע כיצד יתרחש הדבר בדרך הטבע, אך הוא התרחש, בצורה ניסית מופלאה.

כך, בדיוק נמרץ, יכול המשיח להגיע אלינו כבר היום, בדיוק ברגע שאתם קוראים את העלון השבועי "גם לנשמה מגיע אוכל". הוא יכול להגיע היום, אולי מחר, אולי מחרתיים ואולי בעוד שנתיים. אם הקב"ה יתברך החליט שזהו הרגע, לא תהיה שום סיבה שתעצור אותו מלהגיע היום. ואנחנו? אנחנו רק צריכים להאמין באמונה שלמה ולחכות לו, בכל יום שיבוא.

***

ליל הסדר הוא הלילה של הקושיות. בראש ובראשונה אנחנו שואלים את ה"מה נשתנה", אנחנו מצטטים את קושיותיהם של ארבעת הבנים, ואנחנו עושים כל מיני דברים משונים כדי שיתעוררו התינוקות לשאול. אפילו כאשר אנחנו באים לבאר את החלקים השונים של הלילה - פסח, מצה ומרור - אנו פותחים בלשון שאלה: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה?" כלומר: ליל הסדר הוא ליל הקושיות.

דבר זה אומר דרשני: מה הוא סוד השאלה של ליל הסדר?

והתשובה לכך היא: העומק של שאלה הוא צמיחה וגידול, ובפרט גידול אנושי. תינוק לומד איך ללכת על-ידי שהוא שואל שאלות: צעד זהיר כאן, איבוד שיווי משקל שם, ולפתע התינוק הולך - כי הוא שאל את השאלות הנכונות. כאשר מתבגרים, שואלים שאלות חדשות, שאלות של סקרנות ושל חיפוש ידע - וכך לומדים. מי שמפסיד לשאול שאלות, מפסיק ללמוד.

שאלות הן אפוא הסוד של גדלות וצמיחה אנושית, הנקודה המבדילה את האדם מן הבהמה. יכולתו של אדם להתרומם למעלה ממדרגתו הראשונית היא כוחה של שאלה. אכן, השאלה היא כמלאך המכה על דקדקו תמיד, ואומר לו חפש, גדל, מצא את החדש ואת החידוש.

ליל הסדר הוא לילה של חידוש, לילה של גדילה אנושית. בלילה הזה נוצר קומה חדשה של אדם בעולם, קומה חדשה של עם ישראל העתידיים להביא את צורת האדם לגובה חדש או להחזיר את קומת האדם לגדלו המקורי. כמו כל גדילה אנושית, החידוש מגיע דרך מסלול של שאלה. גם מי שאינו יודע לשאול, חובה לפתוח לו בשאלה.

בגמרא נקבע כי מצה היא "לחם שעונים עליו דברים הרבה". המצה היא כל כולה שאלה: מחד סמל של עבדות ומאידך סמל של גאולה - מחד "לחם עוני" ומאידך לחם של ישועה. כל ליל הסדר, וכל חג הפסח שבו הופכים את המצה למאכל הבסיסי שלנו, בא להשיב על השאלה. - הלוואי שנזכה לתשובה של חג הפסח, תשובה של אמונה ושל גדלות האדם.

***

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו לא יצא ידי חובתו, ואלו הן, פסח, מצה ומרור" (מתוך ההגדה של פסח).

פסח הוא חג החירות. החג שבו עם ישראל הפסיק להיות עם של עבדים ונעשו בני חורין. התהליך של יציאה לחירות לא היה רק במישור הגשמי של העבודה הכפויה, אלא גם - ואולי בעיקר - יציאה ממצרים במישור הנפשי והרוחני. השם "מצרים" נובע מהמילה "מיצר" - מקום צר ודחוק. עם ישראל השתחרר ממנטליות של עבדים, ונעשו בני חורין.

תהליך זה רלוונטי גם במציאות היומיומית האישית של כל אחד ואחת מאתנו. לכולנו יש זמנים בהם אנו מרגישים שאנו דורכים במקום, לא מתקדמים ואפילו נסוגים. אנו מרגישים שאנו במיצר - ב"מצרים" האישית שלנו. רבן גמליאל מגלה לנו את המפתח ליציאה ממצב זה: תהליך בן שלשה שלבים שמכילים בתוכם את האפשרות להשתחרר ולהוציא לפועל את הפוטנציאל האישית שלנו.

פסח - המילה פסח מורכבת מהמילים "פה - סח". כח הדיבור הוא אחד הכלים העוצמתיים ביותר שיש לאדם. בעידן המודרני שהרשתות החברתיות שולטות ברמה, הדבר בא לידי ביטוי באופן מאוד מוחשי. כולנו יודעים מה זה "שיימינג", היכולת לגזור את דינו של אדם באמצעות מילים בלבד. כח ההבעה שלנו, שבעיקר בא לידי ביטוי בדיבור, יכול להיות מחריד כאשר הוא משמש למטרות שליליות. אם נסגל לעצמנו את ההרגל להשתמש בכח אדיר זה לטוב, לפרגן, לעודד ולנחם, אנו נפתח לכל הטוב שקיים בעולם. אנו נהפוך לבני אדם טובים יותר עם אנרגיות חיוביות להתקדם ולצמוח.

מצה - מה ההבדל בין מצה לחמץ? שניהם עשויים מרכיבים זהים, קמח ומים. ההבדל היחיד הוא: זמן. אם מערבבים קמח ומים ומחכים יותר מ-18 דקות, הצבק מתחיל לתפוח - הוא מחמיץ. המצה מסמלת עשייה מיידית, כאן ועכשיו, בלי דחיות ועיכובים. לפעמים גם כאשר אנו מלאים רצון טוב ואנרגיות חיוביות יש לנו נטייה לדחיינות. עוד מעט, מחר, אחרי החגים, תירוצים מתירוצים שונים. כמה פעמים רצינו להתחיל דיאטה/ כושר/ לקבל אחריים בסבר פנים יפות, וחיכינו לאחרי... המצה מלמדת אותנו לא לחכות. מיד כשעולה בנו הרצון הטוב, נוציא אותו אל הפועל, עשייה מיידית הופכת את המילים היפות למציאות ממשית בעלת משמעות.

מרור - המרכיב השלישי הוא המרור. המרירות והקושי הם הדברים שאנו מעדיפים להתעלם ולשכוח מהם. הכנסת המרור לתפריט ליל הסדר נועדה לגרום לנו דווקא לזכור את הקושי והמרירות! היכולת שלנו להתקדם באמת ולהגיע למלא הפוטנציאל שלנו ממומשת, רק אם נדע להסתכל אל עבר ה"מרור", להביט לקושי בעיניים, ולהבין את מה שעבר עלינו. היכולת ללמוד מהקשיים של העבר ולהסיק מסקנות לעתיד היא אבן יסוד בכל התקדמות של האדם. כך נראה שגם המרור הוא בעצם לטובתנו, ונצליח בהתמודדות המכוחות לנו בהמשך הדרך.

הנה אנו עומדים בחג הפסח יש לנו שבוע שלם להתבונן, כדי להיזכר בסיפור המכונן של העם שלנו, בואו נחשוב גם על ה"מצרים" הפרטי שלנו - המייצר האישית בו אנו תקועים כל כך עמוק. בואו נחליט בצורה ברורה שאנו לא רוצים להישאר שם. בואו ניקח את דברי רבן גמליאל כתמרורים המורים לנו את הדרך. נשקיע בדיבור וחשיבה חיוביים. נתעורר לפעולה מיידית - לא נבזבז זמן. ונזכור את הקשיים שעברנו ונלמד מהם להבא כיצד להצליח ולהיות טובים יותר.

חג כשר ושמח שנזכה כולנו לשנים רבות נעימות וטובות ויקיים בנו הפסוק: "כימי צאתך מארץ מצרים הראנו נפלאות".

1. מתי יש מצווה לאכול מצה בערב פסח?

פסח שחל בשבת. וכתב בשו"ת אבני נזר (סימן שפ) דמשום חביבות מצווה בשעתה מצווה לאכול מבעוד יום, ודוחה איסור

הגמרא במסכת פסחים (דף נח ע"א) וכן רש"י (בד"ה בזיכין) ותוספות (בד"ה וקעבדינן) אומרים שמחלקים לחם הפנים בערב

ומאידך לגבי אכילת מצה בערב פסח כתב הפרי מגדים (בסימן תע משבצות זהב סק"א) שלפי דעת הרמב"ם יש איסור גם בחצי כזית, כדי שיהא היכר באכילת הלילה, ואם כן צריך עיון איך יאכלו הכהנים את לחם הפנים בערב פסח - והרי איסור של אכילה בערב פסח יש כאן, ומצווה של אכילת לחם הפנים אין כאן? וייתכן שכוונת התוספות ישנים היא: שרק מצווה לגמרי אין בזה, אבל מצווה קצת יש - והיא דוחה את איסור אכילת מצה בערב פסח.

בטח יפתם לב שלכל רביעיה בליל הסדר, עסתתר לו איזה חפשי. יש ארבע לישונות של גאולה, אבל הלשון החפשי והבאתי אתכם אל הארץ, עתחבאת... יש ארבע כוסות, אבל הכוס החפשיית-כוס של אליהו עתחבאת... עדוע? כי החפשי עפשיך אתנו גם אחרי ליל הסדר, החפשי זה התוצאה שנישאת וצועדת אתנו קדימה, הלילה הפדהים כבר פאחורינו, אנחנו בעיצומו של החג, אבל האם יש עשהו שלקחנו אתנו והוא עפשיך להיות אתנו?

2. האם מותר לצום בליל הסדר? מתי קרה בהיסטוריה שצמו בליל הסדר?

בי"לקוט שמעוני" (אסתר רמז תת-רנ"ו) מצוי נוסח נרחב יותר של חילופי הדברים ביניהם: "ענה מרדכי ואמר לאסתר: "איני יכול לבטל מגלת תענית שכתוב בה מר"ח ניסן ועד יומין ידי חובה דלא למספד בהון, את אמרת גזור תענית בי"ד ובט"ו ובי"ז, שקרב עומר התנופה, שלחה ואמרה ליה: 'אתה הוא זקן של ישראל, אם אין ישראל בעולם - מה המצות יפים, אם אינם - למה תורה'?"

(יש להוסיף כאן את קושייתו של רבי יהונתן אייבשיץ, בעל "יערות דבש" על דברי הגמרא. "ויעבור מרדכי - שהעביר יום ראשון של פסח בתענית; והרי רבותא יותר גדולה שביטל את ישראל מקיום מצוות מצה ומרור וכו', ואולם האחרונים מתרצים כי באמת אכלו בליל הפסח כזית מצה כדי שיעור מצות מצה, לקיים מצווה זו, אולם כיון שלא אכלו ככותבת, יש בכך משום עינוי, שכן שיעור עינוי ביום הכיפורים, הוא ככותבת הגסה).

3. מה הם שבעת הדברים שאסור לעשותם כל השנה ובליל הסדר מצווה לעשותם?

נשמת אדם כלל ה אות א; מעשה רוקח על הרמב"ם שם, חזו"א או"ח סי' קלז סק"ה, ועוד).

ובאמת בתשובות הרמב"ם ישנה סתירה בעניין. כי בשו"ת 'פאר הדור' (סי' כו), לעניין ספק במצווה דאורייתא שאף שחייבים לקיימה אין מברכים עליה, כתב הרמב"ם בטעם הדבר: "שכל ברכה שעל המצווה מדבריהם היא... וחכמים הם שתקנו הברכה, והם אמרו: 'כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא', לפיכך כל דבר שנשתפק לנו... עושים אותו דבר בלא ברכה", הרי שהאיסור אינו אלא מדבריהם, ובתשובה אחרת (סי' קה) - אודות עיירות המסופקות אם הן מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, שקורין בהן המגילה גם בט"ו אדר, שם כתב בהדיא שאין מברכים לא לפני ולא לאחריה, "מפני שהיא ברכה שאינה צריכה, ואיסורה דאורייתא הוא, שנושא שם שמים לבטלה, ואין ראוי לעשות כן מפני הספק, וזה כלל גדול, שבכל מצוה בין מדאורייתא בין מדרבנן, אם נשתפקנו בה אם יברך או לא, עושה אותה בלא ברכה" (עי' שו"ת זרע אמת ח"א סי' א; שו"ת קול אליהו ח"א סי' י).

הגאון החיד"א זע"א בספרו ברכי יוסף (שם) נקט שלהרמב"ם האיסור הוא מהתורה, והאריך לבאר שאין סתירה בלשונו, כי בעצם מה שייך לומר שאיסור ברכה שאינה צריכה הוא מן התורה, הלא כל נוסח הברכות הוא מדרבנן, ומה שייך לומר שיש בו איסור תורה. אלא, מה שהזהירה התורה ב'לא תשא', הוא שאסור להזכיר שם שמים לבטלה בכל אופן שיהיה, וגם נוסח הברכה - הגם שאינו אלא תקנת חז"ל, כאשר נאמר לבטלה עוברים על איסור זה. וכשבאו חז"ל ותקנו נוסח הברכה, אזי אילו היו מתקנים שמותר לברך ברכה שאינה צריכה - לא היה בכך שום איסור, שהרי לא נשא שם ה' לשווא, כי אדרבה שכרו יהיה אותו אשר בירך לשם כבודו, אולם הם לא התירו לומר

אכילת מצה בערב פסח, שאין איסורו רק משום ביטול ופגם המצווה שבערב. וכן כתב המשך חכמה בפרשת אמור (ד"ה ביום השבת) שאוכלים לחם הפנים בערב פסח שחל בשבת, או משום דהוה מצה עשירה, כיוון שאין משתמשים לשם מצה. או משום שחביבה מצווה בשעתה.

ויש לעיין, שהרי הכהנים בבית שני כן קיבלו את לחם הפנים בשיעור של פול, וכמו שמבואר בגמרא במסכת יוצא (דף לט ע"א) וכתבו התוספות ישנים (ד"ה שמגיעו) דכיוון שמגיעו רק כפול אין בזה מצוות אכילה לגמרי - ולכן הצנועים משכו את ידיהם.

בתענית אסתר - בגזרת המן להשמיד להרוג ולאבד, כמפורט במגילת אסתר (ד' ט"ז) בדבריה אל מרדכי: "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן, ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום, גם אני ונעוטי אצום כן" ומרדכי נענה לה. "ויעבר מרדכי, ויעש ככל אשר ציונה עליו אסתר". אותם תעניות חלו בימי הפסח, וכך דרשו חז"ל: "ויעבור מרדכי - שהעביר יום ראשון של פסח בתענית" - (מגילה ט"ו ע"א). (אף המן נתלה בו ביום, זכר לדבר - "וישובת המן ממחרת"), ובפרקי דרבי אליעזר נאמר במפורש כי שלושת ימי התענית החלו בי"ג בניסן, והיום השלישי לתענית היה יום ראשון של חג הפסח. כאשר מרדכי העיר לה לאסתר על הכרזת התענית: "והלא בהם יום ראשון של פסח" - שאסור להתענות בו. שלחה לו: "אתה ראש לסנהדרין ואתה אומר דבר זה, אם אין ישראל - למי הפסח, מיד שמע מרדכי והודה לדבריה".

שבעת הדברים שאסור לעשותם כל השנה ובליל הסדר מצווה לעשותם:

1. אמרינן בגמרא במסכת ברכות (דף לג ע"א): אמר רב ואיתימא ריש לקיש, ואמרי לה רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו, כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום "לא תשא" (שמות כ, ז). וכן נפסק להלכה, וכתב הרמב"ם בהלכות ברכות (פא הטו): "כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשווא, והרי הוא כנשבע לשווא". ונחלקו רבותינו הראשונים אם האיסור בברכה שאינה צריכה הוא מדאורייתא, או מדרבנן - והפסוק "לא תשא" אינו אלא אסמכתא בעלמא, וכפי שאכן כן היא דעת רוב הראשונים (עי' תוס' ר"ה לג. ד"ה והא; רא"ש קידושין פ"א סי' מט; תלמידי רבינו יונה במכילתין דף לט, מדפי הרי"ף; שו"ת הריב"ש סי' שפד בשם הרא"ה; ח"י הרא"ה במכילתין כא. ; חינוך סוף מצוה תל).

אולם בדעת הרמב"ם נחלקו האחרונים. המגן אברהם כתב (סי' רטו סק"ו) שלדעת הרמב"ם האיסור הוא מן התורה, וכפי שנוטה משמעות לשונו הנ"ל, וכן גם בפסקיו בהלכות שבועות (פי"ב ה"ט) שכתב בזה"ל: "השומע הזכרת השם מפי חברו לשווא או שנשבע לפניו לשקר או שבירך ברכה שאינה צריכה שהוא עובר משום נושא שם ה' לשווא, כמו שבארנו בהלכות ברכות, הרי זה חייב לנדונו...". משמע מלשונו שאיסורו חמור כמו הזכרת השם לבטלה ושבועה בשם ה' לשקר. וכך הבינו עוד אחרונים בדעתו (עי' בברכ"י או"ח סי' מו; מחזיק ברכה סי' רטו סק"ב; יעיר אוזן, עין זוכר מע' ב אות א; תוס' יוה"כ יומא פ: ד"ה אחר; מנחת חינוך מצוה ל [וע"ש שלדעת הרמב"ם לוקים על ברכה שאינה צריכה] ועוד). אך לעומתם כתבו הרבה אחרונים בדעת הרמב"ם שאינו אלא מדרבנן (עי' אליהו רבה סי' רטו סק"ה;

בכל הזוגות מחמתו (רב דימי פסחים קי ב), ולא גזרו אלא בדבר שגמרו בידי שמים, כאותו פרי שבשילו גזרו, אבל כל שגמרו בידי אדם, כגון שתי קערות או שתי ככרות, אין בו משום זוגות (גמרא שם).

ולכן במשך כל ימי השנה אסור לשנות שתיים או ארבע כוסות משום חשש זוגות. אבל בליל הסדר מותר משום שהוא ליל שימורים. כדאמרינן בגמרא במסכת פסחים (דף קט ע"ב).

4. המחלוקת המעשית והמשמעותית היחידה שבין מנהגי העדות השונות בדיני ליל הסדר היא בשאלת ברכת 'הגפן' לפני שתיית הכוס השנייה והרביעית.

לדעת הרבה ראשונים צריך לברך 'הגפן' לפני שתיית כל אחת מארבע הכוסות, ואף שאין מסיימים את הדעת בין שתיית כוס אחת לחברתה, הואיל וכל אחת מהן מצווה בפני עצמה, נקבעה לכל אחת ברכה. וכן דעת רב נטרונאי גאון ורב עמרם גאון והרי"ף והרמב"ם, וכך פסקו הרמ"א ומהרי"ף (מגדולי רבני תימן), שעל פיהם נוהגים יוצאי אשכנז ותימן הנוהגים על פי הרמב"ם.

אבל דעת הרא"ש, שיש לברך 'הגפן' על הכוס הראשונה והשלישית בלבד. שהואיל ואין היסח דעת בין שתיית הכוס הראשונה לשנייה, ברכת הראשונה פוטרת את השנייה. ועל הכוס השלישית מברכים, מפני שהיא כוס של ברכת המזון. וכמו בכל סעודה, מברכים על הכוס ששתיים אחר ברכת המזון, למרות שכבר בירכו על היין בסעודה, מפני שברכת המזון מהווה ברכה אחרונה ליין ששתו בסעודה, ולכן צריך לברך שוב 'הגפן' על הכוס של ברכת המזון. והברכה על הכוס השלישית פוטרת גם את הכוס הרביעית. וכן דעת רבנו יונה והרשב"א, וכן פסק בעל 'השולחן ערוך', וכן נוהגים יוצאי ספרד.

גם לגבי ברכה אחרונה על היין יש דעות בראשונים, אולם למעשה מוסכם שאין לברך אחר שתיית כל כוס וכוס ברכה אחרונה, אלא ברכת המזון עולה על היין ששתו בשתי הכוסות הראשונות, ולאחר שתיית הכוס הרביעית מברכים מעין שלוש – "על הגפן ועל פרי הגפן", וברכה זו עולה על מה ששתו בכוס השלישית והרביעית.

כתב המשנה ברורה (סימן תע"ד ס"ק ד) שבלייל הסדר מברכים על כל כוס וכוס מארבעת הכוסות כדי להראות שכל כוס היא מצווה בפני עצמה. מה שאין כן במשך כל ימות השנה שמברכים רק ברכה אחת.

5. אמרינן במשנה במסכת דמאי (פ"ג מ"א): מאכילין את העניים דמאי, ואת האכסנאי דמאי. רבן גמליאל היה מאכיל את פועליו דמאי. גבאי צדקה, בית שמאי אומרים, נותנין את המעושר לשאינו מעושר, ואת שאינו מעושר למעושר; נמצאו כל האדם אוכלין מתוקן. וחכמים אומרים, גובין סתם ומחלקין סתם, והרוצה לתקן יתקן. ולכן במשך כל ימות השנה היחידים שמותרים לאכול דמאי הם העניים. אבל בליל הסדר שאוכלים לחם עוני הסתפקו תוספות בגמרא במסכת פסחים (דף ל"ה ע"ב בד"ה יוצאין דמאי) שמא אנחנו כמו עניים ולכן יהי המותר לאכול מצה של דמאי.

6. בתוספתא (פ"ג דסוכה) שנינו: שמנה עשר יום ולילה אחד קוראים בהם את ההלל, ואלו הם: שמונת ימי חג הסוכות, שמונת ימי חנוכה, יום טוב הראשון של פסח, ולילה, ויום טוב של עצרת. וכן מבואר עוד בדברי חז"ל, ובמסכת סופרים (פרק כ הלכה ט) שנינו: "ומצוה מן המובחר לקרות את ההלל בנעימה, לקיים מה שנאמר "ונרוממה שמו יחדיו".

והרמ"א נחלק: "וכל זה אין נוהגים כן, כי אין אנו אומרים בלילה בבית הכנסת ההלל כלל".

הרי"ן בפרק ערבי פסחים (דף כו מדפי הרי"ף) מביא מחלוקת ראשונים בעניין הזה. לדעת הרמב"ן, מברכים על הלל שבלייל

נוסח ברכה לחנם, וכשמברך לשווא אין זה נחשב לברכה ואינה בכלל תקנתם, וא"כ שוב יש בזה האיסור שנאמר בתורה - "לא תשא", ולכן שפיר כתב הרמב"ם: "והם אמרו: 'כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא', כי איסור ברכה שאינה צריכה נקבעה על פי דעת החכמים שיהיה בכך איסור תורה, והבן.

ולכן אכילת ירקות לפני שנוטלים ידיים, בכל ימי השנה הדבר אסור לכתחילה משום ברכה שאינה צריכה. ובלייל הסדר זה הוא חלק בלתי נפרד ממנהגי שולחן ליל הסדר.

2. במשנה במסכת שבת (דף יא) שנינו: אסור לאדם לקרוא בשבת לאור הנר, וטעם האיסור בזה מבואר בגמרא (דף יב) שהוא מפני שחששו רבותינו שמא יטעה מחמת עיונו בספר ויטה את הנר, (דהיינו שבכדי להרבות את האור הבוקע מהנר, יטה את השמן שבנר על צדו, ובכך יכשל באיסור מבעיר בשבת שהוא איסור תורה). ואמרו עוד בגמרא, מעשה ברבי ישמעאל בן אלישע שאמר, אני אקרא ולא אטה, מפני שהיה חלוק על דעת רבותינו שגזרו איסור בזה, ואמר אני אקרא לאור הנר וברור לי שלא אכשל ואטה, פעם אחת קרא לאור הנר וכמעט נכשל והטה, אמר: "כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר". והוא מפני שרבותינו לגודל חכמתם, ידעו לרדת לסוף דעתו של אדם, וידעו טבע בני אדם, ולפיכך בכל גזרותיהם גזרו מה שגזרו. וכתב מרן בשולחן ערוך (או"ח סימן ער"ה): אין קורין בספר לאור הנר, ואפילו אינו מוציא בפיו (כלומר אפילו שאינו מוציא בשפתיו מה שהוא קורא, אלא קורא בהרהור הלב בלבד) שמא יטה את הנר. ואפילו הוא (הנר) גבוה עשר קומות שאינו יכול להגיע אליו, שלא חילקו חכמים בדבר. ומטעם זה יש לאסור אפילו הוא (הנר) בעששית או קבוע בחור שבכותל (שבקיר) וכן בנר של שעווה.

ומבואר בפוסקים שהוא הדין לגבי כל דבר שמצריך עיון, כגון לבדוק את חוטי הציצית אם הם כשרים וכדומה, שאסור לעשות כן לאור הנר ביום השבת. אבל דבר שאינו מצריך עיון רב, מותר לעיין בו לאור הנר. לפיכך הרוצה לעיין בליל שבת בשעונו בכדי לדעת מה השעה, רשאי לעשות כן לאור הנר, מפני שאין הדבר מצריך דקדוק כל כך בכדי שנחוש להטיית הנר. וכן כל דבר השגור על לשונו של האדם הקורא, מותר לקרוא בהם לאור הנר, מפני שאינו צריך כל כך לאור הנר בכדי שנחוש שמא יטה.

ובלייל הסדר שחל בשבת כתב מרן בשולחן ערוך (או"ח עה"ר ס"ט) וז"ל: ליל פסח שחל להיות בשבת מותר לקרות ההגדה בספר משום דהוי כעין ראשי פרקים דאין עם הארץ שלא תהא שגורה בפיו קצת. וביאר זאת הכהן הגדול מאחיו במשנה ברורה (סי"ק יז): משום שסיפור יצאת מצרים דאורייתא דוחה את האיסור.

ולעני"ד צ"ב שהרי יוצאים במצוות סיפור יציאת מצרים עם כמה מילים ולא צריך לקרוא את כל ההגדה? אשמח מי מבין הת"ח הקוראים את העלון "גם לנשמה מגיע אוכל" ימצא פשט והסבר בדברים, ויאיר את עיני וירחיב את ליבי.

3. אמרינן בגמרא במסכת פסחים (דף קט ע"ב): לא יאכל אדם תרי (שנים) - זוגות (רש"י ורשב"ם ד"ה תרי) - ולא ישתה תרי (רי"ף שם), ולא יקנח תרי (ברייטא שם. ברי"ף השמיט), והשוותה כפליים דמו בראשו (ברייטא שם קי א) שהוא בא בכך לידי סכנה. ובהמשך דברי הגמרא מובאים כמה דוגמאות לכך.

יש מהגאונים שכתבו שיש בדברים אלה מפי נביאים או הלכה למשה מסיני (ערוך ערך שב ב בשם גאון, על פי גמרא שם קי ב המובאת מיד), ואמרו: שתי ביצים, שני אגוזים, שני קישואים, ודבר אחר – עוד פרי אחד (רשב"ם) – הלכה למשה מסיני, ונסתפקו חכמים מה הוא הדבר האחר, וגזרו חכמים

ולכן לדעת רב האי גאון שונה הלל של ליל פסח משאר ההלל בימות השנה, שבליל פסח עיקרו הוא בלב הנרגש מעומק המאורע של סיפור יציאת מצרים ומתפרץ בשירת ההלל. וכיוון שעיקרו בלב אין מברכין עליו.

מִרְן הַרְאֲשֵׁלִי"צ הַגַּר"ע יוֹסֵף זִיעִי"א פֶּסֶק: שיש מקור למנהג הספרדים ובני ארץ ישראל, שנוהגים לומר הלל שלם "בברכה" בליל פסח לאחר תפלת ערבית. וכן כתב הטור (בסימן תעג): "ומה טוב ומה נעים המנהג שנוהגים לקרות ההלל בצבור בבית הכנסת בליל פסח בברכה, ויש לו סמך במסכת סופרים".

ממשיך וכותב מִרְן הַרְאֲשֵׁלִי"צ הַגַּר"ע זִיעִי"א: והנה הדבר ברור שעיקר אמירת ההלל בליל פסח היא משום הנס של יציאת מצרים, שבו יצאנו מעבדות לחירות, וכמו שאמרו בירושלמי (פסחים פרק ה הלכה ה): אמר רבי לוי, נתן הקדוש ברוך הוא כח בקולו של פרעה בלילה ההוא, והיה קולו מהלך בכל מצרים, והיה אומר: קומו צאו מתוך עמי! לשעבר הייתם עבדי פרעה, מכאן ואילך אתם עבדי ה'! באותה שעה פתחו ואמרו: הָלְלוּ יְהוָה הָלְלוּ עַבְדֵי ה', ולא עבדי פרעה! ובכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים.

ועוד טעם נוסף יש באמירת ההלל בליל פסח, שבני ישראל בהיותם במצרים, היו אומרים את ההלל בשעה ששחטו את קרבן הפסח. ומנהג זה הובא הרבה בדברי רבותינו האחרונים והמקובלים, שהאריכו בשבח המנהג לומר הלל בליל פסח לפני הקידוש, כי יסודתו בהררי קודש. וכן נהגו רבים מגדולי גאוני אשכנז, ועל צבאם הגאון בעל נודע ביהודה שהיה אומרו לאחר התפלה, אף שהציבור בעירו לא היו אומרים הלל, כי נהגו כספק הרמ"א. (תשובה מאהבה סימן צ).

ולכן, לפי דעת מִרְן בשולחן ערוך (שם) אומרים הלל בברכה בבית הכנסת בלילה, מה שאין כן בשאר לילות השנה. 7. בכל ימות השנה אסור לגנוב, אבל בליל הסדר מותר לגנוב את האפיקומן.

4. האם צריכים להקנות את המצות לאורחים בליל פסח?

בגמרא במסכת פסחים (דף ל"ח ע"א), וכן בגמרא במסכת סוכה (דף ל"ה ע"א) א"כ לא בעינן דיהא לכם ממש שצריך להקנותו, ודי במה שנתן לו רשות לאכול אף דלא נתכוין לזכות ממש בזה, מ"מ יוצא בה.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן קע"ב) כתב לתרץ: דהא דאין העולם נזהרים להקנות המצה, ע"פ מה שכתב במקור חיים (סימן תנ"ד) דהא דקימ"ל (או"ח סימן תנ"ד) שאינו יוצא במצה גזולה, אין הטעם משום דבעינן לכם מהתורה, דכיון דלעיסה קנאו קנין גמור מטעם שינוי, א"כ הוא שפיר לכם, וכיון דקימ"ל בלע מצה יצא, הוא הקנין שפיר קודם עשיית המצווה, והוא כגזל קמח ועשאו מצה דיצא, אלא טעמא דאינו יוצא משום דהוא מצה הבאה בעבירה, ואף דקני ליה משעת לעיסה וכל היכא דקני קודם עשיית מצוה לא שייך ביה מצוה הבאה בעבירה, מ"מ כיון דלעיסה צורך אכילה הוא שפיר מצוה הבאה בעבירה, אבל לענין לכם מקרי שפיר לכם אע"פ שלעיסה צורך אכילה, לפי זה א"ש מה דאין מקפידים להקנותו לאורח, דכיון דמרשהו לאכול אין פה מצוה הבאה בעבירה והוא שפיר לכם דקנייה בלעיסה.

5. אפה מצות לשם מצת מצוה האם מותר לו לאכלם ביום חול המועד?

ונראה לומר שלכאורה יכול לאכול, מכיוון דהזמנה לאו מילתא היא. ואף שכתב הרמ"א (או"ח סימן מב סעיף ג) שקלף המעובד לשם תפילין, אסור לכתוב עליו דברי חול, דהזמנה לגוף הקדושה, מילתא היא. כלומר משא"כ לתשמיש הקדושה שאז הזמנה לאו מילתא. מכל מקום לענין מצוה כתב המשנ"ב (ס"ק כב) שהזמנה לגוף המצווה כגון ציצית שופר לולב סוכה נר חנוכה, אפילו עשאן

פסח, והראיה מדין הגמרא, שאומרת שיש לברך "יהללך" בתום ההלל, שהרי שנינו (נדה, לא) "כל הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו". ועוד ראיה מבריתא במסכת סופרים: "ר' שמעון בן יהוצדק אומר שמונה עשר יום ולילה אחד יחיד גומר בהן את ההלל... ויום טוב ראשון של פסח ולילו... ומצווה מן המובחר לקרות הלל בבית הכנסת בשני לילות של גלויות ולאמרו בנעימה, לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו..." (מסכת סופרים, פרק כ, הלכה ט). בהמשך דבריו מביא הר"ן את דעת רב האי גאון, שכתב בתשובה שאין לברך על ההלל שבליל פסח, משום שאין אנו קוראין אותו בתורת קוראין, אלא בתורת אומר שירה, כפי שמוכח מן המשנה בפרק ערבי פסחים: "לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל... ונאמר לפניו הללויה" (קטז, ב) אלו דבריו.

ומה ההבדל בין קריאת ההלל בתורת קוראין ובין אמירת הלל בתורת שירה. "תורת קוראין" היא נובעת מחיוב מצות קריאה, ותורת אומר שירה היא נובעת מצורך פנימי להודות ולהלל. בקריאה שנובעת ממצווה יוצאין ידי חובה בעצם הקריאה גם ללא כוונה כי עיקרה היא הקריאה שבפה, משא"כ באומר שירה היא צריכה לנבוע מעומק הלב המתעורר לשיר.

הסבר מעין זה מביא המהר"ל בספר "גבורות ה'" (סוף פרק סב) לגבי השאלה מדוע אין מברכים על ההגדה, אף על פי שמקיימים בכך מצוות סיפור יציאת מצרים. והוא מסביר, שעיקר המצווה מתקיים על ידי מחשבת הלב, הבנת הסיפור של יציאת מצרים, ואם לא יבין אלא סתם יקרא - לא יצא ידי חובתו. על מצוות כאלה, שעיקרן מתקיים על ידי מחשבת הלב - אין מברכים, אלא רק על מצוות שעיקרן מעשה. הוא מחדש לפי העיקרון הזה, שעל תלמוד תורה מברכים גם כשאין מבין, משום שהמצווה היא עצם ההתעסקות בדברי תורה, ומתקיימת גם אם אין מבין בסופו של דבר, כפי שמברכים "לעסוק בדברי תורה". כאמור, בהגדה אין זה כך, והעיקר הוא הבנת הלב.

יש לחקור האם יש חיוב להקנות את המצות לאורחים בליל פסח כיון דבמצה בעינן לכם, וכל דבר דלא נותן לו לגמרי שיהא שלו, לא מקרי לכם כמבואר בגמרא במסכת נדרים (דף מ"ח) וסתם בעל הבית אינו נותן לאורח לגמרי את האוכל רק נותן לו רשות לאכול.

והנה כתב בשפת אמת בגמרא במסכת סוכה (דף ל"ה ע"א ד"ה אתיה לחם) וז"ל: צריכים לזהר במצה של מצוה שיהא המצה שלו דווקא, ולאורח על שולחן בעל הבית צריך ליתן לו הבעל הבית המצה במתנה ולא סגי מה שהרשה לו לאכול דצריך להיות שלו ממש שיוכל למכרו ולהקדישו דמתנה שאינו יכול להקדישו לא שמה מתנה כדאיתא בגמרא במסכת נדרים (דף מ"ח) והעולם אין נזהרים בזה, אכן אפשר דהעולם סומכים על שיטת הראש שהתיר לקדש בטבעת שאולה דאדעתא דהכי יהיב לה באופן שתוכל להתקדש, א"כ ה"ה הכא אדעתא דהכא יהיב ליה שיוכל לצאת בו, א"כ מסתמא נתן לו לגמרי.

ובאמרי בינה על הלכות פסח (סימן כ"ד) נמי תמה על מה סמכו העולם שלא להקנות לאורח, הא לא הוא לכם, וכתב כיון דלא כתיב ממש לכם במצה, רק ילפינן מגזירה שווה מחלה כמבואר

אדם שטרח ואפה שלש מצות בהידור רב, כדי שהוא ובני ביתו יאכלו מהם את הכזיתים בליל הסדר, ולצאת בהם ידי חובת אכילת מצה, והנה לאחר כמה ימים, באמצע הלילה נעשה רעב, ולא היה לו מה לאכול בבית, ולכן רצה לאכול את אחת המצות, והסתפק האם יש בזה קצת קדושה כיון שאפאם לשם מצות מצוה, ואין ראוי לאכלם סתם כך ביום חול?

מכיוון שכתב בספר חסידים (סימן תתפח) שאע"פ שאמרו הזמנה לאו מילתא היא, במקום שאוכל לקיים דברי אביי הסובר שהזמנה מילתא אקיים, כי כל מה שאדם מחמיר על עצמו במקום דלא סתרי אהדדי, על זה לא נאמר 'והכסיל בחושך הולך'.

6. אדם המקדש על חמץ בפסח משום פיקוח נפש, האם יאמר בקידוש 'חג המצות'?

"פסח", כי פסח מורה על שם הנס שפסח על בתי בני ישראל, והנס היה ביו"ט בליל ט"ו ולכן קראו חכמים את המסכת בשם פסחים. ב. כתיב בשיר השירים (ו ג) 'אני לדודי ודודי לי', היינו שאנו מספרים שבחו של הקב"ה, והקב"ה מספר שבח של ישראל. וכן הוא כשאנו מניחים תפילין, וכתיב בהן שבח של הקב"ה, והקב"ה מניח תפילין שכתוב בהן שבח ישראל כדאמרין בגמרא במסכת ברכות (דף ו ע"א).

והנה 'חג המצות' נקרא על שבח ישראל, שיצאו ממצרים מיד, ולא התעכבו, ואדרבה היו מזורזים במצות ה' עד שלא היה באפשרי להתחמץ העיסה, ומפורש בקבלה (ירמיהו ב ב) 'זכרתי לך חסד נעורך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה'. ולזה בתורה נקרא יום טוב זה בשם 'חג המצות', כביכול השם יתברך מספר שבח של ישראל. ואנו קורין היום טוב בשם פסח, לשבח להשם יתברך, שפסח על בתי בני ישראל והצילנו.

לאור זאת אולי יש מקום כאשר מקדש בליל פסח על חמץ, שיאמר את חג הפסח הזה, כיוצא בזה יעויין בתחילת חשוקי חמד פסחים, שמרן הגר"ש אלישיב זצ"ל אמר שהטועה בתפילה ואמר את חג הפסח במקום את חג המצות יצא ידי חובתו, כיון שבלשון בני אדם נקרא החג פסח. ואולי גם בענייננו יאמר את חג הפסח הזה, אולם מסתבר שעדיף שלא לשנות ממטבע שטבעו חכמים, ואין זה תרתי דסתרי, כיון שהעיקר על שם היום. (חש"ח סנהדרין פז ע"א).

לכך לא מיתסרי, דהזמנה לאו מילתא היא, ומותר להשתמש בהו חול אף בלי תנאי.

אך נראה שמשני טעמים לכתחילה אין ראוי להשתמש עם המצות לצורך חול, א. שהרי דעת הריטב"א בגמרא במסכת סוכה (דף ט ע"א) שגם בציצית שהוא גוף המצווה, הזמנה מילתא היא, ב.

יש להסתפק כאשר עושים קידוש על פת חמץ בליל הסדר, האם יאמר 'ביום חג המצות הזה', או שמא זה תרתי דסתרי, לומר על חמץ ביום חג המצות, ולכן אולי יחליף את הנוסח ויאמר ביום חג הפסח הזה?

בשו"ת איש מצליח (ח"ב סימן כז) נשאל בכעין שאלה זו, ואמר שיש ללמוד זאת מסוכות, כשיורדים גשמים מקדשים בבית, ואפילו למחמירים בליל ראשון, מכל מקום בליל שני לכו"ע מקדשים בבית, ובקידוש מזכירים את יום חג הסוכות, והפוסקים לא ערערו שיש כאן תרתי דסתרי לומר חג סוכות כשהוא מקדש בבית. אלא ודאי שאין זו סתירה, דחג הסוכות או חג המצות היינו על הזמן, שהוא באמת זמן חג זה.

אך לכאורה יש מקום לחלק בין חג המצות לבין חג הסוכות, שבפסח יכול לומר בקידוש 'את יום חג הפסח הזה'. ונקדים קושיא שנסתפקו בה המפרשים, למה התורה מכנה את החג בשם 'חג המצות', ואילו חז"ל מכנים את החג בשם 'חג הפסח'. ובתוספות חדשים (על המשניות תחילת פסחים) תירץ בשם רבינו לוי יצחק אב"ד מברדיטשוב, שני תירוצים: א. שהרי כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר, לא הקריבו אלא קרבן פסח אחד, כמבואר ברש"י (במדבר ט א). ולכן לא קראו התורה בשם פסח, כי השי"ת אוהב את ישראל, ולא רצה לספר בגנותם, כי בהיותם במדבר שם "פסח" מורה גנותן, שלא הקריבוהו שם, והתורה ניתנה במדבר, ועל כן קורא אותו בתורה 'חג המצות', אבל לאחר שעברו את הארבעים שנה, והקריבו בני ישראל פסחים, נקרא גם החג בשם

"יִקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי"

אתה שתמיד רצית להנציח את הקרובים לך בצורה מכובדת זו ההזדמנות שלך!

אנו נערכים להרחבת האדרת ושיפוץ בית המדרש חדר השיעורים עזרת הנשים, וקניית ארון קודש חדש גדול וממוגן לספרי התורה וכל כלי הקודש. זו ההזדמנות שלך לקחת חלק בזיכוי הרבים ובמהפכה הרוחנית בגבעת זאב ולקחת חלק בזכויות הלימוד ניתן לתרום גם לשיפוץ עזרת הנשים וחדר השיעורים ולזכות בקריאת שם לע"י.

לפרטים: הרב יוסף ויצמן: 052-8144488 הרב שמעון נעים: 058-7700681

ניתן לתרום ולסייע גם בביט בטלפון מספר: 052-8144488

7. איך יתכן שיהיה אסור לבכור לצום בערב פסח?

ונראה דחתן זה גם אם ירצה להחמיר על עצמו אינו רשאי, משום דלגביה חתן יום זה יום-טוב הוא כמו שמוכח בגמרא במסכת מועד-קטן (דף ז ע"ב) דעשה דיחיד הוא וקיימא לן דדוחה אפילו נגעים שנותנים לו ולאצטלתו כל ימי המשחה. עוד כתב שם: ואף על גב דקיימא לן דאין מערבים שמחה בשמחה, היינו דווקא שמחת נשואים דכתיב ביה שמחה וכהאי גוונא בחג דכתיב ביה שמחה, אבל סעודת פדיון הבן, כשם שמותר לעשותה בחול המועד כמו שפסק מרן בשולחן ערוך (סימן תקמו ס"ד), כן מותר לעשותה ביום חתונתו. (חש"ח פסחים קח).

קץ סי"ז) וממילא אינו יוצא בהם אח"כ ידי חובה מצה מהתורה", עכ"ל.

ובנתיבות המשפט (שם סק"ז) שכתב וז"ל: דכאשר תובע את המעות והלוקח טוען שאין לו יכול המוכר לבטל המקח, ולא בעינן שיהיה עייל ונפיק אזוזי ביומו..., אלמא דכשלא נתן מעות לא אמרינן דהוי המעות כחוב עליו רק שהמקח בטל לגמרי כשאינו נותן מעות והמקח כגזל בידו, עכ"ל. (חש"ח שם לח ע"א).

8. כיצד יתכן שאדם הדר בבית וגם יגור בביתו בפסח וחייב לבדוק את חמצו, ואף על פי כן לא יברך על הבדיקה?

צריך להניח פתיים, דהוא בירך לקיים מצות בדיקה והרי קיים אותה, וכל שכן בבדיקת הריאה אם יברך לבדוק הריאה מה לנו אם ימצא טריפה או כשרה הוא לא בירך להוציא כשרה מתחת ידו אלא לבדוק והרי בדק.

ר' יהודה עייאש בספרו שו"ת בית יהודה (ח"ב סימן כג) כתב: נשאלתי בחתן שנשא אשה בערב פסח, ויום ראשון לשבעת ימי חופתו היה, והוא היה בכור ועדיין לא פדה את עצמו עד היום ההוא, ואותו יום עלו בידו ב' מצוות, מצוות הנישואין ומצוות הפדייה, מצוה גוררת מצוה, ושאל אם חייב להתענות מפני הבכורה. והשיב לפי מה שכתבו האחרונים שהבכורות יכולים לבטל תעניתם משום סעודת מצוה, כ"ש בנידון דידן שהוא עצמו בעל המצווה ובעל השמחה.

איך יתכן שאדם שאפה מצות בכל ההידורים ולא יצא ידי חובתו?

אדם שנתן לבעל המאפיה המחאה - צ"ק והצ"ק חזר, ובעל המאפיה מבקש כספו והקונה דוחהו בלך ושוב, כמו שמבואר במשנה ברורה (סימן תנד ס"ק טו) וז"ל: "ויש עוד פרט אחד מה שמצוי להיכשל בו, כגון אם קנה מצה ומשכן לרשותו, אם המוכר גלה דעתו בעת מכירתו שדחוק למעות ואינו יכול למכור בהקפה ועל כן עייל ונפק אחריו אזוזי ומדחהו בלך ושוב ואינו נותן לו, מדינא לא קנה כמו שמבואר בדברי מרן בשולחן ערוך (חוי"מ סימן

כתב השדי חמד (מערכת הבית אות קיט) בשם מהרי"ו שכל הטעם שאין מברכים על בדיקת הריאה הוא דחיישינן שמא תמצא טריפה ותהיה ברכתו לבטלה, והקשה עליו דמאי שנא מבדיקת חמץ דמברכים עליה אף אם לא ימצא חמץ ומדינא אין

בהם חמץ בפסח שנוהגים למוכרם בעת מכירת חמץ, וכן כששוכר לו בית ומתנה שידבקו ואם לא ימצא בתוכו שום חמץ ישכרנו, אבל אם ימצא בו חמץ תבטל השכירות גם בכה"ג נראה פשוט דאינו מברך על הבדיקה, דנהי שאם לא ימצא בתוכו חמץ קיים תקנת חז"ל, במצות בדיקה, אבל אם ימצא בו חמץ ויפרוש מבית זה לגמרי ואינו דר בתוכו, בכה"ג לא קיים תקנת חז"ל רק שנפרש מאיסורה ובכה"ג לא שייך לברך, עכ"ד.

ונראה דיתכן דבציור הראשון, שבדוק על תנאי שאם ימצא חמץ ימכור את הבית לנכרי ולא ידור בתוכו, אם כן קיים בזה מצות חז"ל שיבדוק כדי שלא יהיה לו בביתו חמץ, ועוד דהא כתב המשנה ברורה (סימן תלו ס"ק לב) דבמכירה לנכרי מקיים תשבותו, וגם מה שלא ידור בבית הרי הוא בכלל תשבותו, ולמה לא יברך, אך בעניין השני שבדוק החמץ כדי לדעת אם לשכור את הדירה או לא, בכה"ג לא יברך. (חש"ח פסחים ז ע"א).

9. איך יתכן שלכתחילה אדם לא יאמר בעצמו את ההגדה אלא ישמע מאחרים?

ואמנם לעניין הלכה כתב המשנה ברורה (סימן עא ס"ק יא) שפסק שאונן בליל יו"ט אסור בדברי תורה, ואולם מאידך גיסא בסימן תקמ"ח (ס"ק כא) הביא את דברי הדגול מרבבה ובגדי ישע הסוברים שכיון שאין לו דין אונן אז הוא מותר בדברי תורה. ובשער הציון (ס"ק טז) כתב שמפני קושיית הדגול מרבבה הוא לא העתיק את דברי המהר"ם שלא יאמר בעצמו את ההגדה. אם כן למעשה פסק המשנה ברורה שמותר לכתחילה לאונן לומר את ההגדה בעצמו, אכן בדברי תורה יש מקום להחמיר, דהרי בסימן תקמ"ח הביא בזה מחלוקת, ובסימן ע"א סתם לאיסור בד"ת. (חש"ח שם קטז ע"א).

מבקשים שרק לשנה הבאה נהיה בירושלים, הרי אנו מאמינים ומשתוקקים שבכל רגע יכולה להיות גאולתנו ופדות נפשנו? אלא תירץ תירוצ נפלא ואמר: הנה, כשהיו מונים את השנים למלכים (כדאיתא במשנה באחד בניסן ראש השנה למלכים), היו מונים את מנין השנים מעת שהתחיל המלך למלוך, וא"כ כשיתגלה מלך המשיח, אז יתחילו למנות שנה חדשה מאותו רגע שיתגלה וימלוך עלינו. לכן אנו מבקשים: "לשנה הבאה בירושלים הבנויה", כלומר, גם אם יבוא היום מלך המשיח, זה כבר יהיה שנה הבאה, כי יתחילו למנות את השנה מעת ביאתו...

10. איך יתכן שלאדם אחד יהיה אסור לאכול סעודה שלישית עם פת ולאחר יהיה מותר?

לאכול סעודה שלישית עם פת, אבל מי שאינו סועדת מיד עם פת- הוא יאכל פירות ואל יאכל פת, משום שצריך למעט מלאכול פת ביום טוב ראשון כדי שיאכל לתאבון בליל שני.

11. איך יתכן אדם האוכל את הכזית מצה הראשונה שיברך עליה המוציא לחם מן הארץ, ואינו יכול לברך "על אכילת מצה"?

ישנו היכי תימצא נוספת והיא במצה שפסולה מלצאת בה ידי חובת מצה, כגון מצה שלא שמרו אותה לשם מצת מצוה, אך מכל מקום כיון שאינה חמץ שפיר יש לברך עליה המוציא, ורק על אכילת מצה אין לברך עליה.

12. איך יכול להיות מצב שבו חצי שנה אחרי פסח (או יותר או פחות) מזהיר הרב את אחד משומעיו שאם יעשה פעולה מסוימת הוא יעבור למפרע?

בל יראה ובל ימצא מן התורה על חמץ בפסח שהיה?

כבר עכשיו. ונמצא שהרב מזהיר את הישראל אחרי פסח אל תפרע את חובך לנכרי כדי שהחמץ המשכון שנתת יהיה שייך לנכרי למפרע, ודו"ק. עיין בדברי מרן בשולחן ערוך (או"ח תמ"א סעיף א).

12. איזה היתר יש להיות אצל הסבא בליל הסדר, והרי האבא אינו מספר מיציאת מצרים וזה חיוב גמור?

איכא כמה התרים:

א. ראשית דבר יש לברר האם במצות סיפור יציאת מצרים אפשר לצאת בשומע כעונה.

וכתב השדה חמד (שם מערכת הבית כללים ס"ו עמוד 633) שהשיב לו הגאון מרדכי אליהו רבינוביץ' דבבדיקת חמץ חייבו חז"ל לבדוק כדי שלא יעבור בבל יראה, או כדי שלא יבא לאוכלו, וכשבדק בין אם ימצא חמץ בין אם לא ימצא קיים מצות חז"ל, ורק בנוסח הברכה שתקנו 'על ביעור חמץ' דהבדיקה היא גם כן תחילת ביעור, וביעור כולל גם כן ענין הבדיקה שנצטוו לבדוק ולבער, משא"כ בדיקת הריאה אם תמצא כשרה שפיר בירך שקיים תקנת חז"ל, שלא לאכול בלי בדיקת ריאה, אבל אם תמצא טריפה לא שייך בזה קיום מצות חז"ל שתקנו שלא לאכול בלא בדיקה, כי אם מה שנמנע על ידי זה ולא נכשל באיסור, ועל מניעה מאיסור אין מברכים, וכמו דלא שייך לברך על בדיקת פירות מתולעים, יעו"ש.

ולפי זה כתב השדה חמד דאם בודק חדרו אדעתא שאם ימצאנו נקי ובדוק מחמץ ידור בתוכו בפסח, ואם לאו לא ידור בתוכו ויסגרנו על מסגר וימכרנו לנכרי, כמו את החדרים שמחזיקים

9. איך יתכן שלכתחילה אדם לא יאמר בעצמו את ההגדה אלא ישמע מאחרים?

כתב בשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן עג) הובאו דבריו במגן אברהם (סימן תקמח סק"ח) שאונן בליל הסדר אם אינו הולך לקבור את מתו בלילה, חייב בכל המצוות הנהוגים בלילה זה כמו אכילת מצה ומרור, ושתיית ארבע כוסות, אך הגדה כיון שיש בה אריכות ומדרש פסוקים היה ראוי שיאמרם אחר לפניו, והוא ישב וישמע מפיו. אמנם אם הולכים לקבור את המת בלילה זה יש לו כל דין אונן ופטור מכל המצוות גם בליל יו"ט. ועל סמך דברים אלו פסק המגן אברהם (סימן תקמח) שאונן בליל יו"ט אסור בדברי תורה. ועיין בגשר החיים (פרק יח אות יב).

מתי יש חיוב לספר לבנו את סיפור יציאת מצרים בנוסף על ליל פסח?

נאמר בתורה: "והיה כי ישאלך בנך" (שמות יג יד) וכתב האור החיים בשעה שיראה בנך פדיון בכור אם ישאלך אתה חייב לאמר לו, אבל בלא שאלה אין אלא בליל פסח. ולזה דקדק לומר: "מחר" פירוש אפילו מחר. ואמר "לאמר" שתהיה כוונתו בשאלה שתענה אליו אז תשיבהו, אבל אם יאמר מה זאת בדרך זלזול ולא כדי לקבל תשובה אל תשיבהו.

לשנה הבאה בירושלים הבנויה

מסופר, כי שנה אחת בליל הסדר בעת הגיע הרה"ק רבי יואל מסאטמר זי"ע לאמירת "לשנה הבאה בירושלים", שאל: למה

10. איך יתכן שלאדם אחד יהיה אסור לאכול סעודה שלישית עם פת ולאחר יהיה מותר?

פסח שחל להיות בשבת ושני בני חו"ל רוצים לסעוד סעודה שלישית, כתב הרמ"א (סימן תע"א ס"ב) דיש למעט באכילת מצה ביום ראשון, וכתב בשערי תשובה שכאשר חל יום ראשון בשבת, זה שאינו מבטל שום פעם לעשות סעודה שלישית עם פת ראוי

11. איך יתכן אדם האוכל את הכזית מצה הראשונה שיברך עליה המוציא לחם מן הארץ, ואינו יכול לברך "על אכילת מצה"?

מבואר במשנה ברורה (בסימן תעז) שאדם שהתעכב מלאכול מצה עד אחר חצות, יש ספק האם מקיים בזה מצוות מצה [אם הלכה שזמנה כל הלילה או עד חצות] ולכן יברך על אכילת המצה ברכת המוציא לחם מן הארץ כמו על כל לחם, אך לא יברך על אכילת מצה מכיוון דקימ"ל ספק ברכות להקל.

12. איך יכול להיות מצב שבו חצי שנה אחרי פסח (או יותר או פחות) מזהיר הרב את אחד משומעיו שאם יעשה פעולה מסוימת הוא יעבור למפרע?

בל יראה ובל ימצא מן התורה על חמץ בפסח שהיה?

כבר עכשיו. ונמצא שהרב מזהיר את הישראל אחרי פסח אל תפרע את חובך לנכרי כדי שהחמץ המשכון שנתת יהיה שייך לנכרי למפרע, ודו"ק. עיין בדברי מרן בשולחן ערוך (או"ח תמ"א סעיף א).

12. איזה היתר יש להיות אצל הסבא בליל הסדר, והרי האבא אינו מספר מיציאת מצרים וזה חיוב גמור?

איכא כמה התרים:

א. ראשית דבר יש לברר האם במצות סיפור יציאת מצרים אפשר לצאת בשומע כעונה.

יש להקשות: על מה סמכו העולם כאשר הם נוסעים לליל הסדר סבא האבא אינו מספר מיציאת מצרים הרי זה חיוב גמור של והגדת לבנך, ומבטל האבא מצות עשה דאורייתא.

חובתו. וכן כתב רבינו אליהו מלונדריש בפסקיו לפסחים (עמוד קנ"ב) וז"ל ונראה שהמסובים אין אומרים הגדה, ורק מי שעושה הסדר אומר הגדה, אם כן לפי כל הני שיטות יוצא האב מצות סיפור יציאת מצרים כששומע מאביו שיוצא בשומע כעונה, שנוקטים להלכה דמהני.

ובשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' סימן רל"ו) כתב שיותר עדיף שהסבא יספר, על פי מה שכתב בעל ההפלאה בגמרא במסכת קידושין (דף ל' ע"א) על הפסוק "והודעתם לבניך ולבני בניך" שעדיף שהסבא ילמד עם הנכד שהמסורת קרובה יותר אצלו, אם כן הוא הדין במצות סיפור יציאת מצרים עדיף טפי שיספר הסבא, וכן כתב בשו"ת התעוררות תשובה ח"ב סימן רנ"ה דכמו דלענין לימוד תורה סבא חייב, אם כן הוא הדין לענין סיפור יציאת מצרים.

הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בספרו הליכות שלמה (פרק ט' ס"ק ל"א עמוד רס"ג) כתב: שכאשר רבים המסובים יחד, אין חיוב על כל אחד מהם לספר סיפור יציאת מצרים לבניו בעצמו, אלא די בכך שאחד המסובים מספר לכולם, לפי שעיקר החיוב על האב שישמעו בניו בלילה הזה סיפור יציאת מצרים, וכיון ששומעים הסיפור כראוי סגי, ואף אין צריך מנות את המספר כשלוחו על כך אלא ממילא נפיק ידי חובתו.

13. מדוע אין מברכים על מצות סיפור יציאת מצרים?

לקריאת המגילה שמברכים עליה, כי היסוד בקריאת המגילה הוא עצם הקריאה – "שהקריאה היא עיקר, בין שיבין או שלא יבין".

ישנם עוד מספר טעמים לכך שאין מברכים על סיפור יציאת מצרים. במסגרת זו נסתפק רק באחד מהם. השפת אמת (פסח תר"מ, ד"ה כל המרבה) מסביר, שאין מברכים על כך שציוונו הקב"ה לספר ביציאת מצרים, כיוון שגם ללא הציווי היינו אמורים בצורה טבעית להודות בלילה זה על היציאה ממצרים, וכפי שאומרת הגמרא בפסחים (קטז.), שעבד שאדונו מוציא אותו חירות ונותן לו כסף וזהב, ברור הדבר שעליו להודות לו ולשבחו. עיקרון זה, שאין מברכים על מצוות שכליות, שגם אם לא היינו מצטווים עליהן היה השכל גוזר לעשותן (כמו צדקה, השבת אבדה וכדומה), עולה מדבריו של רבנו בחיי (כד הקמח, אות ציצית). לדבריו, עיקר השבח לקב"ה הוא על המצוות שלא היינו מגיעים אליהן בשכלנו, ולא על המצוות השכליות, שגם אומות העולם יודעות לקיים.

השפת אמת על פסח (ד"ה כל המרבה לספר) מבאר כיון שסיפור יציאת מצרים הויה מצוה שכלית, דאפילו אם לא נצטוונו על זה מצד עצמנו היה סברה לספר, וכמו שמבאר בגמרא במסכת פסחים (דף קט"ז ע"א) דרב נחמן שאל לדריה עבדיה עבד שרבו הוציאו לחרות ונתן לו כסף מה צריך לעשות, וענה לו העבד דצריך להודות אותו ולשבחו אותו, חזינן דאף העבד הבין מעצמו שצריך לשבח את הקב"ה, ובמצווה שהיה עושים אפילו בלא צווי הקב"ה אין מברכים וכמו שמבאר בראשונים, וכן כתב בשו"ת עולת שמואל (סימן כ"א), וכן בשו"ת דברי ישראל (סימן קכ"א), ובשו"ת גנזי יוסף (סימן נ) ובשו"ת שאילת יעקב (ח"א סימן נ"ט ס"ק ב') האריך ביסוד הזה.

המאירי בגמרא במסכת מגילה (דף כ"א) כתב: כיון דהויה מצוה שאין לה קצבה אין מברכים עליה, וכמו שכתב המגן אברהם (או"ח סימן ק"ו ס"ק ד) בשם הראשונים דלכך אין מברכים על תפילה, כיון דלית ליה קצבה כדאמרין בגמרא במסכת ברכות (דף כ"א ע"א) הלוואי שיתפלל אדם כל היום, ולפי זה אי"ש מה שאומרים בהגדה "מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר הרי זה משובח" דכיון שהוא מצוה אם כן קשה מדוע אין מברכים, ולכך סיום וכל המרבה לספר הרי זה משובח. בליקוטי מהרי"ח כתב בשם האבודרהם: דיוצא במה שאמר זכר ליציאת מצרים בקידוש.

הנה בשו"ת מהר"ם אלשקר (סימן י') כתב תשובה לבעל שו"ת רבינו אליהו מזרחי ונדפס בשו"ת ראי"ם (סימן מ"ב), ומובא בכנסת הגדולה (סימן תע"א), ועיין מה תמה הגאון בעל זרע אמת בספר שבח פסח (דיני מגיד אות ב') דסבירא ליה שבסיפור יציאת מצרים אמרינן שומע כעונה, וכתב ע"ז מהר"ם אלשקר דכיון שמצוות סיפור יציאת מצרים המצווה היא ההגדה בפה שכתוב "והגדת לבנך" לא אמרינן שומע כעונה.

אבל להלכה נקטו הפוסקים שמהני שומע כעונה בסיפור יציאת מצרים: ואם אחד שומע סיפור יציאת מצרים מחברו יצא ידי חובת סיפור ודווקא ששומע מבר חיובה, כן כתב החתם סופר (או"ח סימן ט"ו).

וכן כתב המנחת חינוך (מצוה כ"א) וז"ל: והנה זה ברור כמו בכל מצוות התלויות בדיבור אחד מוציא חברו כמו ברכת המזון וכדומה הוא הדין כאן אחד מוציא את חברו, ואפילו אם יצא מוציא כמו בכל מצוות חיוביות רק צריך שיהא מחויב בדבר דבלאו הכי אינו פטור. והביא ראיה לדבריו: מהא דאיתא בגמרא במסכת פסחים (דף קט"ז ע"ב) רב יוסף ורב ששת אמרו ההגדה והוציאו את בני ביתם, ופריך בגמרא דאם סומא פטור איך הוא יכול להוציא אחרים, ש"מ אם הוא מחויב בדבר שפיר מוציא.

וכן כתב בשיבולי הלקט (סימן רי"ח דף ק"א) וז"ל והוא הדין שבקריאת הגדה יכול להוציא אחרים בקריאתו ויוצאים ידי

והקשו בשו"ת הרא"ש (כלל כ"ד) וכן המאירי על דברי הגמרא במסכת ברכות (דף י"ב ע"ב) כיון שסיפור יציאת מצרים הויה מצוה ככל, מצוה מדוע אין מברכים אשר קדשנו בצוותיו וצונו על סיפור יציאת מצרים?

הרשב"א מתיר: מכיוון שזו מצוה שאין לה קצבה ידועה, ואפילו בדיבור בעלמא בענין יציאת מצרים יצא אלא שכל המרבה לספר הרי זה משובח, ולכן לא תיקנו ברכה.

המאירי בגמרא במסכת ברכות (דף יב ע"ב) כותב, שאמנם היו כאלו שנהגו לברך על ההגדה וז"ל: והזכרת יציאת מצרים בלילי הפסח בהגדה, יש מי שמזהיר שלא לברך עליה לפניו, ואע"פ שיש ברכה לאחריה, שהרי אפשר לו לסמוך על 'אמת ואמונה', שכבר ברך וחתם בה גאל ישראל, ואע"פ שאין הטעם ברור, מ"מ המנהג כך הוא, אלא שיש חולקים ומברכים. לדבריו, יש כאלו המברכים על ההגדה, אך המנהג המקובל הוא שלא לברך עליה. הוא מסביר, שברכת "אמת ואמונה" הנאמרת בתפילת ערבית פוטרת גם את מצוות סיפור יציאת מצרים. לדעתו, כנראה, יש קשר בין שתי המצוות.

רבנו ירוחם (נתיב ה', תחילת חלק ד') כותב בשם רבנו פרץ, שאין מברכים על ההגדה, כיוון שאומרים בקידוש "זכר ליציאת מצרים", ויוצאים בכך ידי חובת ברכה.

בעל שבולי הלקט (סימן רי"ח, צד ע"ב) כותב בשם ר' בנימין, שברכת ההגדה היא ברכת "אשר גאלנו" הנאמרת בסוף ה'מגיד'. מדוע קבעו את הברכה בסוף ההגדה ולא לפניו? הוא מבאר, שמאחר שצריך להתחיל בשעבוד ורק אחר כך לספר על הגאולה, אי אפשר לומר ברכה זו בתחילה, שכן לאחר הזכרת הגאולה לא שייך לחזור אחורה אל השעבוד (אולם מדברי פוסקים אחרים (טור, תע"ג; דרכי משה תפ"ג, א) עולה שברכת "אשר גאלנו" איננה ברכת המצוות אלא מעין ברכת "שעשה נסים", ובה אנו משבחים את הקב"ה על נסי יציאת מצרים; וראו הררי קדם, ח"א, סימן קע"ג, בשם ר' משה סאלוויצקי).

לפי שיטות אלו, אכן יש ברכה על סיפור יציאת מצרים, אלא שהיא נמצאת במקום אחר: בתפילת ערבית, בקידוש או בסוף ההגדה.

ברם, יש הסבורים שאכן אין ברכה על סיפור יציאת מצרים. המהר"ל (גבורות ה', פרק ס"ב) מבאר, שעיקר המצווה היא בלב. הסיפור נועד רק כדי להבין ולהפנים את הדברים. לכן אין מברכים על ההגדה, כי אין מברכים על דברים שבלב. זאת בניגוד

החתם סופר (דרשות ח"ב עמוד רס"ב) כתב: כיון דקמ"ל דחייב אדם לראות עצמו כאילו יצא ממצרים אם כן אין עוד ראוי לומר וצונו עד שיצא כיון דהויה גר.

המאירי בגמרא במסכת ברכות (דף י"ב ע"ב) כתב: דלא מצינו ברכה על ברכה וכאן כיון שאומרים אשר גאלנו זה הברכה שמברכים וכמו שאין מברכים על ברכת המזון, וכן כתב בהגדת מעשה ניסים להגאון מליסא, ועיין שו"ת משנה שכיר (או"ח סימן ק"י) ויש לתמוה מהא דמברכים על ההלל.

ובמאסף לכל המחנות (או"ח סימן ח') כתב: כיון דעיקר תכלית המצווה להשריש לבנים לכך אין מברכים, משום דאין מברכים על מצוה שאין המעשה גופא מעיקר המצווה, לולא התכלית הנמשך ממנה.

הפרי מגדים (או"ח סימן תע"ד) כתב: כיון דאפשר דיוצא בהרהור בלב אין מברכים על דבר שיכול לקיים במחשבה. אבל בשו"ת האלף לך שלמה (בהשמטות לאו"ח סימן מ) הקשה עליו דאיך יכול להיות שיוצא בהרהור כיון דכתב והגדת לבנך איך בנו ישמע בהרהור.

14. האם בחג הפסח יש מצוה של ושמחת בחגך כמו בחג הסוכות וחג השבועות?

אם לא אנחנו מי ישמח אותם!?

דווקא עכשיו!

כולנו נרתמים ותורמים למען קופת הקהילה מתן בסתר חלוקת כרטיסי Giftcard למען כל אותם משפחות שכרנו אין להם את היכולת לקנות אוכל לילדים.

ניתן לתרום אכסטי מוצר לכתחילה!

לפרטים נוספים חייגו: 052-7700088
חבר שמואל ונחמיה שילרס: 054-6887982
חבר אוראל אוראל טיראב שליט: 052-8144488
חבר יושף ויוסף טלרס: 052-8144488

ניתן לתרום גם בבית למספר: 052-8144488

בית המדרש "בית יוסף" לענייני חינוך ורוחניות
רחוב קרית משה 33 נמכת זאב
את תרומותיכם תוכלו להעביר גם
בנק מרכותיל דסקוויט (17) סניף: 621 מספר חשבון: 890997

יש לחקור האם בחג הפסח יש מצוה של ושמחת בחגך או דילמא כיון שאינו כתוב שמחה בחג הפסח ליכא חיוב שמחה? הנה מהא דאיתא בגמרא במסכת פסחים (דף ע' ע"א) חגיגת ארבע עשר יוצא בה ידי חובת שמחה, משמע שיש חיוב שמחה בחג הפסח.

וכן משמע מהא דאיתא בגמרא במסכת פסחים (דף ק"ח ע"ב) שתאן לארבע כוסות בבת אחת ידי יין יצא, ידי ארבע כוסות לא יצא, וברשב"ם ידי יין יצא, משום שמחת יו"ט, חזינן שיש חיוב שמחה בחג הפסח.

וכן כתב הרמב"ם בהלכות יום טוב (פרק ו הלכה י"ז): שבעת ימי הפסח ושמנות ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלווים עליו שנאמר (דברים ט"ז) ושמחת בחגך וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארים בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו. וכן בשו"ת חוות יאיר (סימן קע"ח) כתב שאין שמחה אלא בבשר ובפרט ביו"ט של פסח. והקשו התוספות בגמרא במסכת חגיגה (דף ח' ע"א) ובספר יראים (סימן קכ"ז), וכן בטורי אבן בגמרא במסכת חגיגה (דף ו') מדוע יש חיוב שמחה בחג הפסח, הרי אינו כתוב בתורה חיוב שמחה בחג הפסח, רק בחג השבועות וחג הסוכות כתוב חיוב שמחה בפרשת ראה, אם כן מנלן שבפסח יש נמי חיוב.

וישנם כמה מקורות לחיוב שמחה בחג הפסח. תוספות בגמרא במסכת חגיגה (דף ח' ע"א) מבארים: הוקשו כל המועדות זה לזה, היינו מדאיתקשו בקרא בפרשת ראה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות, ילפינן כמו שיש חיוב שמחה בחג הסוכות וחג השבועות ה"ה לחג הפסח.

15. מדוע אין חיוב לאכול ארבע מצות בליל פסח כנגד ארבעה לשונות גאולה?

ונראה להקשות דהא בפתיחה להלכות קריאת שמע כתב הפרי מגדים שבסיפור יציאת מצרים בליל פסח אין יוצאים על ידי הרהור בלב.

במחנה חיים (ח"ו סימן כ"ט) כתב: כיון שביחיד יוצא סיפור יציאת מצרים בלב לכך אין מברכים על הרהור הלב, ואפילו כשמספר לאחרים נמי אין מברך כיון דתלוי ביד אחרים ושמה לא ירצו לשמוע.

ועוד נראה לומר: שאין מברכים אלא על מצוה שעשייתה ניכר שהוא לשם מצוה, מה שאין כן הכא שאינו ניכר, דמספר לשם מצוה דאפשר דמספר סיפור מילתא בעלמא.

המהר"ל בגבורות ה' (סוף פרק ס"ב) מתרץ: כיון שעיקר סיפור יציאת מצרים הוא בכוונת הלב והבנת הדברים, ואם אינו מבין לא יצא, א"כ לכך אין מברכים דלא שייך ברכה אלא במצווה שהעיקר שלה מעשה, ובשו"ת חסד לאברהם (מהדורה תנינא) סימן נ"ד כתב דכיון דתלוי במצה דאם אין לו מצה אין אומר את הגדה וכבר בירך על המצווה אין צריך לברך על הגדה, אבל האחרונים חולקים דאפילו מי שאין לו מצה מספר.

היראים (סימן קכ"ז) ביאר: דילפינן גזירה שווה ט"ו ט"ו מחג הסוכות, כמו בסוכות יש חיוב שמחה, והוא הדין בחג המצות. עוד מבאר היראים (סימן קכ"ז): כיון דכתב בפסוק שלש פעמים בשנה תחוג לי, וכתוב ושמחת בחגך, כל מתי שצריך להביא חגיגה תשמח, אם כן בחג הפסח שיש חיוב להביא קרבן חגיגה יש חיוב שמחה.

אבל בטורי אבן בגמרא במסכת חגיגה (דף ו' ע"ב) הקשה על תרוץ זה: אם איתא דמי'ושמחת בחגך" נפקא לן כל מקום שיש חגיגה יש שמחה, א"כ כיון דכתב רחמנא שמחה גבי חג השבועות, למה ליה למהדר למכתב גבי חג הסוכות, תיפוק ליה מהא. ומתרץ הטורי אבן: דאי לא כתיב רחמנא שמחה בחג הסוכות, הו"א דאין שמחה נוהג בסוכות, אלא יום אחד דומיה דשבועות, דהא ודאי אע"ג דיש לו תשלומים כל שבעה, ה"מ לעניין ראייה וחגיגה, אבל שמחה הא ודאי אינו נוהג אלא ביום ראשון שהיא יו"ט, אבל שאר ימי תשלומים חול גמור הן, ולא שייך בהו שמחה, להכי כתב רחמנא שמחה בחג הסוכות למימרה שיהא נוהג כל ימי החג, וה"נ אי כתב רחמנא שמחה בחג הסוכות וגמר לחג השבועות מיניה, הו"א שנוהג בו כל שבעה כחג הסוכות, להכי כתב רחמנא בחג השבועות ובחג הסוכות למימרה דהאי כדיניה והאי כדיניה, ע"י"ש מה שהאריך עוד בזה.

והקשו הילקוט שמעוני (רמז תרנ"ד) ורבינו בחיי (פרשת ראה): מדוע בחג הסוכות וחג השבועות כתבה התורה בפירוש שיש חיוב שמחה, ומדוע בחג המצות לא כתבה התורה בפירוש, רק ילפינן מלימודים.

הילקוט שמעוני (פרשת אמור רמז תרנ"ד) מבאר: בשביל שמתו בו המצריים, וכן אתה מוצא כל שבעת ימי החג אנו קורין בהן את ההלל אבל בפסח אין אנו קורין את ההלל אלא ביום טוב הראשון ולילו, למה משום בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך, לא כתבה התורה בפירוש חיוב שמחה בפסח רק ברמז.

עוד מבאר הילקוט שמעוני (פרשת אמור רמז תרנ"ד): כיון דקמ"ל בגמרא במסכת ראש השנה (דף ט"ז ע"א) דבפסח נידונים על התבואה, הו"א יום הדין, לכן לא כתבה התורה שמחה בפירוש, כך איתא בילקוט פרשת אמור (רמז תרנ"ד), ואע"ג דגם חג השבועות הו"א יום הדין, כמבואר במשנה במסכת ראש השנה (דף ט"ז ע"א) דבעצרת נידונים על פירות האילן, וכן בחג הסוכות נידונים על המים, מ"מ עבר כבר דין, וזה לא תחילת דין לכן כתוב בו שמחה.

רבנו בחיי בפרשת ראה מבאר: מפני שבשני המועדים שהם שבועות וסוכות התבואה מצויה בהם אצל בעלי בתים, אבל בפסח לא נקצרה התבואה החדשה עדיין והישנה כבר כלתה.

בספר שלמי מועד הביא את תירוץ של הגרש"ז אוירבאך זצ"ל שארבעה לשונות של גאולה הם דרגות שונות בתחילה והוצאתי אתכם, ואח"כ ביותר והצלתי, עד שמגיע לדרגה הגדולה דהיינו ולקחתי, ע"כ תיקנו חז"ל דווקא יין, שכוס אחד לא משפיע עליו היין כ"כ, ואח"כ מוסיף, ואח"כ עוד יותר, א"כ הויה בדומה ממש ללשונות של גאולה לכן תיקנו דווקא ב"ין, ולא בשאר מילי.

הרבי מליובאוויטש זצוק"ל מבאר (לקוטי שיחות כרך כו עמוד 43): שגם שלוש המצות קשורות ללשונות הגאולה, אלא שעניין המצה קשור רק לשלוש מתוך ארבע הלשונות, ואילו השלמות של כל ארבע הלשונות יכולה להתבטא דווקא על-ידי היין ולא על-ידי המצה. כאשר מתבוננים בארבע של הלשונות הגאולה רואים מיד, ששלוש מתוכן עוסקות בגאולה ממצרים - "והוצאתי", "והצלתי", "וגאלתי". הלשון הרביעית - "ולקחתי" (אתכם לי לעם) - אמורה לא על עצם היציאה ממצרים אלא על מתן-התורה, שבמעמד זה לקח אותנו הקב"ה להיות לו לעם.

יש כאן בעצם שתי דרגות כלליות ביציאה ממצרים. הדרגה הראשונה - עצם היציאה מהגלות. בני-ישראל, מצד עצמם, עדיין לא היו ראויים לגאולה. הם היו שקועים עמוק בתוך טומאת מצרים, והקב"ה נגלה עליהם ברגע האחרון וגאלם.

לאחר מכן התחיל השלב השני, שבו החלו בני-ישראל להתעלות ולהתקדש בכוח עצמם. כאן כבר הופיעה עבודה עצמית שלהם, שעל-ידה התכוונו (ונעשו ראויים) לקבלת התורה. בזכות התקדשות זו שלהם, התעלו והזדככו, עד שבהגיעם לקבלת התורה נעשו ראויים לתואר "גוי קדוש". לזה רומזת הלשון הרביעית - "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים".

זהו גם ההבדל המהותי שבין המצה ליין: המצה היא 'לחם עוני', והיא מסמלת את מצבם של בני-ישראל במצרים. כשם שבמצה עצמה אין טעם, כך עבודתם של ישראל במצרים לא הייתה מתוך טעם והשגה - שמעידים על דרגה רוחנית מסוימת - אלא כל-כולה באה מלמעלה, מצד הקב"ה. בדרגה זו יש רק שלוש לשונות של גאולה - "והוצאתי", "והצלתי", "וגאלתי". אולם היין, שיש בו טעם, מסמל שלמות גבוהה יותר בעבודת-ה', שבה כבר יש התעלות אישית ודרגה רוחנית גבוהה, שבאה על-ידי עבודה. לכן דווקא ב"ין באות לידי ביטוי כל ארבע לשונות הגאולה, ובכללן "ולקחתי", המכוונת למתן התורה על הר-סיני. זו הסיבה שאנו לוקחים בליל-הסדר דווקא שלוש מצות - כנגד שלוש הלשונות הראשונות של הגאולה - ורק היין הוא כנגד כל ארבע לשונות הגאולה.

מדוע לא תיקנו חכמים שצריך לשתות חמשה כוסות בליל פסח נגד חמישה לשונות של גאולה?

הלל הגדול ודווקא על כוס, כעולה מלשון הרמב"ם כפי שנראה בהמשך.

אמנם ברוב קהילות ישראל נשכח כוס זה, כנראה משלושה טעמים: א. כוס זה יסודו במנהג שהוא רשות. ב. ברוב ההגדות לפסח לא נאמר שיש לשתות כוס חמישי. ג. חשש מחודש משום בל תוסיף.

וראוי לציין שפשט מנהג מחודש בדורות האחרונים בקהילות אשכנז, ומשם עבר לשאר קהילות ישראל, שאין לו מקור הלכתי מוסמך, שמניחים את הכוס החמישי הזה לאלהו הנביא, ויש מי שאומר שיסוד מנהג זה ברצון להימנע מן המחלוקות בשאלת שתיית הכוס הזה עד שיבוא אליהו.

המקור לכוס חמישי בדברי חז"ל

איתא במשנה במסכת פסחים (דף צ"ט ע"ב) שאפילו עני שבישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות.

הרשב"ם (שם במקום) וכן רש"י הביא בשם המדרש רבה בטעם שתקנו ארבע כוסות נגד ארבעה לשונות של גאולה המבוארים בפרשת בא והוצאתי וגאלתי ולקחתי והצלתי.

רש"י בגמרא במסכת פסחים (דף ק"ח ע"א) כתב דמשום שלש כוסות האמורות אצל פרעה, ואחד צריך לברכת המזון ולכן צריך ארבע כוסות, ובאחרונים כתבו כמה ישובים לתרץ את סתירת רש"י, עיין כלי

והקשו המרדכי בגמרא במסכת פסחים (דף צ"ט ע"ב) והחתם סופר במסכת פסחים (דף צ"ט ע"ב) מכיוון שעיקר התקנה הוא משום ארבעה לשונות של גאולה, א"כ מדוע תקנו דווקא ארבע כוסות יין, הויה ליה ליטול ארבע מצות נגד ארבעה לשונות של גאולה?

החתם סופר (שם בפסחים) מתרץ: אטו תיקנו לאכול ולשתות כנגד ד' לשונות של גאולה, אלא נגד ד' לשונות תיקנו ד' שבחים, והואיל ואומרת הגמרא במסכת ברכות (דף ל"ה ע"א) שאין אומרים שירה אלא על היין, משום הכי קידוש והבדלה וברכת המזון ואירוסין ונישואין כולם תקנו על היין, וכן איתא בשאילתות פרשת יתרו (סימן נ"ד) וכן בשו"ת רשב"א (ח"ד סימן רצ"ה), ולא כמו תוספות בגמרא במסכת פסחים (דף ק"ו ע"א) שכתב טעם אחר מדוע מקדשים על היין הכי נמי ארבעה שבחים אלו בעי ארבע כוסות לכן אין עושים זכר אלא ב"ין ולא במצות.

הבגדי ישע על המרדכי ריש ערבי פסחים מבאר: שלכך כתב רש"י שני סברות, מכיוון שמהסברה של ארבעה לשונות גאולה לא הויה ידעין שבעיני ארבע כוסות יין, דהו"א שייקח ארבע מצות, לכן כתב את הסברה של ג' כוסות האמורות בפרעה והרביעי ברכת המזון, וסברא זו לבד נמי לא די משום כמה דברים, חדא דמאן לימא לן דיקח כנגדן מאחר דאינן דומין על גאולת ישראל ממצרים, ועוד דשמא לא ניקח אלא ג' עם ברכת המזון, ומנא ידעין שכוס ברכת המזון היא לחוד, אבל השתא שנשמע מד' לשונות של גאולה דצריך ליקח ד', תיקנו חז"ל ליקח ד' כוסות מאחר שהם נזכרים ג"כ אצל שום גאולה דהיינו גאולת יוסף שמכח פתרון חלום זה נתגדל ויצא מבית האסורין.

ועוד נראה לתרץ על פי מה שאומרת הגמרא במסכת סנהדרין (דף ל"ח ע"א) אגברו חמרא אדרדקי כי היכא דלימרו מילתא, חזינן דריבוי שתיית יין עושה שידברו הרבה, והנה האחרונים התקשו איזה חיוב יש סיפור יציאת מצרים בליל פסח יותר מכל השנה וכתב המהר"ם שיק (מצוה כ"א) וכן בשו"ת בשמים ראש (סימן קע"ג) שבלייל פסח עיקר החיוב הוא הרבוי של הסיפור, א"כ לכן תקנו ד' כוסות יין שזה יגרום שירבה בסיפור יציאת מצרים.

בכל קהילות ישראל אין ליל הסדר שאינו מעוטר בארבע כוסות ומצוות חכמים שגם העני שבישראל חייב לקרוא את ההגדה על ארבע כוסות בליל הסדר, כיוון שליל הסדר הוא הלילה שהושגה בו החירות לכל אדם מישראל באשר הוא. אולם יש רבים שאינם מסתפקים בארבע כוסות ושותים כוס חמישי ולומר עליו את ההלל הגדול, "כי לעולם חסדו". ואף על פי שהוא הלל קצר, הוא גדול באיכותו ובייחודו.

ואף על פי שנראה מלשון המשנה והתלמוד שהכוס החמישי אינו בגדר חובה, כי אם רשות, עם כל זאת היו שראו בו יותר חובה מרשות, ובפרט משעה שהחל המנהג לשלב בליל הסדר את אמירת

הגדול, ושמצווה לעשות כדבריו, ושתנא קמא סובר נמי שלא יפחתו לו מארבע כוסות קאמר, אבל המוסיף עליהם כוס חמישי הרי זה משובח.

הרי"ן על הרי"ף (שם) כותב וז"ל: "אי נמי דמצווה מן המובחר לשתות כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול". וכן נהגו השואלים בתשובת רב האי. בספר "האגור" נאמר שמנהג יפה לעשות כוס חמישי.

ובספר הפרדס (סימן קנז) לרש"י וב"ספר האורה", נאמר: "כוס חמישי מתקנת רבן הוא. מיהו לא חובה אלא רשות. וכן מביא הרוקח: וי"א... ומוזגין כוס חמישי. והרשב"ץ כותב שמצווה מן המובחר לעשות". גם המאירי מביא מנהג זה כמנהג רשות ואומר: "רצה לשתות כוס חמישי, אומר עליו הלל הגדול".

וכן כתב הרי"ף גיאת (מאה שערים, שם) בהלכותיו וז"ל: כוס חמישי אומר עליו את ההלל. דברי ר' טרפון. הכי אמר מר רב שר שלום: כוס ה' רשות הוא, אם רצה לשתותו. ואם לאו, פטור. דארבעה כסי תקינו רבן דרך חירות. מכאן למדנו שד' כוסות חובה חמישי רשות... אבל אנו לא נהגנו בכוס חמישי כל עיקר. ואיכא רבן דלא נטלין כוס חמישי ממה שראו בסדור מר רב סעדיה ולא ממנה. ובתלמוד לא מפרש מאן דניחא ליה ושקול כוס ואומר עליו הלל הגדול מאי מברך בתריה. ומהויה מלתא.

וכן מדברי הטור ומרן הבית יוסף (או"ח סימן תפא) משמע שמנהג זה הוא בגדר רשות. מכל מקום, הוא אינו נזכר בשולחן ערוך, וגם הרמ"א לא הזכיר את המנהג לשתות כוס חמישי. ואכן כך הנהיג המהר"ל מפראג ז"ל, ואחריו נהגו כן כמה גדולים וצדיקים. וכן מצינו בסידורים קדומים.

בסידור רב סעדיה גאון (ירושלים תשל"ט, עמ' קמח) נאמר: "ויסבו וישתו [כוס רביעי]. והמוסיף מרצונו כוס חמישי, יאמר 'הודו לה' כי טוב'". ובסדר רב עמרם גאון נאמר: "ואוחז כוס חמישי ואומר עליו הלל הגדול". וכלשון הזה כתוב בתשובות הגאונים, שערי תשובה (סימן רפו).

ובסידור רבינו שלמה בירב נתן אב"ד סג"למסה (ירושלים תשנ"ה, פרק ט, עמ' פח-פט) נאמר: "ויש שמאחרים ברכת יהללך עד ששותים כוס חמישי, ואומרים עליו הלל הגדול... ואחר כך שותים אותו. והורו כך רב משה ורב סעדיה ורב האי גאונים ז"ל".

דעת הרמב"ם בעניין כוס חמישי

רבי אברהם, מכיוון שאינו לכתחילה. ועדין ניתן לדון בדיוקם, אך ייתכן שלא נהג הרמב"ם לשתות כוס חמישי כיוון שהיה צריך לחגור את ראשו כרבי יהודה ב"ר אלעאי כדאמרין בגרא במסכת נדרים (דף מט ע"ב) וכבר אמרו חכמינו: אנוס – רחמנא פטריה, ואינו בכלל חירות.

מנהגי הקהילות בדיון כוס חמישי

מנהג הספרדים

הגר"ח פלאג'י זיע"א בספרו "מועד לכל חי" מביא המנהג להניח כוס של אליהו בתחילת הסדר אצל המיטה שישן בה בעל הבית. הגרצ"פ פרנק זצ"ל בספרו "מקראי קודש" (הלכות ליל הסדר, ירושלים תשנ"א, ישיבת מרכז הרב, פרק י, הערה ג) כתב ששמע מהגר"מ אליהו זצ"ל שמנהג יוצאי תוניסיה למזוג כוס הנקרא "כוסו של אליהו הנביא".

מנהג התימנים

הגר"י קאפח זצ"ל (שם) מעיד על עצמו: ומימי לא חסרתי כוס חמישי. וכך היה נוהג סבי ז"ל וכן שמענו שכך נהגו זקני הדורות הקודמים לשתות כוס חמישי.

מלשון מהרי"ף עולה כי בימיו נהגו רוב בני תימן שלא לשתות כוס חמישי בליל הסדר משום הכלל "שב ואל תעשה עדיף", אך עדיין היו מי שהחזיקו בדת הרמב"ם, וכידוע, רבי שלום שבזי אומר בשירו "בליל שימורים" שנהגו לשתות כוס חמישי על הלל הגדול, וחתמו בלשון זה: "אז תגילה ותשמח נפשי, בהלל גדול על כוס חמישי, וירצה צורי לבנות מקדשי, מכל אויבי יצילני", וכן מובא

יסודו של כוס זה הוא במנהגו של רבי טרפון שנקבע להלכה על ידי גדולי הפוסקים ובראשם רבנו הרמב"ם, והדבר היה פשוט בימות הגאונים. ונביא את מקור הדברים:

אמרין בגמרא במסכת פסחים (דף ק"ח ע"א): תנו רבנן כוס רביעי אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון.

ואמנם רבותינו הגאונים, ובהם בעל הלכות גדולות (הלכות פסח דף ל עמוד ד) ר' סעדיה גאון (סידור רס"ג עמ' קמט), ר' עמרם גאון (סדר רב עמרם, חלק ב, סימן פו), ר' משה גאון, ר' שר שלום גאון, רב כהן צדק גאון, שדבריהם מובאים בספר "מאה שערים" (הלכות פסחים, עמ' שכב, ד"ה כוס חמישי) למהרי"ף גיאת, ואחריהם רבנו חננאל, הרי"ף בגמרא במסכת פסחים (דף כו ע"ב בדפי הרי"ף) הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פ"ה ה"י) ר' יוסף טוב עלם (יוצר לשבת הגדול, בפיוט אלוהי הרוחות) ספר הפרדס לרש"י ועוד רבים מן הראשונים – כולם גורסים: "כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול".

וראו להביא את דברי הרב מנחם מנדל כשר בעל ספרי "תורה שלמה" (כוס חמישי ניו-יורק תש"י), שחיבר קונטרס מיוחד בשם "כוס חמישי", ושם הוא אומר: "ומצאתי עוד ארבעה כתבי יד גמ' פסחים כת"י מצרים וכת"י תימני בסמינר ניו יורק, כת"י וואטיקאן, כת"י קולומביה, בכולם הגירסא: חמישי".

והראב"ד ז"ל אומר: "גרסינן בירושלמי: ארבע כוסות הללו כנגד ארבעה גאולות שנאמרו במצרים, והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. ור' טרפון היה מביא כוס חמישי כנגד והבאתי".

ובספר "ארחות חיים" (ליל פסח, דף עט) כתב וז"ל: "ורבינו שריא גאון... ואיכא דאמרי: ד' כוסות כנגד ד' גלויות, וחמישי כנגד ישועה". ובכתב יד רמזי ר' יואל, נאמר: "והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי והבאתי – חמש גאולות כתובות כאן כנגד חמש מלכויות המשעבדות את ישראל בבל ומדי ויון וגוג ומגוג". ובדרשת אבן שועיב (פרשת וארא) נאמר: "כנגד ה' גלויות: מצרים ובבל ופרס ויון ואדום". ובלבוש (או"ח סימן תכא) נאמר שהכוס החמישי הוא כנגד כוס של רויה בגאולה העתידה. והרי"ף (פסחים פרק ט משנה ד) כתב וז"ל: "ומנהגא דעלמא כרב יהודה [...] ובהלל הגדול ושומר על כוס חמישי".

ובהשגות הראב"ד על "בעל המאור", הוא אומר שיש סמך למנהג הזה בדברי ר' טרפון שאמר שהכוס החמישי אומרין עליו הלל

כתב הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פ"ה ה"י) וז"ל: "ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול מ'הודו לה' כי טוב'. וכוס זה אינו חובה כמו ארבע כוסות".

אולם המעשה רוקח בהלכות חמץ ומצה (פרק ח, הלכה י) לומד מדבריו של הרמב"ם שלא נהג למעשה בכוס זה כמו שהעיד בנו

בעל "כף החיים" מביא את המנהג לשתות כוס חמישי בשם הגר"ז (או"ח סימן תפ אות ה) האומר: "במדינות אלו נוהגים למזוג כוס אחד יותר מהמסובים, וקורין אותו כוס של אליהו הנביא". בעל "כנסת הגדולה" אומר בהגדה שלו הגדת פסח מעובין (אות קפב) שנוהגים לשתות כוס של אליהו בסעודה.

ביהדות תימן נראה כי בדורות הראשונים, עד להתפשטות דברי מרן, רבים ציינו את המנהג לשתות כוס חמישי, ואט אט הלכו הלך וחסור עקב הוראתו של השולחן ערוך או ליתר דיוק השפעת הגדות ספרד והדפוסים. עם כל זה, עדיין יחידי סגולה בתימן משמרים את המנהג הזה עד היום בארץ ישראל. וכן כתבו הגר"י קאפח בביאורו להרמב"ם, הלכות חמץ ומצה (פ"ה הערה גל), הגר"ש קורח בספר עריכת השולחן (ח"ו עמ' קכט), הגר"י רצאבי בספר פרי עץ חיים (הערה שכח).

בתכלאל "כתיבת קדושים", שכתב משתא-שבזי (חלק א, עמ' רצב).

הגר"י רצאבי זצ"ל בהגדה "פרי עץ חיים" (הערה שכא) כתב וז"ל: "יש מקומות עד זמננו שנהגו כן". והגר"ש קורח בספר עריכת

מנהג בני אשכנז

בספר "הסדר הערוך" ציין כמה ממנהגי בני אשכנז: יש חסידים כדוגמת מנהג קומרנא (סימן שמא, קונטרס מנהג קרלין, ספר ילקוט דברי אהרן שנוהגים להשאיר את כוסו של אליהו עד לשתיית כוס רביעית ולמזוג ממנה לכוס הרביעית של המסובים. ובעל ה"ויגד משה" (סימן ל אות ו) כתב וז"ל: מי שנוהגים למלא שוב את כוסו של אליהו ולהניח אותה עד למחר. בספר מנהגי חתם סופר (סימן י בהגהת אות ז) כתב בשם ליקוטי חבר בן חיים: שהם המשאירים את כוסו של אליהו על השולחן מלאה יין עד הבוקר, ואומרים עליה קידוש היום, שכיוון

מעלת הכוס החמישי

מה מיוחד בכוס זה? אף על פי שרבים אומרים שהוא רשות, יש מי שהדגישו שהוא מצווה מן המובחר או שהוא מנהג יפה. וכאן המקום לציין מה טעמו של כוס זה ומדוע נקרא "כוסו של אליהו"?

רבי אליהו כי טוב בעל "ספר התודעה" (פרק חמישי ניסן, ליל הסדר, אות ו) דן בעניין זה באריכות. וכתב וז"ל: ענין כוס זה, לפני שנחלקו בה תנאים, ורבי טרפון אומר, חִיב כל אדם לשתות חמש כוסות, וכוס חמישי קורא עליו את ההלל הגדול. ולא נפסקה ההלכה כמו מ', הלכך נוהגים למזוג מספק – כדברי רבי טרפון, ואין שותים – כדברי חכמים. ולכשיבוא אליהו הנביא זכור לטוב ויברר לנו כל ספקותינו, גם ספק זה יתברר. לכך קורין אותה "כוסו של אליהו". וכשם שסמכו ארבע כוסות על ארבע לשונות של גאולה, כך כוס זה, החמישית, כנגד והבאתי אתכם אל הארץ האמורה אחריהן, ואף היא רומזת לגאולה האחרונה.

ואמרו חכמי הדורות שכוס זו של והבאתי רמז לגאולה האחרונה השלמה שתהא בבשורת אליהו הנביא והגואל האחרון עם מפלת גוג ומגוג (המלכות החמישית, חוץ מארבע המלכויות). והלילה הזה ליל שמרים הוא לה' וגו' שמרים לכל בני ישראל לדרתם – חציו הראשון נתן לגאולת מצרים וחציו השני שמור לדורות לגאולה העתידה בימינו. לכן אנו עושים בו זכר לביאת אליהו הנביא.

ויש מי שאומר ד' כוסות כנגד ד' גליות, וחמישי כנגד ישועה. ויש מי שאמרו כנגד חמש גאולות ממלכיות המשעבדות את ישראל: בבל ומדי ויון וגוג ומגוג (וי"א כנגד ה' גלויות מצרים ובבל ופרס ויון ואדום). ויש מי שאומר שכוס חמישי בא כנגד כוס של רוויה של גאולה העתידה.

המהר"ל בספרו "גבורות ה'" (פרק סה) מבאר את עניין הכוס החמישי וז"ל: ולפיכך תקנו כוס ה' לומר עליו הלל הגדול, כי אחר שתקנו חכמים ארבע כוסות נגד הגאולה, כמו שהתבאר על חסדי ה', תקנו להשלים חסד ה' אשר הוא עושה עם בריותיו, והוא הקיום והפרנסה שהוא מחלק לכל העולם והוא יותר מן הגאולה. וכדי שיודע לך איך המזונות יותר מן הגאולה, דע שכל האברים מקבלים החיות מן הלב, ולא תוכל לומר כי זה האבר מקבל חיות מאבר אחר ואותו האבר מקבל החיות מן הלב רק כל האברים מקבלים החיות מן הלב, וכך כל הנמצאים כולם מקבלים החיות מן השם יתברך תחלה בלי אמצעי. והיינו דאמרין בפרק קמא דברכות (י ע"א): מה הקדוש ברוך הוא זן את העולם כך הנשמה זנה את הגוף. פי'. נותן לו קיום. ולפיכך אמר שהמזונות הם מן השם יתברך. ופירוש זה כי הנמצאים כולם מקבלים החיות מן השם יתברך תחלה בלי אמצעי, ומפני שהמזונות גם כן חיותו של אדם לכך מקבלים כל הנמצאים המזון שהוא חיות האדם ממנו

ואם כן נסכם את הדברים ברוח ליל הסדר

אם אתה הקורא את העלון "גם לנשמה מגיע אוכל" תעצור אדם מן השורה כיום ותציג בפניו את השאלה הבאה: האם כבודו

שולחן (ח"ו עמ' קכט) כתב וז"ל: "יחידים נהגו לשתות כוס חמישי, וקוראים עליו הלל הגדול".

שנעשתה בה מצווה אחת, ראוי לקיים בה עוד מצווה. מטעם זה, יש מי שנוהגים למזוג מכוסו של אליהו לתוך הכוסות של הברכה (הקידוש) עד שביעי של פסח. וכתב: "שבלי ספק שראה מרבו החתם סופר לנהוג כן".

ובהגדת חב"ד נאמר שנוהגים שלא לשתות את כוסו של אליהו אלא להחזיר את היין לבקבוק לאחר אמירת "לשנה הבאה בירושלים".

ובספר ויגד משה (שם) הביא את מנהג סקוירא להחזיר היין אחר אמירת "חד גדיא".

יתברך. ולפיכך אחר שבשפלנו זכר לנו הזכיר נותן לחם לכל בשר, מפני שהמזון יותר גדול מן הגאולה, ואח"כ מסיים בהודו כמו שהתחיל לומר שהכל הוא הודאה. ומזה תדע למה תקנו כוס חמישי, כי אחר שתקנו ארבע כוסות של גאולה, תקנו כוס חמישי נגד הפרנסה, שהיא יותר מן הגאולה, רק שהוא רשות, שבליה הזה תקנו ארבע כוסות בשביל הגאולה, אבל בוודאי מצוה איכא, כי כוס ה' הוא השלמת הגאולה, כי אחר שגאל אותם היה מפרנסם בכל צרכיהם והכל בכלל גאולה כמו שנתבאר למעלה וזה ענין כוס חמישי.

וראוי להביא את דבריו הנפלאים של אחד מגדולי חכמי תימן, מארי יחיא בשירי. ומתורגם ע"י הגר"י קאפח זצ"ל בספרו אגדתא דפסחא (עמ' טו–טז) וז"ל: אמרו חכמים חמשה כוסות של לילי הפסח רמז לחמשה דברים:

כוס ראשון – אומר עליו קידוש היום כנגד המח, שיש בו את השכל שהוא מקודש.

כוס שני – קורא עליו ההגדה כנגד הלב, שהוא מגיד דברי חכמה, מפני שהוא משכן החכמה, שנא' (קהלת א, טז): "ולבי ראה הרבה חכמה ודעת".

כוס שלישי – מברך עליו ברכת הזן כנגד הכבד, שיש בו נפש חיה, שבה אוכל ושותה ומרגיש, והוא מחלק מזון לגוף.

כוס רביעי – גומר עליו את ההלל כנגד כל הגוף כולו, שנא' (תהילים לה י): "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך".

כוס חמישי – אומר עליו הלל הגדול כנגד הדעה שבאדם, שבה משיג ידיעת ה', שהרי מנין ההלל הגדול ששה ועשרים כמניין הוי"ה (26 פעמים "כי לעולם חסדו"). וכוס זה רשות, כלומר אם רצה האדם להשיג הברואים הנמצאים מאמיתת הבורא הרשות בידו. ותקנו אותו בסוף מפני שאין אומרים אותו אלא בכרס מלאה ונפש שבעה, והוא דרך רמז, כמו שאמרו (עיין רמב"ם בהלכות יסודי התורה ד יג): אין ראוי לְהַטִּיל בפרדס אלא למי שמילא כריסו לחם ובשר. והמשכילים יבינו.

וזהו שאמרו כנגד חמש גאולות, והוצאתי וגאלתי ולקחתי והבאתי, כלומר שחייב אדם לגאול נפשו מארבע טבעים שנוצר מהם, ויתחבר במעלה החמישית, שהיא מעלת נפשות הגלגלים, שהיא כנגד החמישית, שנא' (שמות ו, ח): "והבאתי אתכם אל הארץ" – זו ארץ החיים (עיין רמב"ם תשובה ג, ה), כמו שאמר דוד (תילים קטז, ט): "אתהלך לפני ה' בארצות החיים". ובידיעת דבר זה יצא לחירות ויהיה עבד לאלוהים ולא עבד עבדים, וזהו (שמות יב, מב) "ליל שימורים הוא לה'". כלומר, אם ידע סוד זה, תהא נפשו שמורה מכל נזק בעולם הזה כדי שיוזכה לחיי עולם הבא.

מקיים את מנהגי ליל הסדר בהידור, ישיבך הנשאל בהחלטיות: כן! ואם תשאל אותו כמה כוסות הוא שותה, ישיבך: ארבע מי

בירושלמי איתא ר' טרפון היה מביא כוס חמישי נגד והבאתי. וכן כתב הראב"ד בספרו שו"ת תמים דעים (סימן רמ"ה דף כ"ג ע"ד), ובארחות חיים (הלכות ליל פסח אות ג'), ובדעת זקנים לבעל התוספות (בפרשת וארא) שמכיוון שר' טרפון אמר שיש ענין להביא כוס חמישי לכן יש מצווה לעשות כדבריו, מכל מקום קשה מדוע לא פסקין שזה חיוב כמו הארבע כוסות כיון דהוא אחד מלשונות של גאולה.

בספר המנהיג סימן נ"א כתב: ש"והבאתי" אינו מן המניין של ארבעת הלשונות של גאולה, מכיוון שאינו מן הגאולות אלא בשורת הארץ.

החתם סופר (פרשת שלח) מבאר ש"והבאתי" אינו מהמניין של לשונות הגאולה הוא מטעם שלא יאמרו שהתכלית הוא החמישי והבאתי אתכם אל הארץ שהוא תכלית כל, ויאמרו בחוץ לארץ אין מצוות, לכן לא תיקנו כוס זכר ל"והבאתי".

בספר דרש והעיון בפרשת וארא מבאר: שמכיוון שהכוהנים והלוויים לא נטלו חלק בארץ ישראל, לכן לא הויה מקום לתקן כוס עבורם ד"והבאתי" אינו שייך להם, ומשום הכי לא פלוג וגם בישראל לא תיקנו, ואין לומר דגם ארבע כוסות יפטר דלא הויה בשעבוד, דהרי איתא במדרש רבה (פרק ה') ששבט לוי לא נשתעבד רק בפרך, אבל גם הם היו תחת הלחץ של מצרים. ולפי זה יש לומר טעם: שנוהגים למזוג כוס ה' ואין שותים ממנו כמו שכתב החוות יאיר (ת"פ ס"ק ו') וקורין אותו כוס של אליהו, על פי מה דאיתא בסמ"ג דלעיתיד לבא יהיה לכוהנים ולוויים חלק בארץ וכן כתב הרשב"ם בגמרא במסכת בבא בתרא (דף קכ"ב ע"א) ושפיר שייך והבאתי לכל ישראל ויהיה אז שותים ה' כוסות, וזה כוס אליהו שיהא נוהג בעת שיבא אליהו ועושים היום זכר.

16. קנה גביע מיוחד שישמש רק ל"כוס של אליהו" האם חייב טבילה?

טעם נוסף יש להטביל את הכוס עכ"פ בלי ברכה, דלא גרע ממה שביאר הש"ך (שם ס"ק יא) את פסק הרמ"א שיש להטביל סכין שחיתה בלי ברכה אע"פ שאינו כלי סעודה, מפני שאפשר להשתמש בו לצורך מאכל. ואם כן ה"ה בענייננו, אפשר להשתמש בכוס זה גם לשימוש אחר.

ולמעשה נראה שיש להטביל כוס זה עם ברכה, מאחר והרבה נוהגים, שיהיה זה שהיה בכוס של אליהו, משמש לקידוש ליום הפסח, דמכיוון שנעשה בין זה מצוה אחת, תיעשה בו מצוה נוספת של קידוש היום, ממילא נחשב הגביע לכלי סעודה, כי ממלאים בו יין לכוס של אליהו, ולמחרת שופכים ממנו לכוס של קידוש לשתייה, והגביע דומה לקדירה שמבשלים בו מאכל, ולא אוכלים ממנו אלא מוריקים אותו לצלחת וממנה אוכלים, בכל זאת הסיר נחשב כלי סעודה כי מבשלים בו את המזון אע"פ שאח"כ אוכלים אותו מתוך צלחת, כך גם בענייננו מוזגים יין לגביע של אליהו, ומתכננים שיהיה זה שנעשה בו מצוה תעשה בו מצוה אחרת, דומה הגביע לסיר הצריך טבילה.

ויש להוסיף סברה נוספת שיתכן שלבסוף ישתמשו בכוס זה לשתייה, לכשימצא כוס יפה יותר, והרי כוס זה הוא כוס שראוי לשתייה. לכן נראה שצריך להטבילו בברכה.

17. האם מותר לשתות את הארבע כוסות עם קש?

ידי חובה בשתיית הארבע כוסות בדרך זה או לאו. והביא: דהרי דאיתא בגמרא במסכת סוטה (דף ידי חובה) לענין סוטה בעי רבא השקה בסיב מהו, בשפופרת מהו דרך שתיה בכך או אין דרך שתיה בכך תיקו, וכתבו התוספות ליכא למפשט מהא דאמר רבא בגמרא במסכת פסחים (דף קט"ו) כרכן בסיב אף ידי מצה לא יצא אלמא אין דרך אכילה בכך דהתם מפסיק הסיב בין המצה ובין בית הבליעה, אבל הכא דלא מפסיק קא מבעי ליה. וכן הביא רבנו יוסף חיים זיע"א את מה שכתב המאירי בגמרא במסכת סוטה (דף י"ח) לענין השקאה של סוטה צריך שישקנה דרך שתיה בכוס וכיוצא בו השקה בשפופרת או בסיב דקל שעשאו חלול הרי זה ספק אם דרך שתיה בכך או לאו לפיכך אם השקה כשר עכ"ל,

יודע? ארבע כוסות! אולם אם תאמר לו: וכי אתה מסתפק בארבע כוסות? ישיבך: מה, אתה רוצה כוס חמישית? והלמדנים ישיבך: יש איסור בל תוסיף, וכל המוסיף גורע, ועוד מזה וכיוצא בזה תירוצים.

אולם אם בעל עיון אתה בתלמוד בבלי במסכת פסחים (דף ק"ז ע"ב) ובגרסתם של הגאונים (וכן הוא בכתבי יד מהימנים של התלמוד הבבלי והגאונים עצמם (רס"ג, רה"ג, רמ"ג, רע"ג, בה"ג) והראשונים (ר"ח, רי"ף, רשב"ן, רש"י, הרוקח, הרז"ה, הראב"ד, הר"ן, המאירי, הריטב"א, הרשב"ץ), ובראשם רבנו הרמב"ם (ומה שלא נהג בו הרמב"ם בפועל, כמו שמעיד הראב"ם בנו, הרי זה רק מחמת שהיה אנוס, והכוס החמישי אינו בגדר מצווה במקום דוחק, שהרי הריב"א מעיד עליו בנדרים מט ע"ב שהיה חוגר את צדעיו מן הפסח עד העצרת מחמת ד' כוסות. שלא כמעשה רקה, הלכות חמץ ומצה, פ"ח ה"י, והבאים אחריו, בין תבין שהכל החל ממנהגו של רבי טרפון, ולדעת רבים אף ממנהגם של חכמים אחרים, ושהיא מצווה של רשות ומצווה מן המובחר ומנהג משובח (כלשונם), להוסיף כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול עליו. וזכור לטוב הרב מכל מקום כשר שחיבר קונטרס מיוחד בשם "כוס חמישי", שבו סקר את המקורות ושיטות המחייבים והאוסרים וחששותיהם מימי התלמוד עד האחרונים, והכל כדי לחזק את שיטת מהר"ל מפרג בעניין המנהג לשתות כוס חמישי בליל הסדר.

ועתה נבוא ונשאל את מה שהתחלנו, הקשו בספר המנהיג (סימן נ"א) והחתם סופר (פרשת שלח) לפי השיטות דתקנו ארבע כוסות משום ארבע לשונות של גאולה, מדוע לא תיקנו שיהא חיוב לשתות חמש כוסות דהא איכא חמש לשונות של גאולה, "והוצאתי" "וגאלתי" "ולקחתני" "והצלתני" "והבאתי" ואכן

אדם שקנה לפני הפסח גביע מיוחד לליל הסדר בתור "כוס של אליהו", גביע זה לא ישמש לשום דבר, ואף אדם בעולם לא ישתה ממנו, האם הוא חייב טבילה, כי אולי לא נחשב לכלי סעודה ופטור מטבילה?

מבואר בגמרא במסכת עבודה זרה (דף עה ע"ב) שרק כלי סעודה חייבים בטבילה, וכן פסק להלכה מרן בשולחן ערוך (יו"ד סימן קכ ס"א), ואם כן כוס זה שהוא מיוחד לכוסו של אליהו ולא שותים בו, אולי אינו צריך טבילה, משום שאינו כלי סעודה.

אמנם יתכן שהכוס צריך טבילה, דלא גרע מכלים העשויים לקיום, דהיינו שלא שותים מכלים אלו, אלא שומרים בהם את היין, ואח"כ מוזגים את השתייה לכלי סעודה, דהרי כתב הרע"א בגיליון השו"ע (שם) דיש אומרים שצריכים טבילה, יעו"ש.

אלא דאם נחייב אותו בטבילה מטעם זה, אי אפשר יהיה לברך על הטבילה, מכיוון דהוי ספק אם צריך להטביל כלים אלו, כמבואר שם. ויעויין גם בבית יהודה (יו"ד סימן נב) שדן בדבר צלוחיות שלא שתו מהם באופן ישיר, אלא מזגו מהם לכלים אחרים, והעלה דלא בעי טבילה מכיוון שהצלוחיות הן ככלים העשויים לקיום, ולא לסעודה, יעו"ש.

האם בליל הסדר מותר לשתות את הארבע כוסות על ידי קש ולכאורה יש לדון דילמא לא הוי שתיה מכוס כלל, אלא שתיה מכלי אחר, ומנא לן דחשיב כשתייה מכוס, ואם כן הרי זה כשותה סתם מהבקבוק, ואנן בעינן כוס של ברכה.

הנה רבנו יוסף חיים זיע"א הבין איש חי בספרו שו"ת תורה לשמה (סימן קל"ד) נשאל במי שיש לו איזה מיחוש בבשר השיניים והפה והלשון וקשה לשתות יין ושאר משקין כדרך העולם על כן בליל פסח רוצה לקדש על הכוס ואחר הברכה ירוק את היין שבכוס לתוך כלי אחר שעשוי כמו שפופרת כדי שיכניס פי השפופרת סמוך לבית הבליעה ממש ומשם יורד היין לגרון וככה יעשה בכל הארבע כוסות ושואלים הלכו בו אם יש בזה איזה פקפוק לצאת

אדרבה זה התפרקות כזאת, על כל פנים בדיעבד בוודאי יוצא ידי חובת שתיית ארבע כוסות, ואם אין צורך בקש לא ישתו בקש. בקובץ קול התורה (חוברת פ' עמ' קצ"ב) הביאו בזה תשובה ממרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי זצ"ל וז"ל שאלה: אם יכול לשתות ארבע כוסות בקשית למי שנצרך לכך? תשובה: ביזוי מצוה. בשו"ת מקור נאמן (ח"א סי' רפ"ז) נשאל מרן ראש הישיבה הגר"מ מזוז שליט"א על ברכה אחרונה בשתייה ע"י קשית, וענה: אם לא הפסיק בשתייתו יכול לברך. ע"ש. והוא הדין לליל הסדר שצריך ג"כ להקפיד על שתיה בכדי שתיית רביעית. ולכאורה יש עוד סברה שלכתחילה אל לא לאדם לשתות ארבע כוסות בקש, על פי מה שכתב מרן בשולחן ערוך (או"ח הלכות פסח סימן תע"ב ס"ק ט"ו) ואין ליקח כוס שפיו צר כעין קלוי"ג גלא"ז, מפני שלא יוכל לשתות רביעית כאחד.

18. האם בליל פסח אפשר לעשות קידוש בפלג המנחה מבעוד יום כמו שאפשר בכל שבתות השנה וימים טובים?

בכל השנה תפילת ערבית מוקדמת בכל יום

לקמן דעבד כמר עבד הכי פירושו לא איפסיקא הלכתא לא כרבי יהודה ולא כרבנן מי שירצה יעשה הכול כרבי יהודה או הכול כרבנן ולא שיתפוס קולא של שניהם ויש לומר דלענין תפלה הקילו וכן כתב גם כן הרשב"א (ב. ד"ה ולענין). ואע"פ שלא נראו דברי רבינו תם להרא"ש ובסוף דבריו על מה שכתב רבינו הא"י שטוב להתפלל עם הציבור תפלת ערבית מפלג המנחה כרבי יהודה ממה שיתפלל ביחיד ויסמוך גאולה לתפלה, כתב מיהו נראה דאדם הנוהג כך צריך לזהר שלא יתפלל תפלת המנחה מפלג המנחה ולמעלה כיון דחשיב ליה לילה לענין תפלת הערב מכל מקום העולם סומכים על דעת רבינו תם.

נראה מן הדברים שאף שלכתחילה אין ראוי לנהוג כן, העולם נהוג באותו יום להתפלל מנחה אחר פלג המנחה ולהתפלל ערבית מיד לאחריה ולפני צאת הכוכבים, וסמכו על ר"ת שלענין תפילה הקילו אע"פ שק"ש של ערבית צריך לחזור ולאומרה בזמנה.

וכתב מרן בשולחן ערוך (רלג ס"א) לאחר שהביא שצריך לנהוג כחד מן התנאים סיים: "ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה; ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה, יצא. ובשעת הדחק, יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה".

היינו, שכיון שנהגו להתפלל מנחה עד השקיעה אין להתפלל ערבית קודם שקיעה ורק בשעת הדחק מותר להתפלל ערבית קודם שקיעה.

והמשנה ברורה (ס"ק יא) העיר: "ובשעת הדחק וכו' – ר"ל דאף אם דרכו תמיד להתפלל מנחה אחר פלג מכל מקום יכול להתפלל תפלת ערבית ג"כ בזמן הזה, ומכל מקום אין להקל בזה רק אם עכ"פ באותו היום התפלל מנחה קודם פלג אבל אם באותו היום גופא התפלל מנחה אחר פלג שוב אסור לו להתפלל ערבית קודם הלילה דהוי תרתי דסתרי באותו יום גופא, וכ"ז אם מתפלל ביחיד, אבל צבור שהתפללו מנחה וכשילכו לביתם יהיה טורח לקבצם שנית לתפלת ערב ויתבטל תפלת הצבור לגמרי הקילו האחרונים שמותר להתפלל ערבית סמוך למנחה ועיין לקמן בסימן רל"ה ס"א".

והרמ"א הוסיף: "ולדין במדינות אלו שנוהגים להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל מנחה אחר כך; ובדיעבד או בשעת הדחק, יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו עד צאת הכוכבים (בית יוסף בשם אהל מועד ורשב"א). ונראה שהרמ"א הוסיף שבמדינות אירופה שנהגו להקדים תפילת ערבית היה מן הראוי שלא להתפלל מנחה עד הלילה ובכ"ז יוצאים כשעת הדחק של השו"ע, וכדברי המשנ"ב (לעיל).

ואם כן משמע דלכתחילה לא עבדינן הכי משום דאין דרך שתיה בכך ועל כן בנידון השאלה י"ל שלא יעשה כן לכתחילה ואם עשה ושתה בדרך זה יצא ידי חובה בדיעבד. ועיין עוד במור וקציעה להגאון היעב"ץ (סי' קפ"ג) שדן לגבי שתיית ארבעה כוסות על ידי סיב ושפופרת. עיין שו"ת אבני חפץ (סי' לו) לגאון רבי אהרן לעווין, ה'רישא רב', שכתב שבהיותו בעיר הנופש קארלסבאד, במסיבת רבנים ות"ח, דנו אם מברכים על שתיה דרך שפופרת, והוא פסק שכששותים דרך שפופרת א"צ לברך! ובספר משנת א"ש (עמוד ל"ג) הביא שנשאל הגר"ש אלישיב זצ"ל האם אפשר לשתות ארבע כוסות על ידי קש, והשיב היום זה דרך שתיה, ונשאל האם זה דרך חרות, אז ענה בלשון בתמיהה האם זה סתירת לחירות? ונשאל האם אדם חשוב לא ישתה בקש? ואמר הגר"ש אלישיב זצ"ל: איני חושב שזה פוגם בחירות

עפ"י המחלוקת בין ר"י וחכמים בגמרא במסכת ברכות (דף כז ע"א), פסק הטור (או"ח סי' רלג): "וזמנה (=של תפילת המנחה) משש שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה דברי חכמים, רבי יהודה אומר עד פלג המנחה שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע והוא שעה ורביע קודם הלילה, ולא נפסק הלכתא בהדיא כחד מינייהו. ואסיקנא: דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו. שאם עשה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, דכיון דמחשיב אותו יום לענין תפלת המנחה אינו יכול לעשותו לילה לענין תפלת ערבית, וכן אם הוא עושה כר"י ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה צריך לזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה". למדנו מדבריו של הטור שמכיוון שזו מחלוקת תנאים, נפסק בה שאדם יכול לעשות כאחד החולקים או כר' יהודה ולהתפלל תפילת מנחה כל יום עד פלג המנחה (=שעה ורבע קודם צאת הכוכבים) ומיד אחר פלג המנחה להתפלל תפילת ערבית, או לעשות כחכמים ולהתפלל ערבית רק בלילה ולא לפני כן ואז יכול להתפלל מנחה עד שקיעת החמה.

ובאר הבית יוסף שנחלקו הטור והרמב"ם. לפי דעת הטור זמן מנחה הוא משש שעות ומחצה וכ"כ מדברי הרא"ש. אולם לפי הרמב"ם זמן מנחה הוא כנגד זמן הקרבת תמיד של בין הערביים שהוא בכל יום בתשע וחצי שעות וכן זהו זמן מנחה לכתחילה, ורק בגלל שבערב פסח תמיד נשחט בשש וחצי שעות אף תפילת מנחה גדולה (מוקדמת) בדיעבד מתקבלת.

ומבאר הבית יוסף את ההכרעה: "ומ"ש והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו וכו'. כן כתבו שם ה"ר יונה (יח: ד"ה דעבד) והרא"ש (סי' ג) וכן כתוב בספר אוהל מועד (שער התפלה דרך ב נתיב ב) בשם רבינו הא"י ואחר כך כתב בשם בעל ההשלמה שעכשיו שנהגו על ידי הדחק שעושים פעמים כרבי יהודה ופעמים כרבנן שפיר דמי דלא גרע מהשכים לצאת לדרך שמקדים וקורא עכ"ל. וה"ר יונה כתב (שם) ועכשיו כיון שמנהגו להתפלל תפלת המנחה אחר פלג המנחה כרבנן אין לנו להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה כרבי יהודה אלא לעשות הכול כרבנן מיהו בדיעבד אם התפלל תפלת ערבית בכוונה לצאת מפלג המנחה ואילך יצא ולא מחייבין ליה לחזור ולהתפלל עכ"ל".

"ועכשיו נהגו העולם להקל בכך ואע"פ שמתפללים תפלת מנחה אחר פלג המנחה לא נמנעו מלהתפלל ערבית גם כן באותה שעה ואע"ג דהו"ו תרי קולי דסתנן אהדי אפשר שסומכים על מה שכתב הרא"ש בריש ברכות (סי' א) לדעת רבינו תם, וז"ל: ומיהו קצת קשה דלענין תפלת המנחה עבדינן כרבנן ומתפללים פעמים תפלת המנחה אחר פלג המנחה ולענין קריאת שמע חשבינן ליה לילה כמו רבי יהודה והו"ו תרי קולי דסתנן אהדי והא דאמרין

וחסידות דאז לא מתחזי כיוהרה מה שיחזור ויתפלל (מרדכי ריש ברכות והגהות מיימוניות פ"ג מהלכות תפלה ותרומת הדשן ס"א).

ולכן נראה על כן שלדידן בארץ ישראל אין להתפלל תפילת ערבית מוקדמת לפני צאת הכוכבים, כיון שאנו מתפללים מנחה עד שקיעת החמה ונוהגים כחכמים, וכיון שבדרך כלל (חוץ ממצבים מיוחדים) ניתן לאסוף את הציבור ולהתפלל בלילה.

תפילת ערבית מוקדמת בכל שבת

נראה שיכול לאכול אפילו בזה הזמן עכ"ל, וכן כתב רבינו ירוחם בח"א (סו ע"ג). ואם תאמר אע"ג שיכול לאכול מיד ונפיק ידי סעודת שבת מכל מקום איכא למייסר לאכול קודם שיקרא קריאת שמע כדאמרינן בריש ברכות (ד): לא יאמר אלא לביתי ואוכל קמעה ואשתה קמעה ואח"כ אקרא קריאת שמע ויש לומר דכיון דאיכא רבנותא דפסקי דמפלג המנחה ואילך הוי זמן קריאת שמע וכדכתב הרא"ש בריש ברכות (סי' א) אף על גב דמשום דאיכא מאן דסבירא ליה דלא הוי זמנה עד צאת הכוכבים חוזר לקרותה משתחשך, מכל מקום לא מיקרי אוכל קודם קריאת שמע כנ"ל. ואם כן עולה מדבריו שאף קידוש וסעודת שבת התירו להקדים קודם צאת הכוכבים*, ומשמע מדבריו כאן שהיו קוראים את שמע וא"כ אף סומכים גאולה לתפילה אלא שלא היו יוצאים בכך ידי חובה לכל הדעות ולכן קוראים אותה בשנית אחר צאת הכוכבים.

בהמשך מביא מהטור (בסימן רצג) את דעת הר"צ גיאת: "שכיון שנהגו כל ישראל כרבנן שאין מתפללים ערבית אלא משחשכה אין להתפלל של שבת בערב שבת ולא של מוצאי שבת בשבת". ומסיק הב"י: "ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן ודלא כמהרי"ץ בן גיאת".

אמנם המגן אברהם (סי' רסז ס"ק א) העיר שהכס"מ (הוא הב"י) פסק שאין הבדל בין שבת לחול ולרבנן אף בערב שבת אסור להקדים ולהתפלל קודם צאת הכוכבים. ומביא מתלמידי רבינו יונה שבער"ש מותר להקדים. ומסיק עפ"י בה"ג שלאחר שהגמרא הכריעה שדעבד כמר עבד מותר להתפלל בער"ש קודם צאת הכוכבים ואעפ"כ אין לעשות ביום אחד תרתי דסתרי, ולכן צריך להקדים תפילת ערבית קודם צאת הכוכבים. ומביא המגן אברהם טעם להקדמת תפילת הערבית בלילי שבתות: "וני"ל לתת טוב טעם דהא תפלת ערבית נתקנה כנגד איברים ופדרים שמתעכלים בלילה ובשבת אסור ליתן דאמרינן ולא עולת חול בשבת כדאי בשבת דף ק"ד".

ולמסקנה נראה כמו שיטת המגן אברהם שמותר להקדים תפילת ערבית בלילי שבתות וימים טובים קודם צאת הכוכבים, אולם ראוי להקדים תפילת מנחה קודם פלג המנחה באותו יום.

סעודת לילי שבת ויום טוב קודם חשיכה

במה דברים אמורים לאחר י"א שעה פחות רביע ואם ירצה אומר הבדלה על הכוס וכן דעת הגאון רבינו והר"ם תלמידו וכן עיקר אע"פ שיש מהגאונים שאמרו שאינו מקדש ולא מבדיל עד הערב". וכן פירש מרן בשולחן ערוך (או"ח סי' רסז ס"ב): "מקדימים להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית ולאכול מיד". וכן הטור (או"ח סי' רעא) פסק: "וכשיבא לביתו ימהר לאכול מיד".

ובאר הבית יוסף: "וכשיבא לביתו ימהר לאכול מיד – דתניא בפרק ערבי פסחים (קו). זכור את יום השבת [לקדשו] זכרוהו על היין בכניסתו. ומפרש רבינו דהיינו לומר שתיכף שנכנס צריך לקדשו על היין וכן כתב הרא"ש בפרק תפלת השחר (ברכות פ"ד סי' ו) ובריש פרק ערבי פסחים (סי' ב) דבשבתות וימים טובים יכול להוסיף מחול על הקודש ולאכול קודם שתחשך כדאמרינן

ומרן בשולחן ערוך (או"ח סי' רלה ס"א) פסק להלכה: "זמן קריאת שמע בלילה משעת יציאת שלשה כוכבים קטנים, ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבן; ואם קראה קודם לכן, חוזר וקורא אותה בלא ברכות; ואם הצבור מקדימים לקרות ק"ש מבעוד יום, יקרא עמהם קריאת שמע וברכותיה ויתפלל עמהם, וכשיגיע זמן, קורא קריאת שמע בלא ברכות".

והרמ"א הוסיף: ומיהו לא יחזור ויתפלל בלילה אף על פי שהצבור מקדימים הרבה לפני הלילה, אלא א"כ הוא רגיל בשאר פרישות

פסק הטור (או"ח סי' רסז) לגבי ערב שבת: "ונכנסים לבהכ"נ ומתפללים תפלת מנחה כמו בשאר ימות החול אלא שאין נופלים על פניהם ומקדימים להתפלל ערבית יותר מבשאר ימות החול כדאמרינן (פסחים קה, ב) עיולי יומא מקדימים ליה, וא"ר יוסי יהא חלקי עם מכניסי שבת בטבריה (שבת ק"ח ע"ב) שהייתה יושבת בעמק ובעוד היום גדול היה נדמה להם ערב. ופירשו התוס' שמפלג המנחה ולמעלה יכול להדליק הנר ולקבל שבת בתפלת ערבית רק שימתין לקרות שמע עד עונתה שהוא צאת הכוכבים ואין בזה משום ובלבד שלא יקדים דאין זה הקדמה כיון שמקבל עליו השבת באותה שעה ומשהתפלל אסור במלאכה שהרי קיבל עליו השבת באותה שעה". ובאר הבית יוסף לגבי הקדמת הדלקת הנר שכן כתבו הראשונים.

ולגבי תפילה מוקדמת בערב שבת כתב: "מ"ש רק שימתין לקרות שמע עד עונתה. ובגמרא במסכת ברכות (דף כז ע"א) אמרינן דרב צלי של שבת בערב שבת, וכתב הרא"ש (שם) על זה צלי של שבת בערב שבת מפלג המנחה ולמעלה ולאחר יציאת הכוכבים היה קורא קריאת שמע בעונתה ואע"פ שלא היה סומך גאולה לתפלה כיון שהיה מכווין למצווה להוסיף מחול על הקודש לא חייש לסמיכה עכ"ל, וכ"כ הרמב"ם בפ"ג מהלכות תפלה (ה"ז) וז"ל: ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת, לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקים בזמנה ובלבד שיקרא קריאת שמע בזמנה".

והיינו מרן הבית יוסף מביא מהרא"ש והרמב"ם שהיו מתפללים תפילת עמידה מוקדמת ללא ק"ש וברכותיה ואחר צאת הכוכבים היו קוראים את שמע. וכל זאת כדי לקבל את השבת מוקדם ולהוסיף מחול על הקודש. ולא העלו את בעיית הסתירה בין זמן מנחה לזמן ערבית.

מוסיף הב"י: "וכתב הגאון מהר"י אבובז ז"ל וזאת הקבלה יראה שיכול לקבל שבת ולאכול מיד כך נראה בפסקים שאומר בפרק תפלת השחר (רא"ש שם) ובריש פרק ערבי פסחים (סי' ב) שדווקא אכילת מצה הוא משתחשך דאיתקש לפסח אבל אכילת שבת

מוסיף מרן הבית יוסף (או"ח סי' רסז): "ויז"ל ספר אהל מועד (שער התפילה דרך ב נתיב ה', עיי"ש) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואם ירצה מקדש על הכוס, ומתפלל של מוצאי שבת בשבת,

דכתיבי בקרא ולכך בעי שהסעודה תהיה בעצומו של יום ע"ש סימן רס"ז.

וכן הביא הט"ז (או"ח סי' תעב): "כתב מהר"ל מפראג בכל ע"ש וי"ט שמוסיף מחול על הקודש עכ"ל צריך שתהיה גמר הסעודה בליל דכתיב תלתא היום וחדא בלילה מדאורייתא וכשמפסיק מאכילתו קודם חשיכה לא יצא דאכילה צריכה דווקא בלילה". וכ"כ הב"ח (או"ח סי' תעב) בשם מהר"ל.

וכך מסיק המגן אברהם (סי' רסז ס"ק א): "כ"ה המכל מקום אע"פ שמבעוד יום קידש או הבדיל מותר לו לערב לאכול בקידוש זה ולאכול ולעשות מלאכה בהבדלה זו, וזה דעת קצת מן הגאונים וכ"כ מן האחרונים וכדברי רבינו וכן עיקר עכ"ל. וכ"כ הבית יוסף (סימן ער"א) בשם רשב"א ובמרדכי פ"ב דמגילה כתב דמ"ד תוספ' שבת דרבנן אפ"ה יוצא משחשיכה בקידוש זה כיון דבשעה שמקדש יבוא אח"כ לחיוב דאורייתא ע"ש שהאריך: וצ"ע דהא קטן אינו מוציא הגדול כמ"ש סי' קפ"ו ואע"ג שיבא אח"כ לידי חיוב דאורייתא ע"ש ועמ"ש סי' רס"א ס"ב. כתוב בשל"ה בשם ספר חסידים דמכל מקום צריך לאכול כזית בלילה כדי לקיים ג' סעודות בשבת וכ"כ הב"ח סי' תע"ב בשם ר"ל מפראג, אבל בתוס' ורא"ש משמע דיכול לגמור הסעודה מבעוד יום וכ"כ הת"ה סי' א' וכ"מ ברי"ו ח"א וטעמא דאחר פלג המנחה חשבינן לילה ומכל מקום טוב להחמיר".

וכך פסק בשו"ע הגר"ז (או"ח סי' רסז ס"ג): "כשם שאמרו לעניין תפלה כך אמרו לעניין קידוש היום שיכול לקדש ולאכול מפלג המנחה ולמעלה אפילו אם לא התפלל ערבית עדיין ובאכילה זו שמבעוד יום יוצא ידי חובת סעודה אחת מג' סעודות שחייב לאכול בשבת (כיון שכבר קיבל עליו תוספת שבת נעשה אצלו כשבת עצמה לכל דבר) ויש מחמירים שימשיך סעודתו בלילה עצמו שיאכל כזית לפחות אחר צאת הכוכבים כדי שיקיים ג' סעודות בשבת עצמה דכיון שג' סעודות אלו למדום חכמים ממה שנאמר ג' פעמים היום אצל אכילת המן בשבת לפיכך צריך לאכול בעיצומה של יום ולא בתוספתו וטוב לחוש לדבריהם".

בעיה נוספת מעלה המגן אברהם (סי' רסז ס"ק ב): "הקשה הרב"י הא קי"ל דאסור לאכול קודם ק"ש וי"ל כיון שקרא מבעוד יום מפלג המנחה ואילך אע"ג דאיכא מ"ד דצריך לחזור ולקרות משתחשך מכל מקום רשאי לאכול קודם עכ"ל. ולא ראה מ"ש הרא"ש דרב קרא ק"ש אחר צ"ה ולא סמך גאולה לתפלה ומה שאכל קודם ק"ש היינו שהתחיל לאכול חצי שעה קודם זמנה וכ"כ ל"ח ועמ"ש סי' רל"ה: ועכ"פ הנהיגים להתפלל ערבית בע"ש מבעוד יום מכל מקום כשיגיע חצי שעה סמוך לזמן ק"ש אסורים להתחיל לאכול דהם לא נפקי כלל בק"ש דיממה".

עולה מדברי המגן אברהם שאם הזמן שרוצה להתחיל לאכול בו הוא חצי שעה לפני צאת הכוכבים אסור להתחיל בסעודה משום שחייב בק"ש של ערבית. ובאר זאת בביאור הלכה (סי' רעא ד"ה מיד).

וכן פירש בשולחן ערוך הרב הגר"ז (או"ח סי' רסז ס"ד): "(המתפלל ערבית בזמנה כל ימות החול ובערב שבת מתפלל מבעוד יום) (אע"פ שקרא גם קריאת שמע) אסור לו להתחיל לאכול כחצי שעה סמוך לצאת הכוכבים (אלא א"כ הוא שעת הדחק) (שיכבו הנרות עד הלילה) כמ"ש בסי' רל"ה (שהרי הוא לא יצא ידי חובתו כלל בקריאת שמע שקרא מבעוד יום)".

והוסיף הגר"ז בקונטרס אחרון (סי' רסז הערה א): "המתפלל כו'. לאפוקי ההמון שמתפללים מבעוד יום כל השבוע, ואין חוזרים וקורין בלילה ב' פרשיות כמ"ש המגן אברהם סימן רל"ה, ואפילו המחמירים לקרות ב' פרשיות על מיטתם אוכלים מבעוד יום כמ"ש המגן אברהם שם, משום דסומכים על דעת רש"י, וטעמיה דרש"י מבואר בט"ז שם סק"ג. והיינו דווקא מי שרגיל לעולם להתכוון לצאת בקריאת שמע שעל מיטתו לקרות ב' פרשיות, אבל

בפרק תפלת השחר (כו): מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש על הכוס, וכן כתב הרמב"ם בפרק כ"ט (הי"א) יש לו לאדם לקדש ערב שבת מבעוד יום אע"פ שלא נכנס השבת וכן מבדיל וכו' שמצות זכירה לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו כמעט: וכתב הרשב"א בריש פרק תפלת השחר (כו): ד"ה הא דאמר שמואל) בשם רבינו האי והראב"ד דהא דאמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש על הכוס מיד קאמר ואפילו קודם שתחשך ומותר לאכול בשבת על ידי קידוש זה". וכן פסק מרן בשולחן ערוך (או"ח סי' רעא ס"א).

קידוש וסעודה קודם צאת הכוכבים מעוררים שאלה נוספת אותה מעלה האור זרוע (ח"ב, הל' ערב שבת סי' יד): "הקשה ה"ר יעקב דקורביל הקדוש זצ"ל דהואיל שתוספת שבת וימים טובים לפנייהם דרבנן מעתה היאך אנו מקדשים קידוש שבת ואוכלים מבעוד [יום] ותו דפ' תפלת השחר אמר רב יהודה אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קדושה על הכוס וע"כ בעת האוכל ור"פ ערבי פסחים אמר שמואל אין קדוש אלא במקום סעודה מעתה איך נקדש ונסעוד סעודת שבת מבעוד יום שאינו שבת כ"א דרבנן ונצא ידי חובה מקידוש וסעודת שבת גמורה שהיא דאורייתא? וא"ת דלאחר שקיבלה אז הוי עליה דאורייתא כי מן התורה אנו חייבין לשמוע לרבנן, הא לאו מילתא היא דפרק מי שמתו בברכות בעי למיימר דנשים בבהמ"ז דרבנן ולא מפקו אחרים ידי חובה. ותו כדיליף מתשבתו שבתכם סברה הוא למיימר דבין על התוספת שלפניה בין התוספת שלאחריה יליף".

האור זרוע מעלה את השאלה: הלא הקידוש והסעודה הם חלק ממצוות השבת ואם תוספת שבת מדרבנן איך הוא מקיים את מצוות השבת בזמן שחייב בו רק מדרבנן.

ומשיב האור זרוע וז"ל: "והנ"ל לפרש דל' ישמעאל תוספת שבת וימים טובים קראי יננהו בין לפני בין לאחריה כמו שמשמע דתשבתו שבתכם מרבה בין לפני בין לאחריה ויליף מינה שביעית נמי כדמסיק כ"מ שנאמר שבות. הלכך מסתבר פ"י הרב רבי יעקב דקורביל הקדוש ומיהו אף לדברי ה"ר שמשון תוספת שבת ויוה"כ דאורייתא הלכך אתי שפיר שמתפלל של שבת בערב שבת ואתו נמי שפיר שאנו מקדשים על הכוס ואוכלים סעודת שבת מבעוד יום דהואיל וקבלה עליה הויא ליה שבת דאורייתא". ומוכיח את תשובתו מדברי חז"ל.

אולם בספר חסידים (סי' רסט) חלק וכתב: "מי שאכל מבעוד היום גדול בערב שבת כגון תיכף שיצאו מבהכנ"ס ולא נראו ג' כוכבים כיון שמעוד יום גמר סעודתו יאכל לאחר צאת הכוכבים כדי שיעור שיברך ברכת המזון כדי לקיים מצות ג' סעודות בשבת, כי איך יעלה לג' סעודות מה שבעוד יום אכל ומה שאמרו משעה שבני אדם אוכלים פתן בערב שבת לפי שאין לרבים נרות ארוכות כדי שיהיו דולקים להמתין לאחר צאת הכוכבים. ועוד אם היו מעכבים אכילתם לא היו מתפללים עד חשיכה ומצוה להתפלל מבעוד יום כדי שיקבל שבת להוסיף מחול על הקודש וכן ק"ש וברכותיה שדינן לאחר צאת הכוכבים (עד) הלילה יניחו לצבור להתפלל מבעוד יום כי אם היו שוהים עד זמנם להתפלל היו אוכלים קודם ושוכחים ויראי שמים קורין לאחר צאת הכוכבים וברכותיהן וכן יאכלו עד כדי שיעור ברכה לאחר צאת הכוכבים בליל שבת". והעולה מדבריו שאמנם תפילה ואף קידוש סבור ספר חסידים שמותר וראוי קודם חשיכה, אבל צריך לאכול שיעור סעודה בשבת עצמה ולא בזמן תוספת שבת, ואין תוספת שבת כשבת לעניין ג' סעודות.

והחיד"א בספרו ברית עולם העיר: "כיון שמבעוד יום גמר סעודתו יאכל לאחר צאת הכוכבים כדי שיעור וכו' – הקשה הרב עולת שבת דתוספות שבת דאורייתא וכיון דקבל שבת מבעוד יום אותו התוספות הוי שבת ונמצא שסעד בשבת. ותירצו הרב אליהו רבא והרב תוספת שבת דג' סעודות נפקא לן מתלתא היום

הדין להותיקין שכתב המגן אברהם שם שנוהגים לקרות בצאת הכוכבים כל השבוע, צריכים לזהר ג"כ בערב שבת".

הקדמת ליל הסדר קודם חשיכה

קידוש קודם סיפור הגדה" - היינו, המהרי"ל הסיק שמצד דין ארבע כוסות אין חיוב שיהיה בלילה אבל מצד הטיבול הראשון ומצות ההגדה הם צריכים להיות דווקא בלילה, ולכן אף הקידוש צריך להתחיל בלילה. והביא זאת החק יעקב (א"ח סי' תע"ב סק"ג).

ובתרומת הדשן (סי' קלז) שאל: "בערב פסח כשיצאים מבהכ"נ בערבית עדיין יום הוא, שרי לקדש על הכוס ולהתחיל הסדר מבעוד יום או לא? ועונה: "יראה דלא שרי למעבד הכי, דהתוס' ומרדכי ואשירי ריש ע"פ כתבו בשם הר"י דאורליני"ש (=אצלנו הר"י מקורבי"ל), דאין מצות מצה ומרור אלא בלילה ממש. וא"כ אע"ג דקודם שיסיים האגדה (ההגדה) ויגיע לאכול מצה ומרור יהיה לילה ממש, מכל מקום כוס של קידוש שהוא אחד מד' כוסות גם אכילת שאר ירקות ויתר שינוי דעבידנא כדי שישאלו התינוקות, וכ"ש האגדה עצמה בעי נמי דליהוי בשעת שראוי לאכול מצה ומרור, דכל הני אמצות מצה ומרור שייכל, וגמרין ודרשינן והגדת לבנך כו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ר"ל בשעה שראוי לאכול מצה ומרור, דהא מבעוד יום נמי היה יכול להניח לפניו. וא"כ ע"כ אין לומר האגדה (ההגדה) קודם הלילה ממש, והשינוי נמי אין כאן דרך כדי שישאל הבן ויגיד לו האב. וקידוש נמי הואיל וכוסו בכלל ד' כוסות מן הרמוזים בלשון גאולה במצה שהיא זכר לחירות, א"כ כולו צריכים שיהא לילה ממש". ואם כן עולה מדברי תרוה"ד שלא רק אכילת פסח מצה ומרור צריכים להיות לאחר צאת הכוכבים אלא אף קידוש היום, טיבול ראשון ואמירת ההגדה צריכים להיות לאחר צאת הכוכבים, משום שהם חלקים חשובים של הסדר, וקשורים לכל מצוות הלילה. דברי הראשונים מובאים בבית יוסף (או"ח סי' תעב).

וכך פסק מרן בשולחן ערוך (או"ח סי' תעב ס"א): "יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום, כדי לאכול מיד כשתחשך; ואף אם הוא בבית המדרש, יקום מפני שמצווה למהר ולאכול בשביל התינוקות שלא ישנו, אבל לא יאמר קידוש עד שתחשך". ובמשנ"ב (ס"ק ד ו-ה) הביא את טעמי הראשונים ודקדק שצאת הכוכבים הכוונה לאחריה ולא בבין השמשות.

אמנם הרשב"ץ בספר יבין שמועה (מאמר חמץ אות קלג) כתב: "ונראה שצריך ג"כ בברכת לאכול מצה שתהיה אחר צאת הכוכבים. ובה אין ספק. וגם שתיית ארבעה כוסות שצריך שיהיו כלם אחר צאת הכוכבים. ואין מנהג לדקדק בכוס של קדוש לפי שמוסיפים מחול על הקדוש". היינו אף בליל הסדר נהגו להוסיף מחול על הקדוש ולהתחיל בסדר לפני צאת הכוכבים, ולפי זה אף לגבי טיבול ראשון ותחילת הגדה היו מקדימים קודם צאת הכוכבים.

וכן החתם סופר בגמרא במסכת פסחים (דף צט ע"ב) כתב בחידושו שאף קידוש וטיבול ראשון ומגיד יכול להיות קודם צאת הכוכבים ורק אכילת המצה ושאר הסעודה צריכים להיות לאחר שתחשך, וכתב: "נלע"ד דלאכילה דווקא קפדי' עד שתחשך, אבל מכל מקום יכול לקדש משתשקע החמה כמו בכל שבת וי"ט ויארץ בסיפורי הגדה עד שתחשך ואז יאכל". ומדייק כן מהסוגיה בפסחים. וקצת תמוה שלא הזכיר שחולק על תרוה"ד ופסיקת מרן השולחן ערוך.

בשו"ת משנה הלכות (חי"א סי' שעז) מסביר את דברי החת"ס שלא בא להורות הלכה אלא הסביר שמדינא דגמרא מותר להתחיל ולהגיע עד האכילת קודם צאת הכוכבים, ורק חכמים

המתפלל כל השבוע בצאת הכוכבים, שאינו מתכוון לצאת בקריאת שמע שעל המטה, אסור לאכול בערב שבת קודם קריאת שמע שבצאת הכוכבים מיד. ולזה נתכוון המגן אברהם כאן. והוא

בניגוד להקדמת תפילת ערבית וקידוש בליל שבת שזכרה בש"ס, הרי אפשרות הקדמת ליל הסדר קודם צאת הכוכבים לא נזכרה במפורש בש"ס אולם היא רמוזה.

בגמרא במסכת פסחים (דף צט ע"ב) נאמר במשנה: "ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך". לכאורה המשנה לא באה לבאר את זמן תחילת הסדר אלא באה לאסור אכילה בין סמוך למנחה לבין תחילת הסדר כדי שיכנס לליל הסדר כשהוא רעב. אולם הראשונים פשוו זאת אף על חיוב איחור ליל הסדר עד אחר צאת הכוכבים.

התוספות (פסחים צט ע"ב ד"ה עד שתחשך) כתבו: "מקשים אמאי אצטריך עד שתחשך פשיטא, ועוד דבגמרא גבי שבתות וימים טובים לא קתני ליה, ואומר הר"י מקורבי"ל דגבי מצה דווקא בעינן עד שתחשך כדתניא בתוספתא: הפסח ומצה ומרור מצוותן משתחשך וטעמא משום דכתיב (שמות יב) ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה ומרור איתקשו לפסח, אבל סעודת שבת וימים טובים מצי אכיל להו מבעוד יום כדאמרין בגמרא במסכת ברכות (דף כז ע"ב) בפרק תפלת השחר: מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש היום מבעוד יום".

ובתוספות ר"ד בגמרא במסכת פסחים (דף צט ע"ב) כתב: "סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך אלו בכל יום תנן בפרק יציאת השבת עד שיתפלל והכא אע"פ שהתפלל לא יאכל עד שתחשך". משמע שאת התפילה בליל החג ניתן להקדים לצאת הכוכבים, אבל את האכילה אין להתחיל קודם שתחשך.

וביתר ביאור כתב הרא"ש (פסחים פ"י סי' ב): "עד שתחשך תימה אמאי תנא עד שתחשך טפי מבערבי שבתות ובערבי ימים טובים דלא קתני אלא לא יאכל מן המנחה ולמעלה ותו לא? וי"ל דאתא לאשמועינן אף על גב דבשבתות ובשאר ימים טובים יכול להוסיף מן החול על הקדש ולאכול קודם שתחשך כדאמרין פרק תפלת השחר (דף כז ב) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש על הכוס בערב הפסח לא מצי אכיל עד שתחשך. וכן משמע (בירושלמי) [בתוספתא שילהי פ"ב] דקאמר פסח מצה ומרור אוכלים בבת אחת ומאימתי אוכלן משתחשך ותניא נמי לקמן (דף קכ ב) הפסח אינו נאכל אלא בלילה. ומצה איתקש לפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו". וכן המרדכי (פסחים תוספת מערבי פסחים, רמז תריא) הביא את דברי הראשונים כמו שיטת התוספות.

ואולם עפ"י דברי הראשונים לא הובהר האם גם קידוש, טיבול ראשון ואמירת ההגדה צריכים להיות לאחר צאת הכוכבים או רק האכילות של פסח מצה ומרור.

ומובא במהרי"ל (מנהגים, סדר ההגדה): "אמר מהר"י סג"ל פליאה נשגבה בעיני על מה שצריכים בע"פ להמתין עם הסדר עד הלילה. אי משום "בערב תאכלו" והא עדיין אף אם יתחיל שעה ויותר קודם הלילה, ע"י הקידוש וסיפור ההגדה יהיה לילה טרם שיאכלו מצה. וכ"ת משום שתיית הכוסות שצריכים נמי להיות בלילה דומיה דמצה, תקשה לך על שני כוסות האחרונים דלאחר אכילה יהיו ג"כ מחויבים לשתות קודם חצות כדרך מצה. וכן איתא מ"ד שרוצה להקיש ד' כוסות ומצה ונסתר מטעם זה. ואמר שנראה בעינינו טעמא משום שאכילת ירקות אתא למען שישאלו תינוקות, א"כ צריך להיות בלילה דכתיב בעבור זה (שמות יג, ח), בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, וכתיב והגדת לבנך (שם, שם) וההגדה בלילה היא. וכ"ת עדיין יתחיל מבעוד יום וע"י קידוש ימשך, דיח לך אדם שאין מאריך בקידוש. וטבול ראשון מיד אחר

אחר פלג המנחה וקודם צאת הכוכבים, ולגבי התחלת ליל הסדר קודם צאת הכוכבים – אם הם דחוקים מאד בזמן מותרים להתחיל ליל הסדר קודם צאת הכוכבים ולסמוך על הרשבי"ץ, אולם אכילת מצה ומרור חייבים לאכול אחר צאת הכוכבים, וכן קריאת שמע צריכים לחזור ולקרות. ולגבי מקום שנוהגים להתפלל ערבית בערבי חגים קודם צאת הכוכבים בזמן שנוהג שעון קיץ נראה שמותר להתפלל קודם צאת הכוכבים ולחזור ולקרות שמע אחרי חשיכה אבל את ליל הסדר לא יתחילו לפני צאת הכוכבים, ולכן לפני הקידוש יקראו ק"ש כפי שכתב המגן אברהם.

ולענין הלכה פסק מרן להלכה בשולחן ערוך (או"ח סימן תעב סעיף א'): יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום, כדי לאכול מיד כשתחשך, אבל לא יאמר קידוש עד שתחשך.

הקדמת תפילת ערבית של ליל הסדר

עיין בספר המכתם פסחים קט"ז ע"ב שהמנהג היה לומר הלל בביהכנ"ס בער"פ בין מנחה לערבית זכר למקדש שהיו ישראל קוראים את ההלל בשעת שחיטת הפסח וכו', וכן במאירי שם דף קי"ז ע"א בביאור דברי הירושלמי, ושהברכה פוטרת את ההלל שבהגדה עיי"ש, והגם שממנהגו לקרותו אחר ערבית נראה דנקיטין דאמירתו משום נס דיצי"מ, מכל מקום אפשר לצרף את השיטות הנ"ל גם הא דלשיטת הגאונים הוי כבר לילה, ובפרט שכבר התפללו ערבית ועיין ביו"ד סי' קצ"ו סי"א ובש"ך שמה, [ועי' להלן סימן רט"ו]. ומביא את דברי הרשב"ץ והח"ת"ס שהובאו לעיל שאפשר אף להתחיל את הסדר קודם חשיכה. ומסיק שאם זה לא יגרום למחלוקת יש לקרוא את ההלל של בית הכנסת לאחר צאת הכוכבים דר"ת. ואני בעניי הסקתי בספרי 'חבל נחלתו' (ח"ז סי' יד) עפ"י דברי הרמב"ן והרשב"א שהלל של בית הכנסת נתקן עבור אלו שאינם יודעים לקרוא את ההלל בהגדה שהוא כנגד הלל של אכילת הפסח. ובעל המכתם והמאירי סברו שהוא הלל שנתקן על עשיית קרבן הפסח כבהקדמת הפסח. אולם לא מצאנו להלכה שנאמר על נס יציאת מצרים בליל הפסח, ולכן נראה לי שאין צריך להחמיר לקרואו אחר צאת הכוכבים.

הקדמת תפילת ערבית ביו"ט שני של ליל הסדר (בחול"ל)

ובהמשך הוסיף הבית יוסף: "כתב ה"ר דוד אבודרהם (עמ' רמב) כתוב במחזור ויטרי (ח"א עמ') המתפלל עם הציבור מבעוד יום מונה עמהם בלא ברכה מימר אמר אם אזכור בלילה בבית אחזור ואברך כדון ונמצא שלא בירכתי לבטלה ואם אשכח הרי מניתי ימים ושבעות למצווה. אבל כתב הרמב"ם (תמידין ומוספין פ"ז ה' כה) אם מנה ולא בירך יצא וכן עיקר ולפיכך צריך לזהר מי ששואל אותו חברו כמה ימי הספירה שיאמר לו אתמול היו כך וכך שאם אומר לו היום כך וכך נמצא שכבר מנה ואינו יכול לחזור ולמנות בברכה ודווקא כשהגיע זמן הספירה דהיינו בין השמשות אבל אם שאל אותו מבעוד יום ואמר לו כמה יהיה לנו מהספירה זה הלילה יכול לומר לו כך וכך הם ואין בזה חשש עכ"ל". נראה שבכל מקרה בלילה השני אף למי שמקפיד לברך ספירת העומר סמוך לחשיכה אינו יכול להקדים בסמוך לפלג המנחה אלא צריך לברך בבין השמשות וסמוך לצאת הכוכבים.

ופסק מרן בשולחן ערוך (או"ח סי' תפט) שזמן ספירה לאחר חשיכה אבל אם ספר בבין השמשות יצא ידי חובה ולכן המעוניינים להקדים בחול"ל תפילת ערבית ביו"ט שני של חג ראשון של פסח צריכים לאחר את ספירת העומר סמוך לחשיכה.

19. איזה חיוב של סיפור יציאת מצרים יש בפסח בלילה יותר מכל ימות השנה?

כתב הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פ"ז ה"א): "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמישה עשר בניסן, שנאמר: זכור את היום הזה אשר יצאתם

הם שגזרו שלא יתחיל לפני כן, שמא אף האכילות תהיינה לפני צאת הכוכבים. אולם בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' רז) סבור שזוהי דעתו הלכה למעשה של החת"ס.

המגן אברהם (סי' תעב ס"ק א) והט"ז (או"ח סי' תעב ס"ק א) כתבו שאף הקידוש צריך להיות אחר צאת הכוכבים. המגן אברהם הביא זאת מדברי תרומת הדשן והט"ז כתב: "דמצה דומיה דפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו והפסח אינו נאכל אלא בלילה והקידוש צריך שיהי' בשעת ראויה למצה". ומביא את דעת המהר"ל מפראג שבכל שבת ויום טוב צריך לאכול לפחות כזית אחר צאת הכוכבים, ומדגיש שלדעת המהר"ל אף הקידוש בליל הסדר צריך להיות אחר צאת הכוכבים.

נראה למעשה, שבשעת הדחק, כגון עכשיו שאנו נמצאים בשעת מלחמה וחיילים היוצאים למארב וכד' מותרים להתפלל ערבית

בספר מנורת המאור (פ"ב תפילה הלכות חג המצות עמוד) מבאר כי בליל הסדר חובה להקדים את התפילה קודם צאת הכוכבים כדי שיוכל לשבת לסדר מיד צאת הכוכבים. וז"ל: "וימהר להתפלל, כדי שיאכל מיד כשתחשך, ובשביל שלא ישנו התינוקות, מפני שהתינוקות צריכים וחייבין בסדר ליל הפסח, כדי שיראו שנוי וישאלו. דתנן ערבי פסחים, סמוך לחשכה, לא יאכל אדם עד שתחשך וכו'. ואע"פ שבשאר שבתות וימים טובים יכול להוסיף מחול על הקדש, בפסח אינו רשאי, שאין זמן אכילת מצה של מצוה אלא בלילה, שנאמר "בערב תאכלו מצות". וא"כ הוא רשאי להקדים אולם לא יותר מדי מפני שאת הסדר חייב לעשות בלילה ולא ביום.

אולם בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' רז) יצא לדון האם אמירת הלל בבית הכנסת צריך להקפיד ולאומרו אחר צאת הכוכבים דר"ת. ותורף דבריו הוא על מה נתקן ההלל בבית הכנסת. וכך כתב: "ועכ"פ בלילי פסחים אם אמירתו בשביל הנס, צריך לומר בזמן הנס כשוודאי לילה. אמנם בדיעבד אם כבר גמרו להתפלל ערבית ועדיין לא הגיע זמן צאת הכוכבים דר"ת אפשר לסמוך על הראשונים שכתבו שנתקן לזכר ההלל שאמרו בשחיטת הפסח,

בהקדמת תפילת ערבית לפני הסדר השני בחוץ לארץ ישנה בעיית ספירת העומר.

פסק הבית יוסף (או"ח סי' תפט): "ומה שכתב וזמן הספירה מתחילת הלילה ואפילו אינו לילה ממש אלא ספק חשיכה יכולים לספור. בסוף מסכת פסחים כתב הרא"ש (שם) ונראה דספק חשכה יכול לברך ואין צריך להמתין עד שיהא ודאי לילה כיון דהוי ספיקה דרבנן ועוד נראה דעדיף טפי סמוך לחשכה משום תמימות. ומיהו התוספות כתבו בפרק רבי ישמעאל (סו ד"ה זכר) דאינו נראה, והר"ן (כח דבור ראשון) כתב רוב המפרשים מסכימים דספירת העומר השתא דליכא הבאה ולא קרבן אינה אלא מדרבנן בעלמא זכר למקדש ולפיכך אמרו בתוספות דכיון דמדרבנן היא טוב לספור ביום ראשון בספק חשכה כדי שיהיו שבע שבתות תמימות לגמרי ואין זה נכון שיכניס עצמו בספק לכתחילה ואי משום תמימות אין להחמיר בתמימות בזמן הזה שהוא מדרבנן טפי מספירה דאורייתא אלא כל שסופר בלילה תמימות קרינן ביה".

בליל התקדש חג הפסח ישנה מצווה מיוחדת לספר ביציאת מצרים, מסביב אותה מצווה בנויה מערכת המצווה של ליל "הסדר". מהי הגדרתה של מצווה זו?

ממצרים, כמו שנאמר: זכור את יום השבת. ומנין שבילל חמישה עשר? תלמוד לומר: והגדת לבינך ביום ההוא לאמר בעבור זה, בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, ואע"פ שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים, וכל המאריך דברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח".

המנחת חינוך (מצווה כא) ועוד אחרונים הקשו: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שהרי אף בכל הלילות יש מצות זכירת יציאת מצרים, (מזכירין יציאת מצרים בלילות... שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך, ימי חייך, הימים, כל ימי חייך הלילות" ואם כן יש לעיין מה מיוחד במצווה בליל הפסח?

המנחת חינוך עונה שבילל זה יש מצווה מיוחדת של "והגדת לבנך" או למי שהוא אחר, וכשאין לו למי להשיב, אז באמת הזכירה בלילה הזה היא כמו כל לילות השנה.

ואולם קשה לפרש כן ברמב"ם, דאם כן הייחוד במצות ליל ט"ו בניסן הוא המצווה של "והגדת לבנך", והיא לא נמנית כמצווה בפני עצמה, אלא רק מצות זכירת יציאת מצרים. ועוד הרי הרמב"ם כתב שאף אם אין לו בן מצווה לספר לעצמו, משמע שיש בלילה הזה מצווה מיוחדת לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, ומשמע שלא מספיקה הזכרה בעלמא של יציאת מצרים, וכן משמע מדבריו שחייב זה ל"ספר" קיים אפילו אם אין לו למי לספר. והנה את המצווה הזאת לספר למד מהפסוק "זכור את היום הזה" דוקא, ומהפסוק "והגדת לבנך" למד הרמב"ם את זמן קיום המצווה "בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך".

לכן נראה לפרש את הרמב"ם כפי שהביא ה"עמק ברכה" בשם הרב מבריסק שמהות המצווה בליל הפסח שונה מכל הלילות. המצווה כל השנה בזכירה בעלמא, ובליל הסדר - בדרך סיפור והגדה, ובהרחבת הדברים. והוסיף הרב מבריסק (המובא בעמק ברכה עמ' ע"ו- ע"ז) להגדיר מהו סיפור, ומדייק ברמב"ם ששלושה כללים בדבר: א. שיהיה בדרך של שאלה ותשובה. ב. מתחיל בגנות ומסיים בשבח. ג. לבאר את טעמי המצוות של פסח מצה ומרור. שכן הרמב"ם אחרי שכתב עניינים אלו מסיים "ודברים האלו כולן נקראין הגדה" (פ"ז חו"מ ה"ה) אלא שקשה כיצד למד זאת מהפסוק "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים", והרי נאמר שם רק "זכור" ומשמע שיוצא בזכירה

בעלמא (כפי שאכן פסק הפרי חדש סי' תע"ג אות ו' ד"ה "ויואמר" דבהזכרת יציאת מצרים בקידוש יצא והביאו המנ"ח שם) וכמו שבכל השנה די בזכירה בעלמא, שגם זה נלמד מאותו הפסוק "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך",

בשו"ת בשמים ראש (סימן קע"ג), והמהר"ם שיק על המצוות (מצוה כ"א) כתבו: דבילל פסח צריך לומר דברי שבח כל איש לפי כוחו, והיינו דצריך להרבות בסיפור יציאת מצרים, משא"כ בכל הלילות, וכן כתב בפנים יפות (פרשת בא) דבע"כ צריך לומר דבילל פסח המצווה הוא הרבוי הסיפור, דאל"כ מה ענין סיפור יציאת מצרים בליל פסח, הא בכל השנה יש חיוב, אלא ש"מ דהמצווה הוא הרבוי. אבל בפרי מגדים בפתיחה להלכות קריאת שמע דחה תרוץ זה: משום דכל הגדה הם דברי חז"ל, ואיך אפשר לומר דזה חיוב מן התורה לומר בליל פסח.

ועוד תרצו בשו"ת בשמים ראש (סימן קע"ג), ובפרי מגדים בפתיחה להלכות קריאת שמע, וכן ביצועות יעקב (או"ח סימן ס"ז), ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן ט"ו): בבילל פסח כתיב והגדת לבנך דהיינו הגדה בפה, ולא מהני הרהור בלב, אבל בכל השנה סגי בזכירה בלב כיון דילפינן מדכתיב למען תזכור וסתם זכירה הוא בלב, אבל במנחת חינוך (מצוה כ"א) כתב מדעת עצמו דליכא לתרץ כן, משום דבכל ימות השנה נמי אין יוצאים ידי חובה סיפור יציאת מצרים בלא אמירה בפה וכמו שכתב בשאגת אריה (סימן י"ג).

עוד מתרץ הפרי מגדים בפתיחה להלכות קריאת שמע: שבכל ימות השנה החיוב אינו כתוב מפורש, אבל בפסח בלילה החיוב מפורש, ויש נפק"מ בין מצוה מן התורה שכתוב מפורש למצווה שאינו כתוב מפורש, כגון לענין הנשבע לבטל את המצווה דחל על דבר שאינו מפורש, וכן דמצווה המפורשת בתורה דוחה למצווה שאינה מפורשת.

הפרי מגדים (סימן תע"ט) מבאר: שבכל הלילות יצא אם הזכיר אפילו לפני צאת הכוכבים, אבל בליל פסח בעינן דווקא אחר זמן צאת הכוכבים.

המנחת חינוך (מצוה כ"א) ביאר: בכל הלילות המצווה להזכיר בפני עצמו ולא להגיד לבנו, אבל בליל פסח המצווה להגיד לבנו. ובחידושי הגר"ח (על הש"ס) מבאר: שבילל פסח החיוב לומר בדרך שאלה ותשובה, מה שאין כן בשאר ימות השנה, וכן צריך להסביר טעמי המצוות, וכן מתחיל בגנות ומסיים בשבח.

20. האם בחג הפסח מותר להסתכל על חמץ דהרי חמץ אסור בהנאה?

ושעורה וגוי' ושם הכותב ושם אביו באותיות מרובעות, ובעל החיטה מרוב חשיבותה כשמגיע פסח מניחה בקרן זוית מן השוק משומרת שלא ימצאנה שום אדם, ואחר הפסח הולך לאותו זוית שהניחה שם וחוזר וזוכה בה, האם מותר להסתכל בה או שהיא אסורה בהנאה. וכתב הפרי"ח: שהיא אסורה בהנאה מספק שאולי נתחמצה החיטה. והקשה הפרי"ח: הרי ליכא הנאה אלא הבטה בעלמא, ומה איסור יש לזכות בו אחר הפסח? ותיירץ: דהרי איתא בגמרא במסכת פסחים (דף כ"ו) קול מראה וריח אין בהן משום מעילה, אם כן חזינן דאיכא איסורה, והכי נמי דכוותיה כיון שנהנים מראיית אימון ידי הסופר אסור. ומסיק: ומיהו מסתברא ודאי שאם עבר ולא ביערו שמותר לראותו, וכן עשיתי מעשה וראיתי, מטעם דחמץ שעבר עליו הפסח לא אסיר בהנאה אלא מדרבנן, ועוד דמראה אין בה מעילה ולא אסיר אלא מדרבנן, והשתה הווה ליה ספיקה בדרבנן ולקולא, ומיהו לענין ביעור יראה דמהיות טוב מחייב בעל החיטה לבעריה, ומשמע מדבריו שבודאי חמץ גם באיסור חמץ מראה אסור.

אבל בשו"ת קול אליהו (ח"ב או"ח סימן כ"ג) כתב שמה שאומרת הגמרא במסכת פסחים (דף כ"ו) קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה, אבל איסור יש, לא אסרו רבנן אלא בקדשים משום מעילה, ולא בשאר איסורי הנאה. וכן בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן ר"י) כתב: לא מצאתי בשום מקום שיהיה דבר האסור בהנאה

בתורה נצטוונו "מצות יאכל את שבעת הימים, ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך" (שמות י"ג ז).

יש לחקור האם יש איסור להסתכל על חמץ בפסח כיון דחמץ אסור בהנאה.

הנה איתא בגמרא במסכת פסחים (דף כ"ו ע"א) קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה, אבל איסור יש, לפי זה לכאורה יש לאסור להסתכל על חמץ בפסח.

הנה בפרי חדש (או"ח סימן תסז ס"ט ד"ה נשאלתי) נשאל על גרעין חיטה אחת שלתתו במים וכתבו עליה פסוק ארץ חיטה

חז"ל קול ומראה וריח אין בו משום מעילה, אבל איסורה איכא, אפשר דהיינו רק בהקדש אבל באיסור הנאה אחרינא אין איסור.

אסור בהסתכלות עליו, ובדרך משל שור הנסקל נאה, או ככר של חמץ נאה, לא מצאתי שיהיה אסור להסתכל עליו, ומה שאמרו

21. האם מותר להזמין חמץ בפסח דרך האינטרנט מאתר בבעלות גויים בכדי שיגיע לאחר הפסח?

משתכר באיסורי הנאה? גם אם לא מרוויח הנחה, אבל רוצה שיגיע לו מהר, ומעוניין שכבר ישלח אליו באוניה/ מטוס במהלך הפסח האם יש בזה איסור של רוצה בקיומו?

שאלה זו יש לדונה מכמה אנפי: האם יש להגדיר את החמץ כשייך ליהודי? אם נאמר שהחמץ שייך לגוי האם יש איסור להזמין כדי להרוויח הנחה שקיימת רק בימי הפסח, או שיש בזה בעיה של

תוקפו של קנין וירטואלי

חלק א סימן ה עמוד י-יא), ועל כן פשוט שאינו עובר על 'בל יראה ובל ימצא' בשעה שהזמין מוצר באינטרנט דהרי עדיין לא הכניס לבעלותו, וכן הדבר מוגדר בחוק (כך מבואר במאמרו של הרב שלמה קליינמן הובאו הדברים בספר תחומין (חלק כט) שכך הוא בחוק הישראלי. ונראה שצריך לבדוק בחוקים של כל מדינה, ובחווה של כל אתר, ששמעתי שיש אתרים שכותבים שהחפץ נקנה בשעת השליחה, ואף במקרים כאלה צריך לברר, האם הכוונה רק שכבר אי אפשר לחזור מההתחייבות, או שבאמת החפץ כבר שייך לקונה, ולבחון אם תנאי כזה מועיל מבחינה חוקית, ובמאמר הזה אנו עוסקים במקרה שאין בעיה כזו).

אך עדיין יש לדון שמא יש לאסור קניה זו מטעמים אחרים וכמו שנבאר להלן:

הנה בעניין קניין וירטואלי, ותוקפה של מכירה זו האריכו בה הפוסקים דהנה מלבד דקי"ל דמטלטלין אינן נקנין בקניין כסף גזירה שלא יאמר המוכר 'נשרפו חטיף בעליה', לא נראה דיש לדון במסירת כרטיס אשראי כנתינת כסף, שהרי לא מסר מטבע אלא נתן הוראת לתשלום, ואף משיכה והגבהה לא נעשה כאן. מכול מקום פוסקים רבים סברו דבמקום שנהגו לקנות באופן זה, יועיל הקניין מדין קנין סיטומתא (עיין במשפט ליעקב ח"ס סימן יג עמודים ובמשפט הקניין ח"ג פרק ג עמוד שצז).

ואולם אין זה שייך לדון דידן, משום שכשזמין מוצר באינטרנט לרוב אין במסירת כרטיס האשראי מעשה קנין, משום שאין בדעת האדם לקנות בשעה זו, אלא רק ליצור התחייבות שיקבל מוצר, זה ואינו קונה מוצר מסוים (וכן כתב בשו"ת משיב משפט

איסור להשתכר מן החמץ בפסח

ואכן הבית יוסף על דין זה הביא את תשובת הריב"ש (סימן ת) כפי שהבאנו לעיל שכתב דדווקא ביין נסך קנסו, אבל בשאר איסורי הנאה מותר אף לכתחילה. וממילא מוכח שלדעת השו"ע שכן איסורי הנאה מותר.

ומה שכתב מרן השו"ע (בסעיף ד) שאסור להשתכר מן החמץ בפסח, ביאר שער הציון דדווקא במקרה שם יש איסור להשתכר, משום דדרכן היה לתת ככרות ואלו המעות הם חליפי ככרות, וזה נחשב כאילו ממש מקבל חמץ.

ויש לציין שבמגן אברהם ובשאר אחרונים (שו"ע הרב, ערוך השולחן) נראה שביארו גם בדעת השו"ע עצמו שיש איסור להשתכר באיסורי הנאה, ושבחמור מדובר שלא השכירו במפורש ע"מ שיסחוב חמיצו. ואולם יוצא לנו שנתרנו לכאורה במחלוקת אחרונים (מג"א גר"א ועוד) אם מותר להשתכר לכתחילה מחמץ בפסח.

כעת נותר לנו לנסות ולברר האם אדם שמזמין חמץ בפסח על מנת להרוויח את ההנחה שקיימת רק בימי הפסח נחשב כמשתכר באיסורי הנאה.

הנה בתשובת מהר"ם שיק (או"ח סימן רכה) נשאל: "אם רשאי לעשות שלוס"ס על החמץ בחוה"מ ליקח אחר הפסח כפי הזמן המוגבל ביניהם שדרך לעשות שלוס"ס אפילו אם אין דבר בבית המוכר מן החמץ ההוא או עם הגוי שיש לו חמץ כעת אבל אינו קונה אותו בשעת השלוס"ס. רק בזמן הקבוע ביניהם וגם אז אין מוכרח ליתן חמץ שמכר. רק כפי מה ששווה החמץ אז". וכתב המהר"ם שייק שאם הריווח הוא בפסח עצמו שאח"כ יעלה המחיר יש בזה איסור משום משתכר מן החמץ ודימה זאת לדברי התוס' בפסחים כב: שכתב שאסור לתת לגוי דבר שאסור בהנאה הואיל והוא משתכר בזה שהגוי מחזיק לו טובה, משמע שאסור להשתכר אף בטובת הנאה, אך כתב שם שאם לא יעלה מחיר החמץ בפסח אלא שחושש שיעלה אח"כ, אין בזה איסור שמשתכר מהחמץ, שבשעה שיעלה המחיר כבר החמץ לא יהיה אסור באיסור הנאה, וממילא אין הוא משתכר מאיסור הנאה, שבשעה שיהנה מזה יהיה מותר.

איתא בגמרא במסכת עבודה זרה דף סב ע"ב: שוכר את הפועל לעשות עמו ביין נסך - שכרו אסור. שכרו לעשות עמו מלאכה אחרת, אף על פי שאמר לו: העבר לי חבית של יין נסך ממקום למקום - שכרו מותר... מ"ט שכרו אסור? אילימא הואיל ויין נסך אסור בהנאה, שכרו נמי אסור, הרי ערלה וכלאי הכרם דאסורים בהנאה, ותנן: מכרן וקידש בדמיהן - מקודשת! אלא, הואיל ותופס את דמיו כעבודת כוכבים. והרי שביעית דתופס את דמיה, ותנן: האומר לפועל הילך דינר זה, לקוט לי בו ירק היום - שכרו אסור, לקוט לי ירק היום - שכרו מותר! א"ר אבהו א"ר יוחנן: קנס הוא שקנסו חכמים בחמרין וביין נסך. מדברי הגמרא מבואר דהטעם שהשוכר פועל לעשות עמו ביין נסך שכרו אסור, הוא משום קנס שקנסו ביין נסך, ויוצא שבשאר איסורי הנאה אין שכרו אסור.

ונחלקו הראשונים, האם בשאר איסורי הנאה אין איסור כלל להשתכר אף לכתחילה, או שיש איסור להשתכר מהם אך מכל מקום אם השתכר שכרם מותר:

מדברי התוספות בגמרא במסכת פסחים (דף כב): מבואר שאסור להשתכר אף בשאר באיסורי הנאה, אלא ששכרם בדיעבד מותר.

ואולם מדברי הריב"ש (סימן ת) מבואר להדיא שבשאר איסורי הנאה, אין איסור להשתכר אף לכתחילה.

ונראה מדבריו של מרן השולחן ערוך (סימן תנ ס"ד) דיש איסור להשתכר אף בחמץ בפסח ולא רק ביין נסך שכתב וז"ל: "ישראל שהיה לו תנור ואפו בו אינו יהודי חמץ בפסח, אפילו מעות אסור לקבל בשכרו דהוה ליה משתכר באיסורי הנאה; ואם קבל כבר המעות, מותר ליהנות מהם". ואולם בשער הציון (סי"ק י) כתב שכל זה נכון לפי שיטת המגן אברהם והגר"א ועוד אחרונים שמסיקים לאסור בזה וכדעת הרמ"א (בסעיף ו) שאסור לקנות חמץ לאינו יהודי בפסח. אבל מדעת מרן השו"ע שפסק שם שמוותר להשכיר חמור לגוי להביא עליו חמץ בפסח, נראה שסובר שאין איסור להשתכר מחמץ בפסח.

יישאר גם לאחר הפסח, אלא שחושש שלא יספיק אח"כ להזמין, אז לא יהיה בזה איסור של משתכר באיסורי הנאה.

רוצה בקיומו

אמנם לדעת הפרי חדש (שם) והרדב"ז (ח"א סי' ר"מ) האיסור של רוצה בקיומו אינו שייך בחמץ בפסח. וראה באו"ח (סימן תנ) שהסכימו הפוסקים שאף בחמץ שייך האיסור הנ"ל דלא כפר"ח.

המהר"ם שיי"ק (סימן רכה) כתב להביא ראיה שאיסור רוצה בקיומו שייך אף בשאר איסורים מן הירושלמי פרק ג הלכה א שדן לאיסור בגד שצבעו בקליפי ערלה לסומכו לכרעי המיטה מדין רוצה בקיומו ע"י דבר אחר, ומכאן עולה במפורש שדין רוצה בקיומו שייך אף בשאר איסורי הנאה.

ולכאורה אף בנדון דידן האדם שהזמין את החמץ רוצה בקיומו של החמץ, מפני שנוח לו שהחמץ יהיה קיים כעת בכדי שיגיע אליו מהר יותר, ולכן הוא מזמינו כעת ולא מחכה לאחר הפסח, וא"כ היה נראה שיש לאיסור זאת מדין 'רוצה בקיומו'.

ואולם מצינו בפוסקים מספר סברות בהם לא שייך דין רוצה בקיומו וננסה לבחון כל סברא לגופא:

האם איסור של רוצה בקיומו שייך בחמץ שאינו שלו?

הוא רוצה בקיומו של החמץ, אלא על כרחך שדווקא בחמץ הבלוע בכלים יש איסור הואיל והוא שייך לישראל, אבל בחמצו של הגוי אין איסור ולכן מותר להשכיר לגוי חמור שייסחב את חמיצו.

ואולם הכהן הגדול מאחיו במשנה ברורה (תנ ס"ק כה) ביאר שאין איסור ברוצה בקיומו כאשר משכיר לו חמור מפני שלא אכפת ליה אם יאבד החמץ, ואדרבה מדבריו משמע שלולא זה היה איסור ברוצה בקיומו על אף שהחמץ שייך לגוי.

ולפי דבריו אלו של הרב עוזיאל היה נראה שלא יהיה גם איסור להשתכר מחמץ של גוי, הואיל והוא אינו נחשב כלל כאיסור הנאה, אך במרדכי בפ"ב דפסחים (רמז תקפ"ז) מבואר שיש איסור להשתכר מחמץ של הגוי וז"ל: ה"ל משתכר באיסורי הנאה, דאפי' חמצו של נכרים בפסח אסור לישראל ליהנות ממנו, אע"ג דלענין בל יראה ובל ימצא אינו עובר עליו בשל אחרים, מ"מ בפסח אסור ליהנות, דלא יאכל כתיב, דמשמע אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה. וכ"כ כתב הטור (בסימן תנ) שיש איסור הנאה אף מחמיצו של גוי.

ואף הריב"ש ס' ת שהבאנו לעיל שסבר שאין איסור להשתכר מן החמץ, לא חלק על כך שהחמץ של הגוי חשוב כאיסורי הנאה, והאריך להוכיח שיש איסור הנאה אף בחמצו של הגוי שהוא נחשב כאיסורי הנאה רק שסבר שלא נאסר להשתכר מאיסורי הנאה.

א"כ לכאורה דברי הרב עוזיאל נסתרים מדברי המרדכי והטור והריב"ש שהבאנו, אך יש לעיין בגוף סברתו שכתב שהואיל והחמץ שייך לגוי, הוא אינו איסור כלל, ונראה לומר מסברה שאמנם החמץ אינו אסור לגוי, אך הוא אסור ליהודי, וכשם שאסור להחזיקו ואם מחזיקו עובר בבל יראה ובל ימצא, כמ"כ יש איסור ליהנות מחמץ בכל מקום שהוא אף שאינו שלו, ואע"פ שלא עובר על בל יראה מכל מקום נהנה מן החמץ בפסח וזהו איסור בפני עצמו, ונראה שלזה כוון המרדכי שהבאנו לעיל שסבר שמהפסוק 'ולא יאכל' אנו למדים שיש איסור ליהנות מן החמץ, אף שאינו שלו, ואין תלות בין איסור בל יראה לאיסור ההנאה וזה פשוט.

וא"כ נראה שהוא הדין אצלנו שאם המבצע קיים רק בפסח עצמו, אסור להזמין את החמץ בפסח לשיטת האחרונים שהבאנו דסוברים שיש איסור להשתכר מחמץ בפסח, אך אם המבצע

אך עדיין יש לדון אם אין בזה מכל מקום איסור של 'רוצה בקיומו' וראשית נקדים בדין רוצה בקיומו: הגמרא במסכת ע"ז (דף לב ע"א) דנה לגבי חרס הדרייני מהו לסמוך בהן כרעי המיטה. והסתפקה האם רוצה בקיומו ע"י ד"א שרי או אסור וכו'. ופירש רש"י (ד"ה 'ע"י ד"א'). דהישראל רוצה בקיומו של יין נסך ולא בשבילו אלא בשביל החרס ולסמיכה. ובהמשך דברי הגמרא איכא מ"ד דרוצה בקיומו ע"י דבר אחר אסור.

תוספות (ד"ה 'והא הכא') כתבו שאנו פוסקים שרוצה בקיומו אסור, ומדברי התוס' מבואר שסובר שדין רוצה בקיומו שייך גם באיסור הנאה של חמץ. וז"ל: ופסקין הלכתא כמאן דאסור הלכך יש פוסקים דצריך לזהר שלא לעשות שום תשמיש בכלים הבלועים חמץ בפסח משום דהוי רוצה בקיומו ע"י ד"א אבל אינו נראה לר"ת מדקאמר התם ליתיה לאיסורה בעיניה..

וכן פירש הטור (או"ח תנ ז) שאסור להשכיר כלים לגוי בפסח שיבשל בהם חמץ, מפני שרוצה בקיומו של איסור ע"י דבר אחר שלא יבקע הכלי.

הנה דין רוצה בקיומו מצינו גבי ע"ז גם באיסורי הנאה שכלל אינם שלו, וכך מבואר בגמרא במסכת ע"ז (דף סד ע"א) וז"ל: ישראל שהיה נושה בעובד כוכבים מנה, ומכר עבודת כוכבים והביא לו, יין נסך - והביא לו, מותר; אבל אם אמר לו: המתן לי עד שאמכור עבודת כוכבים ואביא לך, יין נסך - ואביא לך, אסור. מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא? אמר רב ששת: סיפא, משום דהוה ליה כי רוצה בקיומו.

ואם כן מבואר מדברי הגמרא שאיסור רוצה בקיומו שייך גם בממון הנכרי, והעיקר הוא שהישראל לא ירצה שיהיה בעולם ע"ז. וכן מצינו בגמרא במסכת ע"ז (דף סג ע"ב): שכרו לשבור בין נסך, מהו? מי אמרינן: כיון דרוצה בקיומו אסור, או דלמא כל למעוטי תיפלה שפיר דמי? אר"נ: ישבור ותבא עליו ברכה. וכתב רש"י במקום: דמי אמרינן כיון דישאל זה רוצה בקיומן של חביות האלו שלא ישתברו עכשיו מאליהם עד ששברם הוא וייטול שכרם אסור.

ועולה מכאן ששייך לאסור משום רוצה בקיומו גם שאיסור ההנאה אינו שלו וכל הסיבה שהתירו שם הוא שבזה הוא מבער את האיסור מן העולם.

ואולם הרש"ל צ"ח הגרבצמ"ח עוזיאל זצ"ל בספרו שו"ת משפט עוזיאל (ח"ג או"ח סימן סא) רצה לחדש שלא שייך איסור של רוצה בקיומו בחמץ ששייך לגוי וז"ל: הואיל והחמץ של עכו"ם אינו דבר אסור כיון נסך או כלאים ודומה להם שהם עצמם אסורים, אבל חמץ של לא יהודי אינו אסור כלל וכדאמרו רז"ל: שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה. הלכך כל שלא בא לרשות ישראל ואחריותו אינו נקרא דבר אסור וממילא אין כאן דין רוצה בקיומו של איסור, דאיסור אין כאן ורוצה בקיומו של איסור מניין.

הרש"ל צ"ח הגרבצמ"ח עוזיאל זצ"ל הביא ראיה לדבריו מדברי הטור ומרן השולחן ערוך (סימן תנ סעיף ז) שהבאנו לעיל שאסור להשכיר כלי לאינו יהודי בפסח כדי שיבשל בו חמץ הואיל ורוצה בקיומו של החמץ הבלוע בכלי ששומר שלא התבקע הכלי, אבל משכיר לו חמור להביא עליו חמץ, ולכאורה אף בחמור היה מקום לאסור שלולא החמץ, הגוי לא היה שוכר ממנו את החמור, והרי

אגרות משה (חלק ג סימן ס) שדן בשאלה אם אסור בבית האסורים יכול למכור לאסיר עכו"ם מנתו שיתנו לו בפסח חמץ. וכתב שם וז"ל: אך יש לדון בזה מדין רוצה בקיומו שהרי איתא בגמרא במסכת ע"ז (דף ס"ד) באמר לו העכו"ם המתן לי עד שאמכור ע"ז ואביא לך החוב אסור משום דרוצה בקיומו של הע"ז ואף שהיא של העכו"ם אסור. ושם התיר הרב משה פיינשטיין מטעם אחר עיי"ש [אך עיין בשו"ת משנה הלכות חלק ד סימן סה שדן באותו מקרה והניח בפשיטות שאין איסור של רוצה בקיומו בחמצו של הגוי].

וכן נראה מדברי מתשובת מהר"ם שיק (או"ח סימן רכה) שהבאנו שסבר שלמרות שלא קנה היהודי את החמץ ע"י השלוש"ס מכל מקום כתב שיש לדון האם יש באיסור זה משום רוצה בקיומו. וא"כ לכאורה אין שום מקום לסמוך ולהתיר לקנות חמץ בפסח על סמך היתרו של הרב עוזיאל מטעם זה לבדו.

ובסוף כתיבת הדברים מצאתי שכדברי הרב עוזיאל כתב במפורש החיי אדם בנשמת אדם (כלל כד אות ו) וכתב שם שאין איסור של רוצה בקיומו בחמץ של הגוי וביאר כדבריו את דין השלוש"ס שבחמץ הבלוע בכלים הוי כשלו, ורצה להוכיח כן מזה שמותר לקבל אחריות על חמיצו של נכרי בבית הנכרי, ועיין בספר אבני צדק סימן נג שתמה על דבריו, וכתב לחלק עפ"י דברי המקו"ח שאין איסור של רוצה בקיומו במניעת הפסד ולכן מותר לקבל אחריות על חמיצו של הגוי, עוד עיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ד ס' מט).

אך מצינו סייגים נוספים באחרונים לדין רוצה בקיומו:

האם איסור רוצה בקיומו הוא דווקא כשעושה מעשה בגוף הדבר?

ומגלה דעתו שרוצה בקיומו של החמץ, ומדברי מהר"ם שיי"ק נראה שצריך שהמעשה יהיה דווקא בגוף הדבר האסור.

אך הבית שערים (או"ח קנה) משיג על המהר"ם שיי"ק וכותב שיתכן שדי במעשה שמוכיח שרוצה בקיום החמץ, אף אם לא נעשה בגוף הדבר ושם השאיר בצ"ע, עיי"ש. ולפי דבריו אלו ייצא בנדון דדין ששילם באינטרנט, והזמין את החמץ, יהיה אסור מדין רוצה בקיומו שאף זה יחשב כעשה מעשה. ועוד עיין בזה בבית שלמה (או"ח ס' פג).

ובאמת לפי סברתו של המהר"ם שיי"ק שהמעשה נועד בשביל לגלות שנחו לו בחמץ זה, א"כ אין לחלק בין מעשה בגוף החמץ לבין מעשה הזמנה באינטרנט.

האם יש איסור של רוצה בקיומו כאשר רוצה את החמץ לאחר הפסח?

אך נראה שיש לחלק בין המקרה של מו"ר הגר"ם שטרנבוך שליט"א בספרו תשובות והנהגות והמשנה ברורה לנידון דידן ששם לא עשה דבר בפסח עצמו, משא"כ במקרה שלנו.

וראיה לזה עיין בשו"ת מהרש"ם (ח"ז סימן ע) במה שהביא בשם שו"ת דברי חכמים (הובאו הדברים בשדי חמד סי' ק"י באמצע התשובה בשם תשו' מהר"י מברסקי סי' י"ד) שהעלה שדווקא בפסח עצמו אסור לעשות דבר שרוצה בקיומו אבל כשעושה הפעולה בזמן היתר אף דכשיבא הפסח ניכר שרוצה בקיומו שרי, עיי"ש.

נראה עוד לחלק בין דינו של המשנה ברורה לנידון דידן ששם אינו רוצה בקיומו של החמץ בפסח, מפני שמבחינתו שיהיה חמץ שנעשה לאחר הפסח, רק שרוצה שיתן לו חמץ לאחר הפסח תמורת חמצו שיש לו עכשיו, מה שאין כן בנדון דידן, ולכאורה אף בנידונו של התשובות והנהגות שהאדם מזמין חמץ בשביל שיגיע אליו לאחר הפסח, בד"כ הוא בכוונה מזמין כעת כדי שיגיע אליו מיד, וברצונו שישפכו לו חמץ שכבר קיים בזמן הפסח, ובזה יש לדון מדין 'רוצה בקיומו', אבל כאשר אין לו צורך דווקא בחמץ הקיים כרגע פשוט שאין בזה בעיה כלל.

ויתכן שדברי המרדכי לא יסתרו את דבריו של הרב עוזיאל, שיתכן שאף הרב עוזיאל יודה דיש איסור ליהנות מחמץ, אך עדיין הוא אינו מוגדר כאיסור הנאה, רק שאסור ליהודי ליהנות ממנו, ויתכן שבזה לא יהיה שייך האיסור של רוצה בקיומו, ונראה שזה תלוי בהבנת טעם האיסור של רוצה בקיומו, שאם הוא הרחבה של איסור ההנאה, אז לכאורה אין לחלק בזה, אך אם הטעם הוא מפני שעליו לבערו מן העולם, אז פשוט שיש לחלק בזה שהרי על חמיצו של הגוי אין חובת ביעור.

אמנם ניתן לומר שאף אם איסור 'רוצה בקיומו' הוא הרחבה של איסור הנאה, ניתן לומר שזה דווקא בדבר שגופו איסור הנאה, אבל חמץ של גוי שאינו נחשב כאסור מצד עצמו, רק שאסור ליהודי ליהנות ממנו, יתכן שבזה לא נאסרה אלא הנאה ממש, אבל אין איסור לרצות בקיומו, זה מה שנראה לי שלא יסתרו דברי הרב עוזיאל את המרדכי הנ"ל, אך הסבר זה קצת דחוק שלפי זה לא מובן מדוע איסור להשתכר שייך בהם, שאף איסור להשתכר אינו איסור הנאה ממש.

ועדיין ניתן לומר שאיסור להשתכר הינו מוגדר כהנאה ממש, ואילו איסור רוצה בקיומו, שייך דווקא בהנאה מדבר שבמהותו הינו איסור, אך באמת ביאור זה דחוק, וטוב יותר לבאר לשיטת הרב עוזיאל שסבר שדין רוצה בקיומו הינו מטעם שצריך לבערו מן העולם.

ונראה שהסכמת רוב האחרונים ששייך איסור רוצה בקיומו אף בחמצו של הגוי, וכן עולה מדבריו של הגר"ם פיינשטיין בספרו

המהר"ם שיי"ק בתשובה שהבאנו חזר לדון האם יש איסור באותו עסקה של השלוש"ס כאשר לא יעלה מחיר החמץ בפסח אלא שחושש שיעלה אח"כ וכתב שאין לאסור בזה מצד רוצה בקיומו, מפני שאיסור רוצה בקיומו לא שייך אלא כשעושה מעשה בגוף הדבר, ורצה להוכיח כן מדברי תוס' דף סד עמוד א ד"ה ר"ע עיי"ש. וכתב שכל זה הוא לפי הטעם שאיסור רוצה בקיומו הוא מדין הנאה, ואז כשעושה מעשה מגלה דעתו שיש לו הנאה מן האיסור, אבל לפי הטעם שדין רוצה בקיומו, הינו מפני שחובה עליו לבערו, אז היה מקום לאסור אף כאשר לא עשה מעשה, ובזה כתב לדחות מספר הוכחות של הפר"ח לכך שאין איסור רוצה בקיומו בשאר איסור, שיש חילוק שבע"ז יש איסור אף ללא מעשה, אבל אף בשאר איסורין יש איסור כאשר עושה מעשה

כעת יש לדון, האם יש איסור של רוצה בקיומו, כאשר אין לו צורך בחמץ בפסח עצמו, אלא רצונו בחמץ לאחר הפסח.

לכאורה מדברי המהר"ם שיי"ק נראה שיש איסור של רוצה בקיומו, למרות שאינו צריך את החמץ כעת אלא לאחר הפסח.

אך עיין בשו"ת בית אפרים (סימן כט) שממנו משמע שכשהנאה באה רק לאחר הפסח, אין בזה איסור רוצה בקיומו, ועיין עוד בשו"ת פלגי מים (סימן כד ענף ד) במה שכתב בזה.

מו"ר הגר"ם שטרנבוך שליט"א בספרו תשובות והנהגות (ח"ב סימן רטז) שממנו משמע שיש להתיר כשהגוי מתחייב לתת ליהודי חמץ בדבר שאינו מבורר והביא ראיה לכך מדברי המ"ב בסימן תמ"ח ס"ק י"ח שהביא בשם האחרונים "שמותר לאדם לומר לנכרי הא לך חמץ זה ותיתן לי לאחר הפסח חמץ אחר" הרי דעל התחייבות הנכרי בחמץ שאינו מבורר מותר", עכ"ל תשובות והנהגות.

של הגר היא בשעה שהוא לוקח תמורתם פירות או מעות ואז לא איכפת לו אם נגנבו או אבדו, מכל זה מוכח בפי' דבתר שעה שרוצה בקיומו אזלינן, שהרי באותה שעה רוצה בקיומו של איסור. והנה חזיתיה למעלת הפוסק שהסתייע לדעתו מדתנאי: ישראל שמצא עבודת כוכבים בשוק עד שלא באתה לידו אומר לגוי ומבטלה, משבאתה לידו אינו אומר לעכו"ם ומבטלה (שם ס"ד ע"ב), וקשה והא רוצה בקיומו של ע"ז עד שיבטלה העכו"ם. מכאן ראה דכיון שהנאתו מעכו"ם היא אחר שבטלה הגוי אין כאן משום רוצה בקיומו של איסור. ואין זו ראייה לע"ד, שהרי בטעמו של דין זה נמק הרמב"ם: שנאמר "פסילי אלוהיהם תשרפון באש" כשבאו לידנו והם נוהגין בהו אלוהות, אבל אם בטלום, הרי אלו מותרין (ה' עכו"ם פ"ח ה"ה), מכאן שכל זמן שהע"ז היא ביד הגוי, אינה אסורה והאיסור מתחיל מאותה שעה שבאה לידנו, הלכך אם באה לידי ישראל אחר בטולה, אין כאן איסור וממילא אין רוצה בקיומו של איסור...

האם שייך איסור של 'רוצה בקיומו' בחמץ שאינו מוגדר?

אך באמת הגדרה זו שהעלינו בדברי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל אינה ברורה, שאם נאמר שהאיסור הוא שהאדם ירצה בקיומו של חמץ באשר הוא, אז אין לחלק היכן נמצא החמץ, ואם נאמר שצריך שירצה בקיומו של חמץ מסוים, אז הוא הדין שאף אם היה רצונו בחמץ שבבית האסורים, לא היה לו רצון בחמץ מסוים מתוכו.

ולשאלה זו יש נפקא מינה לנדון דידן, למקרה שמוזמין באינטרנט, שאם מדובר במציאות שכל פריט מוזמן במיוחד, ואם ייעלם מה שיועד בשבילו, הוא יצטרך לחכות למשלוח חדש, אז יהיה איסור של רוצה בקיומו, אבל פעמים רבות המשלוחים לא מדויקים ומביאים יותר ממה שהזמינו, ואז לכאורה אין רצונו בחמץ מסוים, אך מכל מקום רצונו שיהיה חמץ קיים בזמן הפסח, וכן רצונו שהחמץ שמתוך אותו המשלוח יתקיים, ויש לדון האם גם בזה שייך איסור של רוצה בקיומו?

והנה נראה שאף דלא קבל להקל מטעם זה לבדו, יש להקל מטעם זה כשמצטרפים טעמים נוספים ובפרט שרבים הם וכפי שהבאנו לעיל.

והעולה לדינא

להחמיר משום שיש פוסקים המחשיבים מציאות זו כ'רוצה בקיומו' של חמץ, אך המקל יש לו על מה לסמוך, משום שלרוב אינו מזמין פריט מסוים, ולכן 'אינו רוצה בקיומו' וכן מדובר כשרוצה בחמץ לאחר הפסח שיש שאמרו דאין בזה משום 'רוצה בקיומו', וכן חזי לאיצטרופי דעת הפוסקים שאין איסור 'רוצה בקיומו' שייך בחמץ שאינו שלו.

ד. כל מה שנאמר לעיל שיש מקום להחמיר שלא להזמין חמץ בפסח, נכון דווקא במציאות שאין אפשרות לשלוח את החמץ לאחר הפסח באופן שיגיע אליו בזמן הרצוי, אך אם יוכל החמץ להישלח אליו אף לאחר הפסח ולהגיע בזמן הרצוי, אין כלל איסור בדבר, שכן אין לו שום רצון בכך שהחמץ יהיה קיים בשעת הפסח.

23. האם המסדר והעורך של הסדר צריך לומר מה נשתנה לאחר שבניו שואלים אותו את השאלות?

צריכים לומר מה נשתנה אלא להשיב על דבריו של בנו לפי שהשתעבדנו במצרים אנו עושים כל הדברים הללו. ולכאורה מדברי הגמרא הזו משמע להדיה שהאבא אין צריך לומר מה נשתנה אחרי שבנו שאל אותו.

ובחתם סופר בהגהותיו על השו"ע מעיר מדברי הגמרא על מה שכתב הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פרק ח' הלכה ב') דהבן שואל ואומר הקורא מה נשתנה, משמע שהקורא ההגדה יאמר מה נשתנה, ובגמרא במסכת פסחים (דף קט"ז ע"א) משמע אם הבן שואל לא יאמר הקורא אלא עבדים היינו ומניחו בצ"ע.

עוד עיין במשפטי עוזיאל (ח"ג סימן סא) שדחה את האפשרות שאין איסור של רוצה בקיומו כאשר ההנאה תבוא לאחר הפסח, הואיל ובשעת ההנאה כבר נשתנה להיתר, וכתב שאין לומר כן מפני שיש סוף סוף לו לא התקיים האיסור בשעת איסורו לא היה בא לכל היתר, ונמצא דקיומו של איסור היא שגרמה הנאתו. ועי"ש שהביא ראיות לדבריו וז"ל: ראייה לדברי מדגריסין התם: שכרו לשבור בין נסך מהו? מי אמרין כיון דרוצה בקיומו אסור, או דילמא כל למיעוטי תיפלה שפיר דמי, אר"י ישבור ותבוא עליו ברכה (ע"ז ס"ג ב) והא בשכרו לשבור הנאתו היא אחרי שבירה, ואז יין הנסך אינו נמצא, ואין כאן איסור, וכן בכלאים תנן: אבל עוקרין עמו (להשליכן לאיבוד. פי' רש"י) ואחר העקירה אין כאן איסור ואעפ"כ אי לאו טעמא דלמעוטי תיפלה שפיר דמי היה איסור מדין רוצה בקיומו. וכן מוכח מדאמרינן התם: גר ועכו"ם שירשו אביהן עכו"ם, גר יכול לומר טול אתה וכו' ואקשינן והלא רוצה בקיומו שלא יגנבו ושלא יאבדו (שם ס"ד), והכא נמי הנאתו

ולכאורה גם כאשר רוצה חמץ בפסח ואינו רוצה בחמץ מסוים יתכן שאין איסור בזה בעיה, וכך כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בספרו אגרות משה וז"ל: דהא אף אם יאבדו כל החמץ המוכן בבית האסורים נמי יתנו לאסירים לאכול, ונמצא שאין לו שום צורך בקיומו דחמץ מיוחד שלכן אף אם יצטרכו ליתן דוקא חמץ לאסירים, הוי רק רוצה בקיום חמץ בעיר ובמדינה שזה לא נחשב רוצה בקיומו לאסור, שהרי ברור שיש כמה מינים בעולם שרוצים שיהיו בעולם וליכא איסור על זה.

כלומר לפי דבריו של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל האיסור הוא דווקא כאשר הוא רוצה בקיומו של חמץ מוגדר, ולא כשרוצה שיהיה חמץ בעולם, אך נראה שגם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל עצמו מודה שאינו צריך לרצות חמץ ספציפי ממש, שהרי אף החמץ של בית האסורים אינו מסוים, ובכל זאת ראה בזה הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בעיה של 'רוצה בקיומו', וא"כ בנידוננו אם מדובר שרוצה שישלח אליו החמץ בפסח, אז רצונו באותו חמץ הקיים בספינה או במטוס או במשאית וכדו', שאם יאבד לא יגיע חמצו בזמן.

א. ע"פ רוב, ע"פ החוק, ההזמנה דרך האינטרנט אינה מקנה לאדם בעלות ברגע הרכישה על אותו החפץ, אלא מחייבת את המוכר לספק למזמין את הסחורה, ולכן פשוט שבמציאות זו המזמין דרך האינטרנט בפסח אינו עובר על איסור של 'בל יראה ובל ימצא'.

ב. מכל מקום במידה וישנה הנחה הקיימת דווקא בימות הפסח עצמם, אסור להזמין את החמץ בפסח שכן הוא משתכר באיסורי הנאה וכדברי המהר"ם שיק.

ג. במידה ואין הנחה מיוחדת לימות הפסח, ואין לאדם ריווח ממוני בהזמנה דווקא בימות הפסח, אך יש לו צורך להזמין דווקא בפסח בכדי שהחמץ יגיע מיד לאחר הפסח, יש מקום

יש לחקור האם מסדר הסדר צריך לומר מה נשתנה אחרי שבניו שואלים אותו את השאלות או דילמא מסדר ההגדה אינו צריך לומר את המה נשתנה?

איתא בגמרא במסכת פסחים (דף קט"ו ע"ב) אביי הווה יתיב קמיה דרבה, חזא דקא מדלי תכא מקמיה, שעקרו את השולחן אמר להו, עדיין לא קא אכלינן, אתו קא מעקרי תכא מיקמן עדיין לא אכלנו ומדוע אתם כבר עוקרים את השולחן אמר ליה רבה פטרן מלומר מה נשתנה.

וברשב"ם (שם) כתב דתניא לקמן חכם בנו שואלו, ואם לאו שואל הוא לעצמו מה נשתנה, וכיון ששאלו לנו מה נשתנה, אין אנו

קושיות כדי לקיים ההגדה בדרך תשובה לשאלה שהיא מעיקר דין "סיפור יציאת מצרים" שסיפור הוא בדרך שאלה ותשובה. ולעניין הלכה: כתב הרמ"א (סימן תע"ג): כשהבן או האשה שואלת, אין צריך לומר מה נשתנה, אלא מתחיל עבדים.

24. האם כשהסבא מספר לנכדיו את סיפור יציאת מצרים עדיין חלה חובה על האב לספר?

וכן כתב בשיבולי הלקט (סימן רי"ח דף ק"א) וז"ל: והוא הדין דבקריאת הגדה יכול להוציא אחרים בקריאתו ויוצאים ידי חובתו.

וכן כתב רבינו אליהו מלונדריש בפסקיו למסכת פסחים (עמוד קנ"ב) וז"ל ונראה שהמסובים אין אומרים הגדה, ורק מי שעושה הסדר אומר הגדה, וראה לזה מהא דפריך בגמרא במסכת פסחים (דף קט"ז ע"ב) על רב אחא שאמר סומא פטור מלומר את ההגדה, מדרב יוסף שהיו אומרים הגדה בביתם, ואם איתא שהמסובים היו אומרים הגדה, מאי פריך מרב יוסף ורב ששת, אלא ודאי שלא היו אומרים הגדה כי אם רב יוסף ורב ששת ומוצאים את אחרים. א"כ לפי כל הני שיטות יוצא האב מצות סיפור יציאת מצרים כששומע מאביו שיוצא בשומע כעונה, שנוקטים להלכה דמהני.

והנה הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו שו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' סימן רל"ו) כתב: דיותר עדיף שהסבא יספר, ע"פ מה שכתב הפלאה בגמרא במסכת קידושין (דף ל' ע"א) על הפסוק "והודעתם לבניך ולבני בניך" שעדיף שהסבא ילמוד עם הנכד שהמסורת קרובה יותר אצלו, א"כ ה"ה במצות סיפור יציאת מצרים עדיף טפי שישפר הסבא, וכן כתב בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ב סימן רנ"ה) דכמו דלענין לימוד תורה סבא חייב, א"כ ה"ה לענין סיפור יציאת מצרים.

להלכה: אם הסבא נמצא ועושה הסדר, האב יוצא מצות סיפור כששומע את הסבא מספר יציאת מצרים, אבל מ"מ יאמר נמי האב במשך הסדר איזה ענין יציאת מצרים דמצווה בו יותר מבשלוחו.

25. מדוע המרבה לספר ביציאת מצרים משוכח הרי יש איסור להרבות בשבחי של הקב"ה?

ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו הרי אנו משועבדים, ממילא עשה לנו הנס, לכן המרבה לספר משוכח, וכן בסוף ההגדה שאומרים ואותנו הוציא כו' לפיכך אנחנו חייבין כו'. בהגדת דברי שאול לבעל השואל ומשיב, והחיד"א בהגדה שמחת הרגל תרצו: ע"פ מה שכתב מרן הבית יוסף אורח חיים (סימן קי"ג) וז"ל: מצאתי כתוב בשם הרא"ה בגמרא במסכת ברכות (פ"ה ע"ב) אף על גב דשתיקתא מעליותיה כלפי שמיא, הני מילי באדכורי שבחא בדידיה דרחמנא כגון אדיר ונורא ואמץ דאנן לית לן דעה לאדכורי שבחיה, אבל לספר נפלאותיו וניסיו וגבורותיו כל המוסיף הרי זה משוכח וזהו כל ספר תהילים ותשבחות הצדיקים, והנה כאן נצטוונו להרבות בניסים ונפלאות לזה בא לומר שכל המרבה לספר הרי זה משוכח, עוד מתרץ השואל ומשיב בספרו הגדת דברי שאול: ע"פ מה שכתב ברבינו יונה שם בברכות דדווקא בתפלה אסור, אבל חוץ לתפלה מותר, לפי זה אתי שפיר.

בהגדת ברכת השיר ביאר: ע"פ מה דאמרין בגמרא במסכת עירובין (דף י"ח ע"ב) אין אומרים שבחו של אדם בפניו אלא מקצת שבחו, א"כ בכל השנה כשהקב"ה כביכול אינו בפניו שאז אומרים כל שבחו, אמרין דא"א לומר כל שבחו לכן מוטב שלא יוסיף כלל שלא ייחשב שזה כל שבחו, אבל בליל הסדר שהקב"ה יורד והרי זה כביכול בפניו שבחו אומרים מקצת שבחו, לכן יכולים להרבות בשבחים, כי בכל מצב יחשב כמקצת שבח.

26. מדוע המרבה לספר משוכח הרי זה חיוב גמור להרבות בסיפור יציאת מצרים?

יש להקשות: על הא דאיתא בהגדה וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משוכח, משמע שאין זה חיוב דאם הויא חיוב לא היה שייך לומר משוכח, דמדינא חייב לעשות כן, שהרי מי שאינו מקיימו מקרי רשע?

ומו"ר הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן רל"ו) מביא בשם הגר"ח דהבן שואל על שינוי הלילה, וגדול אומר כל שאלות מה נשתנה כדי שתהא הגדה בדרך תשובה לשאלה, וזו כוונת הרמב"ם "ואומר הקורא", דאומר כן הארבע

יש לחקור מי שהולך לעשות את הסדר אצל אביו ונוסע עם בניו האם צריך נמי לספר להם סיפור יציאת מצרים או דילמא נפטר מלספר כשאביו מספר דהיינו הסבא.

ראשית דבר יש לחקור האם במצוות סיפור יציאת מצרים יוצאים ע"י שומע כעונה דהיינו אם שומע אחד מספר הויא כאילו היא עצמו סיפר.

הנה בשו"ת מהר"ם אלשקר (סימן י') כתב תשובה לבעל שו"ת רבינו אליהו מזרחי ונדפס בשו"ת הרא"ם (סימן מ"ב) ומובא בכנסת הגדולה (סימן תע"א) ועיין מה תמה הגאון בעל זרע אמת בספר שבח פסח דיני מגיד (אות ב') דס"ל דבסיפור יציאת מצרים אמרינן שומע כעונה, וכתב ע"ז מהר"ם אלשקר דכיון דמצוות סיפור יציאת מצרים המצווה היא ההגדה בפה שכתב והגדת לבנך לא אמרינן שומע כעונה.

אבל הפוסקים: נקטו להלכה שמהני שומע כעונה בסיפור יציאת מצרים ואם אחד שומע סיפור יציאת מצרים מחברו יצא ידי חובת סיפור ודווקא ששומע מבר חיובה, כן כתב החתם סופר (או"ח סימן ט"ו). וכן כתב המנחת חינוך (מצוה כ"א) וז"ל: והנה זה ברור כמו בכל מצוות התלויה בדיבור אחד מוציא חברו כמו ברכת המזון וכדומה הוא הדין כאן אחד מוציא את חברו, ואפילו אם יצא מוציא כמו בכל מצוות חיוביות רק צריך שיהא מחויב בדבר דבלאו הכי אינו פוטר. והמנחת חינוך מביא ראיה: מהא דאיתא בגמרא במסכת פסחים (דף קט"ז ע"ב) רב יוסף ורב ששת אמרו ההגדה והוציאו את בני ביתם, ופריך בגמ' דאם סומא פטור איך מוציא אחרים, ש"מ אם הוא מחויב בדבר שפיר מוציא.

איתא בהגדה וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משוכח. ויש להקשות: איך מותר להרבות בסיפור יציאת מצרים, מאי שנא מהא דאיתא בגמרא במסכת ברכות (דף ל"ג ע"ב) ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר האל הגדול הגיבור והנורא והאדיר והעזוז והיראוי החזק והאמץ והוודאי והנכבד המתין לו עד דסיים, כי סיים אמר ליה, סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך, למה לי כולי האי אן הני תלת דאמרין, אי לאו דאמרניהו משה רבינו באורייתא, ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה, לא הוינן יכולים למיימר להו, ואת אמרת כולי האי ואזלת, משל למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו, א"כ מאי שנא דבסיפור יציאת מצרים מותר להרבות כמה שיותר?

בדרך פקודיך (מצות עשה כ"א חלק המעשה ס"ק ה') ביאר: שלא שייך לומר בזה סיימתינהו לכולא שבחא דמרך, כיון שנצטוונו לספר הכול, על כרכך נצטוונו לחקור ולדרוש ע"י פסוקי התורה הנסים והנפלאות, וידוע דכח הבשרי קצר מלהשיג כל הנפלאות והניסים אשר התנוסס השי"ת עמנו, ואי אפשר לומר שנצטוונו לספר הכול, על כרכך נצטוונו לחקור ולדרוש ע"י פסוקי התורה הנסים והנפלאות עד מקום שיד שכלינו מגיע, על כרכך זה המצווה עלינו על כן כל המרבה לספר הרי זה משוכח.

השפת אמת (פסח תרמ"ז), וכן כתב המהר"ל (בגבורת ה') ביארו: שהטעם שכאן מותר להרבות, כי למי שנעשה לו הנס וכן במקום ובזמן של הנס מותרים ומחויבים להלל ולשבח, ולפי שאמרנו

כתב מרן בשולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח (סימן תפ"א) ומקור דבריו של מרן בתוספתא חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים, ולספר בניסים ונפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו, עד שתחטפנו שינה.

דסבירא מצות אכילה כל הלילה, ומשום הכי תניא בתוספתא שלהי פסחים חייב אדם לספר יציאת מצרים כל הלילה, מ"מ אין החיוב אלא עד עמוד השחר, והרי עסקו עד זמן קריאת שמע של שחרית וא"כ המרבה הרי זה משובח, והיינו שהביא המגיד ראה מאותו מעשה.

הגר"ש אוירבאך זצוק"ל בספרו הליכות שלמה לפסח (פרק ט') עמוד רס"ו) ביאר: שבערב פסח החיוב הוא לעסוק עד שתחטפנו שינה בענינה ומהותה של יציאת מצרים בכלליות, והא דאמרו כל המרבה היינו להרבות בפרטי גוף סיפור הדברים והמורעות שאירעו בזמן גלות וגאולת מצרים.

מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכן מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל ביארו על פי היסוד המובא בחסדי דוד על התוספתא בגמרא במסכת פסחים (פרק י'): שהחיוב הוא לספר הוא עד שתחטפנו שינה, ומי שבשעה שתחטפנו השינה מעורר את עצמו להמשיך עליו אמרין וכל המרבה הרי זה משובח.

ועוד נראה לבאר: ע"פ מה שכתבו המפרשים דהרי זה משובח קאי על הקב"ה שכשמרבה לספר הרי זה משבח את הקב"ה, לפי זה לא קשה דמי שמרבה לספר ומקיים את החיוב שלו הרי זה משובח הקב"ה.

27. מדוע אסור לאכול ולשתות אחר האפיקומן כדי שיישאר טעם מצוה בפיו והרי כבר ממילא אין טעם מצוה שהרי

שותים עוד שני כוסות יין?

ב' כוסות יין של ארבע כוסות, אם כן כבר נסתלק הטעם של אפיקומן?

ומתוך המהר"ל: שאני התם דמצווה הם, וכן כוס ה' בוודאי יש בו מצוה וכיון דהוי מצוה שפיר, אבל שאר שתיה אסור דהכול מפיק טעם המצה חוץ מן המים שהמים אין בהם טעם כלל, וכיון שאין בהם טעם אינו מוציא טעם מצוה ומותר.

28. מדוע בסדר בליל הסדר חילקו את ההלל לשנים ולא תיקנו לאומרה בפעם אחת?

ואין אנו צריכים לגמור אותו פעם אחרת על אותו הדרך אלא כדי לעשות המוטל עלינו על הארבע כוסות וא"כ אין לחוש על הסח הדעת ומטעם זה אין אנו צריכים לברך עליו בבית כי כבר יצאנו ידי חובתנו בבית הכנסת.

המהר"ל בספרו גבורות ה' (פרק ס"ב) מתוך: כדי שיהיה נאמר ההלל על פסח והמצוה ויהיה ההלל כולל עליו לפנינו ולאחריו ובה נאמר ההלל על פסח, ואילו היה לפנינו או לאחריו הכול לא היה נראה שההלל הוא על הפסח, ועכשיו לנו אכילת מצה במקום פסח ולפיכך יש לחלק ההלל קודם הסעודה ואחר הסעודה. וכיון שכך ראוי לעשות אין האכילה הפסק, ולפיכך יש לנו לברך בתחילה ולא אחר הסעודה כי הסעודה אינה הפסק שכך הוא המצווה אין כאן הפסק כלל, דלא גרע מן גביל לתורא דלא הוי הפסק כיון דצריך להאכיל לבהמתו קודם שיאכל ולכך לא הוי הפסק, הכי נמי הסעודה לא הוי הפסק שכך תקנו שיהיה ההלל נאמר על פסח ומצה ודי בברכה שברך בתחילה וכך המנהג והוא נכון, דכיון דתקנו רבנן להפסיק בסעודה חזו רבנן דלא הוי הסעודה הפסק ואם כן למה לא יברך עליו בהתחלה.

ובאשל אברהם (מהדו"ת סימן תע"ז) תירץ: שחלקו הראשון של ההלל הינו בכלל סיפור יציאת מצרים, לכן יש לאומרו בשעה שמצה ומרור מונחים לפנינו, דהיינו קודם הסעודה, ואילו חלקו השני של ההלל אין בו סיפור יציאת מצרים, ולכן אפשר לאומרו לאחר הסעודה, אף בשעה שאין מצה ומרור מונחים לפנינו.

29. מי שיש לו כמה בנים האם יש חיוב לספר לכל אחד מהבנים או שמספיק לספר לבן אחד?

המצווה, שיזכור הניסים והעניינים שאירעו לאבותינו ביציאת מצרים, ואיך לקח האל יתברך נקמתנו מהן, ואפילו בינו לבין עצמו, אם אין שם אחרים, חייב להוציא הדברים בפיו, כדי שיתעורר לבו בדבר, כי בדבור יתעורר הלב, לפי הנ"ל אפשר לומר דדי אם מספר לבן אחד, דכיון דסיפר לאחד כבר יתעורר הלב.

הנצי"ב מוולוז'ין בספרו הגדת אמרי שפר כתב וז"ל: ואע"ג דיש חיוב לספר עד שתחטפנו שינה, מכל מקום אין הפירוש בלי הפסק שהרי צריך לאכול וכדומה, אלא בשעה שאפשר לספר הרי זה מקיים מצות עשה, וכל מה שמרבה להכין השעה שיהא אפשר לספר יותר הרי זה זריז ומשובח.

עוד מתוך הנצי"ב מוולוז'ין בספרו הגדת אמרי שפר: דאפשר לפרש מרבה יותר מזמן החיוב, ולא דמי לאכול מצה אחר זמן דהתם ודאי אין שום מצוה, ואדרבה אי מכווין לשם מצוה עובר על כל תוספי, משא"כ סיפור יציאת מצרים אפילו בכל יום איכא מצות זכירת יציאת מצרים, והרי גם לזה המצווה אין שיעור אלא שיוצאים בזכירה כל שהוא, ומ"מ אפשר להרבות הזכירה כמו שיוצאים ידי חובת מצה בכזית, ומכל מקום כל זמן שאוכל לשם מצוה הרי זה מצות עשה, א"כ אפשר להרבות בסיפור יציאת מצרים יותר מזמן חיוב, תדע שהרי ר"א ורבי אלעזר בן עזריה סבירה ליה מצות אכילת מצה עד חצות, והיינו דתניא במכילתא (שלהי פרשת בא) רבי אליעזר אומר מניין אתה אומר שאם הייתה חבורה של חכמים או תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות הפסח עד חצות וכו', והוא משום דרבי אליעזר לטעמיה דאכילת מצה עד חצות כדאיתא בגמרא במסכת ברכות (דף ט' ע"א) ומ"מ הרי במעשה שהביא המגיד עסקו גם המה כל הלילה, ואפילו ר"ע

כתב מרן להלכה בשולחן ערוך (או"ח סימן תע"ח) אחר אפיקומן אין לאכול שום דבר. וטעם הדבר: כדי שיישאר טעם מצוה בפיו. והקשה המהר"ל בספרו גבורות ה' (פרק ס"ה): מדוע אסור לאכול ולשתות אחר אכילת האפיקומן כדי שיישאר טעם מצוה בפיו, הרי כבר מימלא אין טעם מצוה שהרי שותים אחר אפיקומן עוד

והקשו בספר סדר היום (סדר ההגדה וכוונתה) ובאשל אברהם (מהדו"ת סימן תע"ז), והמהר"ל בספרו סדר גבורות ה': מדוע בסדר בליל הסדר חילקו את ההלל לשנים ולא תיקנו לאומרה בפעם אחת כמו בכל פעם שתיקנו לומר הלל שאומרים בפעם אחת?

בספר סדר היום (סדר ההגדה וכוונתה) מתוך: שמה שראוי לחלק את ההלל חלק מנו עם ההגדה קודם סעודה וחלק אחר הסעודה בכוס ארבע אפשר לתת טעם לדבר שהוא מפני שישאלו התינוקות כי כמה שנויים נעשים הלילה הזה מפני כך וזה ג"כ עמם. עוד מתוך בספר סדר היום (סדר ההגדה וכוונתה) וכן הלבוש (או"ח סימן ת"פ): שענין חלק אחד מדבר בענין יציאת מצרים כמ"ש בצאת ישראל ממצרים וכו' הים ראה וינוס וכו' ועל זה אנו אומרים אותו עם ההגדה על כוס שני שכולו ענין יציאת מצרים, אבל חלק ה' של ההלל מדבר בגאולות העתידות כמו שנאמר "לא לנו ה' לא לנו" וכו' וכה"א על הגאולה העתידה למעני אעשה ועל זה אנו מתחילים שפוך חמתך אל הגויים שאנו מתחננים לפנינו על הע"ל שישפוך חמתו על הצוררים שאכלו את יעקב ואכלוהו ויכלוהו ואת נווהו השמו והוא בהמ"ק שנחרב בידם פעמים וכל זה אנו אומרים על כוס ארבע שרומז לגאולה העתידה, ועליו אנו אומרים הלל הגדול. ואין לחוש על ענין שאינו גומר את ההלל ואנו חולקים ומסיחים דעתנו כל כך בין זה לזה דכיון שאמרנו אותו בב"ה וברכנו עליו וגמרנו אותו כדן וכשורה יצאנו בו ידי חובה

יש לחקור האם מצות והגדת לבנך זה לכל אחד מבניו ואם יש לו כמה בנים יש לו חיוב לספר לכל אחד מהבנים או די למא המצווה של והגדת לבנך די שמספר לבן אחד.

ולכאורה נראה לומר דתלוי בטעם המצווה של סיפור יציאת מצרים, דהנה בספר החינוך (מצוה כ"א) כתב וז"ל: וענין

דהטעם הוא משום חינוך הבנים, לפי זה מסתבר דיש לו חיוב לספר כל בניו ואינו די במשה שסיפר לאחד.

אבל לפי מה שכתב הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פרק ז'): מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר והגדת לבנך, משמע

30. מדוע יושבים כשמברכים ברכת על אכילת מצה הרי ברכת המצות צריך לברך בעמידה?

מו"ר הגרש"ז אורבאך זצוק"ל (הליכות ארחות הלכה או"ח הערה 352) מבאר: לפי שכל הלילה הוא מסיב דרך חירות, לכן יכול לשבת אף בעת ברכת על אכילת מצה.

ובשפת אמר על הגמרא במסכת מגילה (דף כ"א ע"א) כתב ליישב ע"פ מה שכתב הפני יהושע בגמרא במסכת מגילה (דף כ"א) דהא דברכת המצות מעומד, ה"מ במצות שצריך לעשות מעומד, לא עדיפה הברכה וצריכים לעשות מעומד, אבל במצות שגוף המצות עושים מיושב אפשר לברך הברכה נמי בישיבה, לפי זה אתי שפיר, דכיון דעצם אכילת מצה מקיימים בישיבה, אם כן הברכה אפשר נמי בישיבה, ועיין במור וקציעה (או"ח סימן ח'), ובמגן גיבורים (שם), ובפמ"ג. ואולם בשפת אמת תמה על חילוק זה: וכתב דמסתמא דירושלמי משמע דבכל אופן ברכת המצות בעמידה ואינו תלוי במצוה ומניח קושיא זו בצ"ע, ועיין שדה חמד כללים (פאת השדה מערכת ב' סימן כ"ט).

כתב מרן בשולחן ערוך (או"ח סימן תע"ה ס"ק א') שכאשר אוכל המצה של מצוה מברך שני ברכות, על אכילת מצה, והמוציא לחם מן הארץ.

והקשה הפרי מגדים (בפתיחה להלכות ברכות ס"ק י"ח): מדוע מברכים ברכת על אכילת מצה בישיבה, הרי כתב הבית יוסף (או"ח סימן ח') בשם הירושלמי, וכן כתב המגן אברהם (או"ח סימן ח') שאת ברכת המצות צריך לברך מעומד, אם כן ברכת אכילת מצה דהויא ברכת המצות צריך לברך מעומד, אם כן מדוע מנהג העולם שמברכים בישיבה?

הפרי מגדים מתרץ: מכיוון שברכת על אכילת מצה, דומה לברכת הנהנין, לכן יכול לברכה בישיבה כמו ברכת הנהנין. ויסוד זה כבר כתב בספר האשכול (ריש סימן כ"ג) שכתב דהא דקימ"ל ברכת המצות בעמידה, היינו ברכות המצות שאין בהן הנאה, אבל ברכות הנהנין כאכילת מצה וסוכה וקידוש והמוציא וברכת המזון אין צריך, ולא ראינו מימינו מי שיברך מעומד.

31. איך יכול להיות שבלייל פסח חוששים לסכנה יותר משאר השנה הרי ליל שמורים הוא?

הרא"ש בשם רבינו יונה מתרץ: רגילים כל השנה שאוכלים חזרת בלא חרסות ואינם חוששים לקפא דרך טיבול שני שהוא של מצוה הזהירו חכמים שלא יהא בו חשש סכנה.

בלקט יושר (חלק א או"ח עמוד קנ"ב ענין ד') מתרץ: שמא אחת למאה פעמים תבוא סכנה ממנה, והיה גנאי למצוה, ולכן חסה בלייל פסח אוכלים עם חרסות משום קפא, ובכל השנה אוכלים אותן בלא חרסות אע"כ שזה חשש רחוק ובאמצע השנה אין חוששים מה שאין כן לצורך מצוה חוששים אף בחשש רחוק כדי שלא יהא בזיון למצוה.

מו"ר הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו תשובות והנהגות (כרך ה' סימן שצ"ט) מתרץ: כיון שנוגע לכל ישראל ובוודאי במשך הזמן יש מי שיסתכן חוששים יותר.

אומרת הגמרא במסכת פסחים (דף קט"ו ע"ב) אמר רב פפא חזרת צריך לשקועיה בחרסות, משום קפא.

וברשב"ם שם כתב שני פרושים מה זה קפא: א. ארס שחזרת יש בו ארס כדרך הבצלים והלכך צריך נטילת ידיים לטיבול ראשון כדלקמן שהרי נוגע במשקים כשמשקע את החזרת בחרסות. ב. ורי"ח פירש קפא תולעת דתניא בתרומות התולעים שבעיקרי אילנות ואת הקפא שבירק יבחושים שבחומץ ושביין מותרים סיננס במסנתת אסורים דכיון דפריש ממקום רביתיה הוי ליה כשרץ השורץ על הארץ ועיקר.

הרא"ש בגמרא במסכת פסחים (פרק י') מקשה: מדוע בלייל פסח טובלים החזרת בחרסות משום חשש סכנה, ומדוע בכל השנה אין חוששים לזה?

32. האם מעלת שביעי של פסח גדול יותר מלייל הסדר?

משוגעים כ"כ לרדוף אחר ישראל לתוך הים, שמאחר שישראל עוררו את הקריעה בוודאי לא תהיה הקריעה גם למצרים לרדוף את ישראל, אבל באשר לא עשו ישראל שום מצוה חשבו שהקריעה תהיה משמשת גם להם ונאלו שרי צוען.

ובבית אהרן כתב דכמו שהימים של קודם שבת הם הכנה לשבת אותו דבר כל הימים קודם שביעי של פסח הם הכנה לפסח. וכן כתב השפת אמת דאיתא בזוהר הקדוש ששביעי של פסח הויא בחינת שבת קודש.

הנה בחדושי הרי"ם על שביעי של פסח הקשה מדוע בחג שביעי של פסח אין שום מצוה ואילו ביום הראשון של פסח יש כל כך הרבה מצוות.

ומתרץ חידושי הרי"ם: קדושת החג של שביעי של פסח קדושה טפי מהחג הראשון ולכן אין צריך בו שום מצוה, דומיה מה דאמרין בגמרא מצות בטלות לעתיד לבא.

השם משמאל מתרץ בשם אביו האבני נזר זצ"ל מתרץ: שאם היה לישראל אז שום מעשה מצוה היו המצריים או השר שלהם מבינים שקריאת ים סוף הייתה בהתעוררות ישראל, ולא היו

היבשה והים הם די דופים. בישיבה יש סביבה רוחנית חיים, אך בעוד ביבשה זה בולט לעין, בים זה פתחת לפני הים... קריעת ים סוף הנעשית ביום השביעי של פסח עגלה את עה שרוחש פתחת לפני הים. לכל אדם יש תכונות טובות בולטות ותכונות נסתרות. החכמה היא להביא גם את הנסתרות לידי ביטוי. כמו לפי האפון הבלתי פסויג בבזרא שהפגינו בני ישראל בפסירות נפשם כאשר הם קפצו לים. ניתן אולי לומר שבני ישראל הם אלו שקרעו את הים...

33. מי ששכח לברך שהחיינו בלייל הראשון של פסח האם עדיף שימתין ללייל שביעי של פסח?

מוטב שיאמר על הקידוש בשביעי. ודחה זאת המנחת חינוך: דשם ליל ראשון של סוכות בלא זה אומר שהחיינו על כן יוצא ג"כ בזמן דסוכה, אבל כאן דשביעי אינו אומר כלל זמן הויא ליה כמו שאר הימים וצ"ע.

וכן משמע במגן אברהם (סימן תע"ג סק"א) שאם לא בירך זמן בלייל ראשון מברך כל שבעה, ואפילו בירך בראשונה ולא בירך ביום טוב שני גליות מברך כל שבעה, ולא אשתמט לומר שימתין עד שביעי של פסח. וכן כתב באליה רבה (או"ח סימן תע"ג ס"א) שאם אמרו בראשון ולא בשני מברך כל ז' כשיזכור.

יש לחקור מי ששכח לברך שהחיינו בלייל הראשון של פסח האם צריך להמתין ללייל שביעי של פסח כדי לומר שהחיינו בקידוש או דיילמא עדיף שיברך מיד כשזכר.

הנה במנחת חינוך (מצוה ש' אות א') כתב: דאפשר לחלק בין פסח לסוכות, דבסוכות אם לא אמר שהחיינו בליילה הראשונה, אומר כל שבעה ולא יסמוך על קידוש דשמיני עצרת כי הוא רגל בפני עצמו, וצריך לומר שהחיינו בשביל עצמו, אבל בפסח אם שכח בליילה הראשונה נהי דאתחייב בזמן מכל מקום ימתין עד ליל שביעי של פסח ויסדרן על כוס הקידוש כמו התם אף דמחוייב לומר זמן בשעת עשייה מכל מקום יכול לדחות לקידוש היום ה"נ

וכן מבואר בהדיא בשו"ע הרב ז"ל (או"ח סי' תע"ג ס"ב) "לאחר גמר הקידוש קודם שישתה הכוס מברך שהחינו, ואם שכח לברך קודם השתייה יברך אחר כך מיד כשנזכר, ואפילו נזכר למחר היום יברך ואפילו באמצע השוק, ואם נזכר לאחר שקידש היום ביום טוב ב' של גליות הרי הוא נפטר בברכת שהחינו שיברך על הכוס לאחר הקידוש, ואם שכח לברך שהחינו בקידוש ליל שני, אפילו אם בירך כבר בליל ראשון, חייב לברך אימתי שנזכר בכל שבעת ימי החג דהיינו עד סוף יום טוב האחרון של גליות, הרי

34. מי שאמר בטעות שהחינו בליל שביעי של פסח בקידוש האם חוזר דהויא הפסק?

יש לחקור בשאלה מאוד שכיחה שנשאלתי כמה פעמים למעשה במי שאמר בטעות שהחינו בליל שביעי של פסח בקידוש האם חוזר דהויא הפסק כיון שזה לא דבר מענינו של יום או דילמא אינו צריך לחזור אף שטעה ואמר שהחינו בליל שביעי של פסח. הנה כתב במשנה ברורה (סימן רע"א ס"ק עח) בשם המגן אברהם שהמקדש על כוס וסבר שהוא יין ולכן בירך עליו הגפן ונמצא שהוא מים, אזי אם היה דעתו מתחילה בשעת ברכת הגפן לשתות עוד מהיין שלפניו על השולחן, יוכל למזוג ממנו, ולחזור על ברכת הקידוש מבלי לברך שוב הגפן.

ובשער הציון (ס"ק פ"ד) כתב שבחידושי רע"א מפקפק בזה, משום שהקידוש הראשון שהיה לבטלה נחשב להפסק בין ברכת היין שבירך בתחילה, לטעמיה.

ומבואר מדברי המגן אברהם שנראה שהמשנה ברורה פסק כמותו שברכת הקידוש הראשון אינה הפסק, כיון שהיה סבור

35. מאיפה היה הרכוש של ביזת הים והרי בביזת מצרים ורקנו את המצריים לגמרי?

איתא בפרשת בא וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום וינצלו את מצרים.

ובגמרא במסכת ברכות (דף ט ע"ב) אמר רבי אמי מלמד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן, וריש לקיש אמר עשאוה כמצולה שאין בה דגים.

איתא ברש"י פרשת בשלח (ט"ו כ"ב) מקורו במדרש ובמכילתא על הפסוק "וייסע משה" הסייען בעל כרחם שעטרו מצרים סוסייהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות, והיו ישראל מוצאים אותם בים, וגדולה הייתה ביזת הים מביזת מצרים, כמו שנאמר שיר השירים (א יא): "ותורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף" לפיכך הוצרך להסייען בעל כרחם.

יש להקשות: איך היה כלל למצרים זהב וכסף תכשיטים ויהלומים בביזת הים, הרי עם ישראל כבר רוקנו לגמרי את מצרים, כמו שמבואר בגמרא במסכת ברכות (דף ט ע"ב).

הצל"ח בגמרא במסכת ברכות (דף ט ע"ב) בשם בנו הגאון רבי ישראל מתוך: עם בני ישראל דירתם הייתה בארץ רעמסס, ועבודתם בחומר ולבנים היה בפיתום ורעמסס, אבל בשאר כל

דמחוייב לברך מיד כשנזכר בכל שבעת ימי החג ולא ימתין לקידוש של שביעי של פסח, וכן העתיק לשון זה במשנה ברורה (סימן תע"ג סק"א) דחייב לברך אימתי שנזכר בכל החג. ויש שיטה שמי שלא בירך שהחינו בליל הראשון של פסח יכול להשלים בכל הימים חוץ משביעי של פסח שיטעו לחשוב שיש חיוב בזה: כן כתב בספר ארחות חיים (או"ח סי' תע"ג ס"א) בשם ספר יפה ללב (ח"ו) שאם לא נזכר עד ליל שביעי שהוא יום טוב אחרון דאין לברך בו, מפני הטועים ששומעים שיש בו זמן ויברכו.

בעת הקידוש שצריך לברך על כוס זו, והברכה נאמרה לצורך, א"כ היא אינה הפסק בין הברכה לטעמיה.

מזה למד מרן הגרש"ז אוירבאך זצ"ל מובא בשמירת שבת כהלכתה (פמ"ז המ"ג הערה רט"ו) שאם טעה ובירך שהחינו בקידוש של שביעי של פסח למרות שאין מברכים שהחינו רק ביום הראשון של פסח, בכל זאת ישנה מן היין, ואין ברכה לבטלה זו נחשבת להפסק בין ברכת הגפן לשתית היין, כיון שלפי טעותו סבור היה בעת אמירת הברכה שהיא נאמרת כדין וזהו סדר הברכות, וגדר 'הפסק' הוא היסח הדעת, ומאחר והיה סבור שחייב לברך שהחינו, אין כאן היסח הדעת. ודומה הדבר לאחד שאמר אחר ברכת המוציא 'הביאו מלח, שאין זה הפסק, משום שהוא צורך הסעודה, ואח"כ התבונן וראה שיש מלח על השולחן, שמסתבר שאין זה הפסק, משום שבעת האמירה היה סבור שאין כאן מלח א"כ סח מענייני הסעודה, לאור זאת, גם בשאלתנו נאמר שאין המברך צריך לשוב ולברך בורא פרי העץ.

מדינות מצרים לא היו שם, רק בעת הגאולה היו כולם בעיר מצרים דהיינו בעיר המלוכה, וכל מה ששאלו כלי כסף וזהב ושמלות שאלו משכינתם בארץ רעמסס, וכן בעיר המלוכה בעת יציאתם שאלו מהם ושם עשו כמצולה, אבל בשאר מדינות של מצרים לא שאלו, ושם נשאר הון רב, ופרעה בעת שרדף אחריהם קיבץ כל חילו וכל עמו מכל ארצו, ומהם היו ביזת הים. ענף יוסף על העיון יעקב מתוך: ביזת הים היה מאוצרות גנזי פרעה שפתח פרעה אוצרותיו שייטול כל אחד מה שלבו חפץ וילך לרדוף את ישראל.

האמר נעם (פרשת בא) מתוך: יש לומר וינצלו ממה שראו, אבל פיקדונות שהיו במטמוניות לא ראו ולא לקחו עד ביזת הים.

האחרונים מבארים: המצריים השאלו תכשיטים מוכנים אבל חתיכות זהב לא נתנו וזה לקחו עמהם כשם רצו אחר עם ישראל וזה היה הרכוש של ביזת הים.

עוד מבארים האחרונים: שיתכן שבין הזמן שבני ישראל שאלו מאת המצריים את תכשיטיהם לבין זמן טביעת המצריים קנו המצרים רכוש רב מהעמים שסביבותיהם.

לאחר מספר שנים של הדפסת והפצת עלון זה בארץ ובחו"ל, עאזר והוצאת העלון כרוכה בהוצאות כספיות גדולות, לצערנו הרב אנו נאלצים לצמצם מאוד את כמות הדפסת והפצת העלונים.

מעוניין לזכות את הרבים? אתה יכול בשמחה להדפיס עלון זה ולהפיצו באזור מגורך.

ניתן לעזור בהוצאת והפצת העלון ולהקדיש עלונים לזכויות הרבים לבריאות אושר נחת וז"ק ולע"ז קרובים וידידים.

המעוניין להיות שותף בהוצאת העלון ולזכות את הרבים יוכל לפנות לטלפון: 052-814448

ניתן ולהיות שותף בזיכוי הרבים ולתרום גם בביט בטלפון: 052-8144488